

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

ויגש

מאוצר שיחותיו ומאמרו
של הרב"ג מו"ר המקובל
רבי בניהו ושישבר שמואלו שליט"א

התשפ"ד

כל הזכויות שמורות
למוכן "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נדה שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למוכן "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

אשת חיל מי ימצא

לעילוי נשמתה
הטהורה
של מרת אמנו
הרבנית הצדקנית
מזכת הרבים

מרת **שולמית רהל**

שמואל

בת **מזל ע"ה**

נלב"ע ביום ז"ך אלול ה'תשע"ט

ת.ג.צ.ב.ה.

הלכות תפילה

הכנה לתפילה

- א.** צריך להזהר שלא לדבר שום דיבור חול קודם התפילה (א).
- ב.** טוב מאד לטבול במקוה קודם תפילת שחרית, וזוכה שתפילתו מתקבלת ביותר (ב) ושם הוי"ה מאיר בו ומושיעו מכל צרה (ג) וכן הוא מנהג חסידי עליון ק"ק בית אל לטבול קודם התפילה.

עיונים והארות

ואמר לו שבא לו בחלום שהוא צריך למפתח המקוה. **ובמנהגי** החתם סופר (בהוספות אות א) מובא: יום יום בעלות השחר הלך לטבול במים קרים.

ורבנו אליהו די וידאש ז"ל כתב בראשית חכמה (שער האהבה, פי"א, כה) שסוד המקוה שיש בו ארבעים סאה, הוא סוד שם הוי"ה שיש בו ארבע אותיות כל אות כוללת עשר והיינו סוד מקוה ישראל הוי"ה, ולכן אמרו (ימא פה): מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל טהרת נשמותיהם הדביקות בשמו, נמצא הטובל הוא דבק בהוי"ה ממש לטהר גופו ונפשו, גופו במים ונפשו ברוחניות שם הוי"ה, וכתב עוד שהטבילה כעין חזרת הכלים אל הכבשן לטהרם וללבנם, והאדם בהכנסו למקוה חוזרת הנשמה והאיברים הפגומים ממקום שיצאו כעובר המתעלם בבטן אמו והוא שמור מכל פגע ומקרה וביציאתו מהמקוה נתקנו איבריו ונשמתו והרי הוא חדש ואין לחיצונים חלק בו ומרגיש רוח חדשה מניצוץ הנשמה שחזרה אליו, והטבילה היא ברמז עולם הבא, והזהיר לעשותה בזמנה בודאי לא ישיגהו שום מזיק והבא ליטהר מסייעים אותו לא יאונה לו שום היזק עכ"ד.

ובענין עשיית מקלחת קודם התפילה עיין למו"ר מופת הדור הראש"ל זצוק"ל שסובר (כמ"ש בשארית יוסף ח"ב דף רע"ו) שאין כדאי להתרחץ לפני התפילה, אלא דיש לומר שאם הרחיצה מאפשרת לו להתפלל בכוונה, חשיבא כהכנה לתפילה ושריא, כיון שדווקא חפציו נאסרו ולא חפצי שמים עכ"ד. והנה בודאי אם עדיין לא הגיע זמן שחרית והוא קודם עמוד השחר, בודאי שאפשר להתרחץ ולהתקלח, וכמו שכתב מו"ר הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל בשו"ת אול"צ (ח"ב פ"ז ה"ט) בענין הגילוח, וז"ל, אסור להתגלח משהגיע זמן תפילת שחרית, אך סמוך לזמן תפילת שחרית מותר להתגלח. וכתב שם במקורות וז"ל: בשו"ע (סי' פט סעי' ז) כתב, מותר להסתפר ולהכנס למרחץ, שלא גזרו אלא סמוך למנחה, שהוא דבר המצוי. ולכן נראה שאף שכעת הגילוח מצוי יותר, אין לנו לגזור גזירות מדעתנו, ואין איסור להתגלח קודם תפילת שחרית. ומכל מקום אין זה אלא סמוך לתפילת שחרית, דהיינו חצי שעה קודם שהגיע זמן התפילה, אולם משהגיע זמן תפילת שחרית אסור אף להתגלח, משום דהוי בכלל עשיית צרכיו, וכמ"ש בא"ר (שם) וכן הביא במ"ב (שם ס"ק לו) ע"ש.

א. כ"ב רבנו החיד"א ז"ל בקשר גודל (כד, ב) וזה לשונו, ראיתי להרב החסיד המקובל המופלא מורנו הרש"ש זלה"ה שהיה נזהר לדבר שום דיבור חול קודם שיתחיל הזמירות והיה אומר שכן צריך על פי סוד. וכ"ש בזמן תפלה עצמה כמ"ש שו"ע (סי' נא סעי' ד). וכתב הכה"ח (שם ס"ק ט) וז"ל: כתב סולת בלולה שם בשם המדרש וז"ל אמר רבי יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאתי לאלהיו ז"ל ועמו ארבעת אלפים גמלים טעונים אמרתי לו מה אלו טעונים אמר לי אף וחימה לעשות נקמה באף וחימה למי שמספר בין קדוש לברוך, בין ברכה לברכה, בין פרק לפרק, בין אמן יהא שמיה רבא ליתברך, בין גאולה לתפלה, ולא עוד אלא שאין תפלתו נשמעת שנאמר ולא אותי קראת יעקב עכ"ל. וכ"כ שלמי צבור (דף סז ע"ב) ועיין בב"י (סי' נו) ובאחרונים (שם) שהביאו ג"כ המדרש הזה.

ב. בן הוא בתלמידי רבנו יונה (ברכות כב.): כתבו הראשונים, שהתפילה מתקבלת יותר עם הטבילה.

ג. כתב בשער רוח הקודש (דף יא ע"ב) וז"ל, גם אמר לי הרב יונתן סאגיס ז"ל בשם מורי [האר"י] ז"ל ששמע ממנו כי אין דבר יותר מוכרח וצריך אל האדם לענין ההשגה כמו הטבילה שצריך שיהא האדם טהור בכל עת, ואמנם אני ראיתי למורי ז"ל שששה חדשים של החורף רובם לא היה טובל, מפני שהיה חולני והיה שבור [שבר בבטן] ואמו לא היתה מניחתו לטבול וזה אמת וברור אצלי ולא מפני כך נסתלקה אז ממנו השגתו כלל. ע"כ. וכ"כ משער המצוות (כי תצא דף נד ע"ב) וז"ל, ענין הטבילה הנזכר בגמרא (ברכות כב.) לבעל קרי או למשמש מטתו, ראיתי למורי ז"ל מקפיד בכל כוחו ונזהר לקיימה ואף שהיה בגופו חולי קשה הנקרא שבירה שנקרע הכרס ויוצאים בני מעיים לתוך הכיס והטבילה מזקת מאוד לחולי זה עם כל זה לא היה מבטלה כלל, ופעם אחת גזרה עליו אמו שלא יטבול בחורף ההוא ולא טבל על כרחו" ע"כ.

ובספר חתם סופר (הקדמה לסוגיות הש"ס, בית אבות, דף ד) מסופר: פעם אחד לא היה [הגאון ר' עקיבא איגר זצוק"ל] בקו הבריאה, וזוגתו הרבנית הצדקת הטמינה מפתח המקוה, שהיה רגיל בה הרבה גם בלילה, כי הרופאים ציוו עליו למנוע מהמקוה בעת חליו, ובאמצע לילה רצה לילך להמקוה, וחפש להמפתח ולא מצא, ונצטער על זה, וכמו חצי שעה בא השמש בחצי לילה ודפק על פתחו, והביא לו מפתח מהמקוה,

ג. וכתבו הקדמונים דעל ידי טבילה במקוה ימשך לאדם טהרת הלב וקדושת המחשבה, ויהיה לו לסיוע גדול להדבק בבורא עולם וכו'. ועל ידי מתקדש האדם ונעשה כבריה חדשה והו'.

ד. סדר הטבילות:

בתחילה יטבול טבילה ראשונה - יכוין ליטהר עצמו מכל טומאה. ויכוין שיש ארבע מאות כוחות טומאה השורים על הטמא, ויש ארבעים סאה טהרה, וכל סאה נחלקת לעשר כיתות טהרה, ויכוין שכל סאה תעביר עשר כיתות טומאה ויקוים בו ובכל ישראל ורוח הטומאה העביר מקרב הארץ. ועוד יכוין להעביר הטומאה בכח שם אלף ה' יוד ההג' מקוה.

טבילה השניה - לתקן מה שפגם בארבע אותיות הוי"ה ב"ה, וטוב לחלק זה לארבע טבילות טבילה ראשונה אות י' דשם הוי"ה ושם ע"ב וכן על זה הדרך וכו'.

טבילה שלישית - למתק הדינים והגבורות במים שהם חסדים ויכוין לבטל מעליו ומעל בני ביתו ומעל כל ישראל כל גזירות קשות ורעות.

טבילה רביעית - לתיקון עון הכעס [ויכוין בשם קנ"א לתיקון עון זה שהוא כמנין מקוה כזה - אלף ה' יוד ה'].

וטבילה חמישית - להכין את עצמו לתפילה ולכל דבר שבקדושה.

ה. מי שהוא חולה או שיש לו אונס אחר ולא יכול לטבול כל גופו במים יטול ידיו ארבעים פעמים, וכך הסדר יערה תחלה על יד ימין פ"א ויכוין באות ראשונה של שם ע"ב, וכן פ"א על יד שמאל ויכוין ג"כ באות ראשונה של שם ע"ב, ועוד יערה פ"ב על ימין ויכוין באות שניה דשם ע"ב, וכן פ"ב על שמאל ויכוין באות שניה, וכן עז"ה עד עשרה פעמים ויחזור ויערה עשרה פעמים בזא"ז על ימין ויכוין בכל פעם באות אחת דעשרה אותיות שם ע"ב, ויערה אח"כ עשרה פעמים בזא"ז על שמאל ויכוין בהם בעשרה אותיות שם ע"ב על הסדר, נמצא סך הכל ארבעים פעמים וכו'.

ו. מנהג נכון ויפה לעשות שבע הקפות סביב התיבה שבבית הכנסת קודם תפילת שחרית, והוא מנהג ק"ק חסידי בית-אל בירושלים על פי דברי רבנו האריז"ל. ועל ידי כן יהא מוקף ושומר מהחיצונים, ומוריד

עיונים והארות

בענין השגת האדם, אין לך דבר שמועיל כמו הטהרה והטבילה, שיהיה האדם טהור בכל עת.

ה. **שלחן** הטהור (סי' פח, סעי' א) להרה"ק מקאמאראנא זצוק"ל: ראוי לזהר בטבילה בכל עת, שמטהר נפשו ורוחו ונשמתו, ונשמר בלילה ממקרה לילה, ונתקדש ונעשה בריה חדשה.

ז. **כלומר** טבילה ראשונה יכוין לתקן מה שפגם באות י' דהוי"ה, ושם ע"ב יו"ד ה"י וי"ו ה"י. טבילה שניה לתקן מה שפגם באות ה' דהוי"ה, ושם ס"ג יו"ד ה"י וא"ו ה"י. טבילה שלישית לתקן מה שפגם באות ו' דהוי"ה, ושם מ"ה יו"ד ה"י וא"ו ה"י. טבילה רביעית לתקן מה שפגם באות ה' אחרונה דהוי"ה, ושם ב"ן יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה.

ז. **בא"ח** (ש"א פר' נצבים אות ג), ובשו"ת רב פעלים (ח"ד חלק סוד ישרים סי' ג).

ומובא בספר עובדות והנהגות לבית בריסק (ח"ב עמ' מ"ח) שפעם נתן הגאון הגדול רבי ברוך בער מקמניץ זצ"ל את ידו לשלום למישהו, ולאחר מכן התברר שאותו אדם הוא כומר, מיד נטל רבי ברוך בער את ידיו ארבעים פעם. ומציין שם המו"ל מספר בא"ח (שם), וכף החיים (סי' עו ס"ק כב), שנט"י ארבעים פעם נחשבת כטבילת הגוף. ומרגלא בפומא דרבנו שאם המקוה יכול להפוך מנכרי ליהודי, על אחת כו"כ שיהפוך את הטובל ליהודי טהור יותר.

וב"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' א) להליץ על מנהג אלה הטובלים טבילת מצוה להתפלל בטהרת הגוף ונפש (אע"פ שאין חיוב), ויחד עם זה גם רוחצים עצמם במקלחת כמו שיש במקואות רבים, דיך לומר, מה שרוחצים תחת המקלחת כדי להעביר כל לכלוך כעין חפיפה, וגם עצם העמידה תחת המקלחת בלי לשבת במים חמים בכל הגוף, הוא רק רחיצה ארעית כלפי הלכה זאת, ואין חשש שיבוא לידי ביטול תפילה על ידי זה, אבל פשוט שעמי הארץ המאריכים ברחיצה זו שהוא דבר מגונה, עת"ד.

ד. **כתב** השל"ה הק' (שער האותיות, אות ט, ד"ה עוד יש טומאה), ועתה לא באתי אלא להודיע גודל מעלת המקוה, אשרי מי שמרגיל בטהרה זו תמיד, ויועיל לכל הטומאות, וגם לטומאת העבירות, ויבא לידי טהרה דהיינו טהרת הלב, כמו שכתוב (תהלים נא, יב) לב טהור ברא לי אלהים, לב טהור ברא ראשי תיבות 'טבל', ומטהרת הרהור הלב ונמשך טהרת המחשבה, שהיא במוח שיהיה לו מחשבה טהורה.

ויש מי שכתב כשאדם טובל במקוה זוכה ונעשה כביכול טפל לשכינה הקד' וזה טבילה טבל-יה.

וכתב הראשית חכמה (שער האהבה, פרק יא, אות כב), הטהרה על ידי הטבילה, סיוע גדול לידבק באדם נפשו באלקיו ובעבודתו.

ובהקדמת ספר עץ חיים (ענין סור מרע ועשה טוב) כתב,

אורות שבעה מקיפים לשכינה שהתיבה רומזת אליה וחו.

- ז. נהגו ברוב קהלות ישראל לומר קודם כל תפילה, או קיום מצוה, ולימוד תורה, לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה וכו'. ועיקר הכוונה היא ליחד אותיות י"ה הנקראים דחילו ורחימו, עם אותיות ו"ה הנקראים קודשא בריך הוא ושכינתיה. ובאמרו "ביחודא שלים" יצויר במחשבתו אותיות הוי"ה מול עיניו, ויכוין שהחיבור באורות בשמות הקודש, הוא חיבור שלם, ואין בו שום פירוד וקיצוץ חס ושלום. ועוד יזהר לומר פסוק "ויהי נועם" כולו קודם כל תפילה, לימוד תורה, או מצוה. ובזהר הקדוש הפליג בשבח אמירתו שעל ידו בורחים כל המקטרגים והמשטינים הבאים להפריעו מקיום המצוות וטו.
- ח. אסור להתפלל בעצבון, דאם יתפלל בעצבון אין נפשו יכולה לקבל אור העליון הנמשך עליו בעת התפילה, ורק בשעת וידוי יתעצב על עונותיו וי. וקודם תפילה יקבל מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך. ולכן אם

עיונים והארות

וכל מצוה טוב להרהר תשובה ואחר כך יאמר נא ישראל לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל ויהי נעם וגומר" ע"כ.

והגאון רבנו יוסף חיים ז"ל האריך בטעם ומקור אמירתו בשו"ת תורה לשמה (סי' תע) ובשו"ת רב פעלים (ח"א או"ח סי' א, וסוד ישרים יג) ע"ש.

ובזוה"ק (תזריע דף נ ע"א) כתב בשעתא דהוו עבדין עבידתא הוו אמרי דא למקדשא, דא למשכנא, דא לפרוכתא, וכן כל אינון אומנין בגין דתשרי קדושה על ידיהו ואתקדש ההוא עבידתא, וכד סליק לאתריה בקדושה סליק. (ביאור הדברים, בשעה שהיו עושים המעשה היו אומרים זה למקדש, זה למשכן, זה לפרוכת. וכל אותם אומנים שעשו עבודה במשכן. כדי שישירה קדושה על ידיהם ובזה התקדש אותם מעשים וכאשר נגמרה המלאכה, בקדושה נגמרה).

י. בא"ח (שם אות ה). וכתב רבנו האריז"ל בשעה"כ (דף א ע"ב) וז"ל, אסור לאדם להתפלל תפלתו בעצבון, ואם נעשה כך אין נפשו יכולה לקבל האור העליון הנמשך עליו בעת התפילה, אמנם בעת שמתוודה היודי ומפרט חטאיו אז טוב להתעצב בלבד, אבל בשאר התפילה נמשך לו נזק נפלא גדול על ידי עצבותו, אבל צריך להראות לפניו יתברך הכנעה גדולה באימה ויראה, אמנם תהיה בשמחה יתירה וגדולה ככל האפשר כדמיון העבד המשמש את רבו בשמחה יתירה, ואם משמשו בעצבות, עבודתו נמאסת לפניו, וכמעט שעיקר המעלה והשלימות והשגת רוח הקודש תלויה בדבר זה, בין בעת תפלתו ובין כשעושה איזו מצוה משאר המצוות וכמו שאמרו בגמרא (ברכות ל:) מההוא דקבדח טובא ואמר תפילין קמנחנא ואל תבוז לענין זה כי שכרו גדול מאוד" עכ"ל.

עוד כתב בשער המצוות (דף ג ע"א) וז"ל, גם דע כי העושה מצוה אחת אין מספיק לו במה שיעשה אותה וכו', אבל שורש הכל נשען עליו הוא שבעשיית המצוות אל יחשוב שהיא עליו כמשא וממנה להסירה מעליו, אבל יחשוב בשכלו כאילו בעשותו אותה המצוה ירויח אלף אלפים דינרי זהב ויהיה שמח בעשותו אותה המצוה בשמחה שאין לה קץ מלב ומנפש ובחשק גדול כאילו ממש בפועל נותנים לו אלף אלפים דינרי זהב אם יעשה אותה מצוה וזה סוד הפסוק תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב, וזה סוד (ברכות ט:) רב ברונא חדד יומא סמך גאולה לתפילה ולא פסיק חוכא

ח. **בן** כתב בשעה"כ (דף ג ע"ד), ואחר שנכנס לבית הכנסת שמעתי בשם מורי ז"ל שבכניסתו ישתחוה כנגד ההיכל ואחר כך יאמר מזמור אלקים יחננו ויברכנו אשר יש בו ז' פסוקים וכנגדם יקיף ז' הקפות סביב התיבה שבאמצע בית הכנסת, וטוב הוא שיכוין לגמור פסוק א' בכל הקפה מהז' עד שיגמור הז' הקפות בז' פסוקים, ויכוין כי התיבה היא כנגד המלכות ותכוין להמשיך אליה ז' אורות מקיפין שהם מן החסד עד המלכות, ואור המקיף של המלכות ג"כ אנו ממשיכין אליה והיא מכלל ז' המקיפין, ותכוין לכלול עצמך לקבל מן ז' אורות המקיפין האלו אתה והמלכות ביחד. וביום א' תכוין לפ' ראשון שהוא אלקים יחננו כו' ותכוין שהוא גובר על הז' פסוקים והוא תגבורת החסד על ו' התחתונים, וביום הב' תכוין כי פ' הב' גובר על כולם וכן תכוין עד יום הו' כי אז תכוין בפ' הו' שהוא גובר על כולם, ואמנם ביום השבת אין צריך להקיף רק הקפה א' בלבד, וספק בדבר אם הוא כנגד הת"ת הנק' שבת וכולם כלולות בו, או אם הוא כנגד הבינה הכוללת לכל הז' ולכן אין בשבת רק הקפה א' ע"כ שמעתי בשם מורי ז"ל, אבל אני ראיתיו שהוא היה בא לבה"כ ולא היה מקיף שום הקפה, ואפשר כי בשביל שלא היה הוא מן הי' הראשונים לפי שהיה מתאחר לבא כנ"ל ולכן לא היה מקיף מפני הרואים שנראה כיוהרא כנלע"ד, ע"כ.

ובסידור הרש"ש (היר"א ח"א עמוד יז) כתב, בכל יום כשיכנס לבית הכנסת שהוא כנגד המלכות (כמובא בזוהר לך לך פ.) ישתחוה כנגד ההיכל ותיכף ומיד יקיף את התיבה שהיא כנגד מלכות דמלכות, שבע הקפות באופן זה: יום ראשון מחג"ת נהי"ם דחסד דז"א לחג"ת נהי"ם דחסד דנוק' וכו', יום שבת מחג"ת נהי"ם דמלכות דז"א לחג"ת נהי"ם דמלכות דנוק', ובשבת לא יש כי אם הקפה אחת והיא כלולה מכולם" עכ"ד. וסידר נוסח לשם יחוד "להמשיך אור מקיף אל רחל אמנו ועלי אני עבדך יחד עם המלכות, ואורות המקיפים ההם יקיפו אותנו מכל צדדינו ובצל כנפין תסתירונו" ע"כ. ואחר כך סידר ההקפות פסוק מלמנצח ופסוק מאנא בכח בכל הקפה וכוונות המשתלשלות מהאורות למעלה מזה לזה עד רחל היא השכינה, ע"כ.

ט. כתב רבנו האריז"ל בשער רוח הקודש (דף יב ע"ב), וקודם שהאדם יעשה איזו מצוה או צדקה יאמר ליחדא שמא דקודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו בשם כל ישראל ויכוין לחבר אותיות י"ה בו"ה. גם הגאון החיד"א בספרו מורה באצבע (א, א) כתב וז"ל, קודם כל לימוד

יש אדם מישראל בצרה, יתפלל עליו כל יום בפירוש, ועי"ז תכלל תפלתו בכלל תפלות כל ישראל ותעשה פרי למעלה ויא.

ט. טוב שינהג האדם לומר תפילתו מתוך הסידור כדי שלא ידלג שום תיבה או אות ויב. ויזהר שלא יגביה קולו יותר מדאי בתפילתו, ואפי' הזמירות לא היה אומר רבנו האר"י בקול רם, כדי להראות הכנעה ויראה מלפני השם יתברך. וביום שבת היה מגביה קולו מעט לכבוד שב"ק ויג.

י. ענין גדול ונורא ועצה טובה ויקרה גילה לנו רבנו האר"י ז"ל בשער רה"ק יחוד כ"א, והוא ראוי לאדם תמיד לכיין ולהעריך את עצמו כאלו הוא מזדור וכסא אל האצילות הקדוש, ובפרט בזמן שהאדם מתפלל הוא יותר ראוי ומוכרח שיכוין בכך, ועי"כ תשרה ותחול עליו קדושה עליונה ויד.

עיונים והארות

אבות נזיקין והם הגאווה והשיחה בטילה ותאוות התענוגים והעצבות, והחלק הטוב דכתנות עור כלול מתרי"ג איברים ובהם תלויים כל פרטי המידות הטובות הנכללות בארבעה שרשים והם הענוה והשתיקה והמייאוס בתענוגי הגוף והשמחה התמידית בחלקו עכ"ד.

יא. בא"ח (שם). כתב רבנו האר"י ז"ל בשעה"כ (דף א ע"ב) וז"ל: קודם שהאדם יסדר תפלתו בבית הכנסת מפרשת העקידה ואילך, צריך שיקבל עליו מצות ואהבת לרעהו כמון ויכוין לאהוב כל אחד מבני ישראל כנפשו, כי על ידי זה תעלה תפלתו כלולה מכל תפילות ישראל ותוכל לעלות למעלה ולעשות פרי, ובפרט אהבת החברים העוסקים בתורה ביחד, צריך כל אחד ואחד לכלול עצמו כאילו הוא איבר אחד מן החברים שלו" ע"כ. וכ"כ בפע"ח (שער עולם העשיה פ"א).

יב. כ"ב בשעה"כ (דף ד ע"א) וז"ל: גם כל הזמירות והקרבנות והק"ש היה מורי ז"ל נוהג לאומרם מתוך סידור התפלות שבידו, אבל בתפילת העמידה דלחש היה עוצם עיניו ואומר על פה וגם בחזרת הש"ץ היה עוצם עיניו ושומע ומתכוין לדברי הש"צ, ע"כ.

יג. כ"ג הרב ראשית חכמה בספרו תוצאות חיים (אות קסג) וז"ל: וטוב שיאמר כל התפילה בסידור כדי שיכוין השמות ובזה מכבד להקדוש ברוך הוא ע"כ. וכתב עוד (שם אות קו), כמה הנהגות שהנהיג רבנו הרמ"ק ז"ל בחזרת השליח ציבור עי"ש. ועוד כתב שיקח סידור בידו לשמוע כל ברכה שלא יטרידוהו מחשבות זרות וכשיענה אמן ידע על איזו ברכה משיב ע"כ. וכ"כ הרב המקובל ששון מרדכי זצ"ל במזמור לאסף (עמוד כה) שבזה יוכל לכיין בשופי בשילוב הוי"ה אדנות.

יג. כ"ב בשעה"כ (דף א ע"ג) וז"ל גם מעולם לא התפלל תפילתו בקול רם אפילו סדר התפילה של מיושב כגון הזמירות וכיוצא בהם להורות הכנעה ואימה ויראה לפני השיי"ת, ואמנם ביום שבת היה מרים ומגביה קולו בנעימה בתפילה דמיושב יותר מעט ממה שהיה עושה בחול.

יד. בא"ח (שם אות יג). וזהו מה שיכוין, תחלה יחשוב שהוא מכין גולגולת ראשו שה"ס כתר להיות כסא אל שם הוי"ה בנקוד קמ"ץ כולה, ועוד מכין מוח חכמה שבו להיות כסא לשם הוי"ה בנקוד פת"ח, ומכין מוח בינה להיות כסא לשם הוי"ה בנקוד ציר"י, ומכין עין ימין שבו להיות כסא אל חמשה הוי"ת שהם מספר עי"ן, ומכין עין שמאל שבו להיות כסא לחמשה הוי"ת שהם מספר עי"ן, ויכוין

מפומיה כוליה יומא, וזה יורה על היות אמונת בטחוננו בבורא יתברך בתכלית האחרון יותר משאם היה השכר מזומן לפניו בפועל, וכפי גודל שמחתו באמת ובטוב לבב הפנימי כך יזכה לקבל אור עליון, ואם יתמיד בזה אין ספק שישרה עליו רוח הקודש עכ"ד.

עוד כתב בשער רוח הקודש (דף י ע"ב) וז"ל, גם מידת העצבות בעצמה היא מידת מגונה מאוד, ובפרט הרוצה להשיג חכמה ורוח הקודש. ואין דבר הגורם מניעת ההשגה אפילו אם יהיה ראוי אליה כמו מי שיש בו מידת העצבות והעד בזה מה שאמר הכתוב (מלכים ב' ג, טו) ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי יד ה' וכמה ראיות אחרות ע"כ.

וכתב בשערי קדושה (ח"ב שער ד) כי השרוי בעצבות מסלק הקדושה ורוח הקודש מעליו ונמצא חס ושלוש תחת שליטת ס"מ ונחש, ובספר ראשית חכמה (שער האהבה פרק יב) כתב כי עבד שאדונו כילי וקמצן וטרחתו גדולה משכרו אינו טורח כי אם בעצבון, ואילו המכיר באדונו שהוא נדיב ועינו יפה יעזוב כל מה שבעולם כדי לעשות רצון אדונו בשמחה, ועל כל העבודה והשירות שיעשה לשם שמים ישיג נעימות גדולה בעולם הנעים ע"כ.

וכתב המקובל רבנו אלעזר אזכרי ז"ל בספר חרדים (בהקדמה), וכן גילה הרב החסיד המקובל מורנו הרב יצחק אשכנזי [האר"י] זצ"ל לאיש סודו [מהרח"ן] שכל מה שהשיג שנפתחו לו שערי החכמה ורוח הקודש בשכר שהיה שמח בעשיית כל מצוה שמחה גדולה לאין תכלית ואמר דהיינו דכתיב תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל, פירוש מרוב כל מכל מיני תענוגים שבעולם ומכל זהב ופז רב ואבנים טובות ומרגליות, ע"כ.

וכ"ב המ"ב (סי' תרכט ס"ק יא) בענין שמחה של מצוה וז"ל: כתב מהר"ק בשם רב האי גאון (שורש ט) יום זה רגילים אצלנו לרקד בו אפילו כמה זקנים בשעה שאומרים קילוסים לתורה וכו', ולכן יש להתאמץ בזה לרקד ולזמר לכבוד התורה כמו שכתוב גבי דעה"ה מפזז ומכרכר בכל עוז לפני ד', וכ"כ משם האר"י ז"ל. והעידו על האר"י ז"ל שאמר שהמעלה העליונה שהשיג באה לו ע"י שהיה משמח בכל עוז בשמחה של מצוה, וגם על הגר"א ז"ל כתבו שהיה מרקד לפני הס"ת בכל כחו.

ורבנו הרש"ש זיע"א בספרו הקדוש נהר שלום (דף כג ע"א) האריך והרחיב בענין תרי"ג איברים שבהם תלויים כל פרטי המידות הטובות והרעות ונכללות בארבע שרשים ארבע

עיונים והארות

עכ"ד. ומצאתי כתוב כשיכוין בהוי"ה זו בלתי נקוד צריך לצייר בתוך אות ה' אחרונה שם אדנ"י עכ"ד והוא כפתור ופרח.

ודע כי בסדור רבנו הרש"ש ז"ל הוסיף עוד כוננות בסדר המרכבה הנז' לכוין בדעת עליון ובדעת תחתון ועוד בהכנת הפה הוסיף לכוין בשם אהיה, ואני לא זכרתי פה אלא מה שמפורש להדיא בדברי רבנו האר"י ז"ל בשער רה"ק, וזה שכתבנו כל אדם יכול לכוון בזה, ותחלה ירשום השמות עם נקודיהם בספר, ואחר שירגיל בהם אז יוכל לכוין הכל בע"פ ולא יצטרך לראות את הרשום בכתב, וע"כ טוב שירגיל לעשות כוננות הנז' כל לילה על מטתו קודם שיקרא ק"ש על המטה. גם נכון לומר אח"כ טו"ב פעמים פסוק עיני תמיד אל ה' כי הוא יוציא מרשת רגלי, ובכל פעם יכוין בשם הוי"ה כונה אחת מי"ז כוננות הנז', כי הכונות של הכונות הנז' הם מספר טוב, ומשכיל על דבר ימצא טוב. עכ"ל.

אוזן ימין שבו להיות כסא לשם הוי"ה במילואה כזה יו"ד ה"י וא"ו ה"ה שהוא מספר אז"ן, ויכין אוזן שמאל שבו להיות כסא לשם הוי"ה במלוי זה יו"ד ה"י וא"ו ה"ה שהוא מספר אז"ן, ויכין נחיר ימין דחוטם שבו להיות כסא לשם הוי"ה במלוי זה יו"ד ה"י וא"ו ה"י שעולה מספר חוט"ם, ויכין נחיר שמאל דחוטם שבו להיות כסא לשם הוי"ה במלוי זה יו"ד ה"י וא"ו ה"י שעולה מספר חוט"ם, ויכין פה שבו להיות כסא לשם הוי"ה במלוי זה יו"ד ה"י וא"ו ה"י, וכ"ב אותיות של חמשה מוצאות הפה שהם אחה"ע גיכ"ק דטלנ"ת זסשר"ץ בומ"ף שעולה סך הכל פה, ויכין זרוע ימין שבו כסא לשם הוי"ה בנקוד סגו"ל, ויכין זרוע שמאל שבו כסא לשם הוי"ה בנקוד שב"א, ויכין גופו כסא לשם הוי"ה בנקוד חול"ם, ויכין ירך ימין שבו כסא לשם הוי"ה בנקוד חיר"ק, ויכין ירך שמאל שבו כסא לשם הוי"ה בנקוד קיבו"ץ, ויכין הברית שהוא יסוד שבו כסא לשם הוי"ה בנקוד שור"ק בוא"ו, ויכין העטרה שבו להיות כסא לשם הוי"ה בלתי נקוד,

יכוין לעשות עצמו מרכבה וכסא לחדש דאצילות לקדושה

מח שמאל בינה	גלגלתא כתר	מח ימין חכמה
יהוה	יהוה	יהוה
וד י או י	דעת עליון	וד י או י
וד י או י		וד י או י
אזן שמאל	וד י או י	אזן ימין
יוד הי ואו הה	דעת תחתון	יוד הי ואו הה
עין שמאל דאצילות	יהוה יהוה	עין ימין דאצילות
יהוה יהוה	חומם	יהוה יהוה
יהוה יהוה	פ	יהוה יהוה
יהוה יהוה	פ	יהוה יהוה
	פ	
	יוד הי ואו הי	
	אחה"ע גיכ"ק דטלנ"ת זסשר"ץ בומ"ף	
זרוע שמאל גבורה	גופא ת"ת	זרוע ימין חסד
יהוה	יהוה	יהוה
שוק שמאל הוד	ברית יסוד	שוק ימין נצח
יהוה	יהוה	יהוה
	עפרת היסוד מלכות	
	יהוה	
	יכוין סדר המרכבה בהיצוניות	
א כתר ל חב"ד ה חגתג"ה י יסוד ם מלכות		

מאמרי הזוה"ק

ח"א ר"ו ע"ב

רבי אלעזר אומר, ויגש אליו יהודה. מאי טעמא יהודה בגין דהכי אצטריך, דאיהו ערב, כמה דאת אומר, כי עבדך ערב את הנער רבי אלעזר אומר מה

הטעם שניגש יהודה יותר משאר אחיו הרי הוא רביעי באחים? ומפרש לפי שכך היה צריך שהוא ערב על בנימין כמו שנאמר כי עבדך ערב את הנער. ורוא דמלה, יהודה ויוסף הכי אצטריכו לאתקרבא פחדא. בגין דיוסף איהו צדיק, יהודה איהו מלך וסוד הדבר כי יהודה ויוסף כך היו צריכים

להתקרב יחד לפי שיוסף הוא צדיק והוא מושרש ביסוד העליון, ויהודה הוא מלך שמושרש במלכות העליונה. ועל דא ויגש אליו יהודה, בגין דקורבא דלהון דאתקריבו פחדא, גרם כמה טבין לעלמא וע"כ ניגש יהודה אל יוסף לפי שקרבתם שהתקרבו יחד גרמה כמה טובות לעולם כי היה יחוד עליון ונורא.

גרם שלמא לבלהו שבטין. גרם שלמא פינייהו גרם שלום לכל השבטים גרם שלום ביניהם-בין יהודה ויוסף. גרם ליעקב דאתקיים רוחא דיליה. כמה דאת אומר, ותחי רוח יעקב אביהם גרם ליעקב שנתקיים הרוח שלו כי הוא התפארת העליון והרוח העליון כמו שנאמר ותחי רוח יעקב אביהם (בראשית מה). ועל דא קריבו דדא עם דא אצטריך פבלהו סטרין לעלא ותתא

ועל כן ההתקרבות של זה עם זה יהודה ויוסף, נצרכה לכל הצדדים- בעליונים ובתחתונים.

רבי אבא פתח ואמר, לפרש הפסוק (תהלים מח) יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירבותי צפון קרית מלך רב. האי קרא רוא דמהימנותא איהו זה הפסוק סוד

האמונה הוא. יפה נוף, דא איהו יוסף הצדיק, דכתוב ביה, ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה יפה נוף זהו יוסף הצדיק ששרשו ביסוד העליון שכתוב בו ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה ולומדים

גזרה שוה "יפה" "יפה". משוש כל הארץ, איהו חדוה וחדו לעלא ותתא משוש כל הארץ פירושו שהיסוד הוא המשביר והמשפיע, ולכן הוא שמחה ויחוד בעליונים ובתחתונים. הר ציון ירבותי צפון,

בגין דבחולקיה קאים משכנא דשילה פי, ממה שכתוב ביוסף הר ציון לפי שבחלקו עמד משכן שילה ששרתה בו השכינה, הר ציון דא ירושלים הר ציון הוא גם כן ירושלים כי ירושלים היא מלכות והר ציון הוא היסוד שבמלכות שעולה ליסוד ונקשרת עמו. ירבותי צפון, הכי הוא ודאי לעלא ותתא

ירכתי צפון פי' כך זה ודאי כי היסוד למעלה בין נצח והוד, שיונקים מהצפון שהוא בחי' גבורה, וגם הוא למטה במלכות.

**קְרִית מֶלֶךְ רַב קְרִית מֶלֶךְ רַב פִּי, אֶתֶר אִיהוּ מְתַקְנָא, לְקַבִּיל מֶלֶךְ רַב, דָּא מְלָכָא
 עֲלָאָה דְכֻלָּא, קִדְשׁ הַקְדָּשִׁים, דִּהָא מִתַּמָּן אֲתִיָּא כָּל נְהִירוֹ וְכָל בְּרַכָּאן
 וְכָל חִירוֹ דְכֻלָּא** היסוד הוא מקום מתוקן, לעומת המלך רב, לקבל ממנו השפע, וזהו המלך העליון שהיא
 הבינה הנקראת קודש הקדשים שהרי משם באים כל האורות וכל הברכות וכל השמחה של הספירות, כי הכתר, החכמה
 והבינה הם שורש הכל, כי מהכתר בא האור, והברכה באה מהחכמה, והשמחה מהבינה. **דִּהָא מִתַּמָּן נְהִרִין
 כָּל אַנְפִּין** שהרי מהשפע של הבינה מאירים כל הפנים של הספירות התחתונות, **וְיָבִי מְקַדְּשָׁא אֶתְבְּרָכָא
 מִתַּמָּן. וְכֹד אִיהִי מִתְבְּרָכָא, מִתַּמָּן נַפְקִי בְּרַכָּאן לְכָל עֲלָמָא, דִּהָא כָּל עֲלָמָא
 מִתַּמָּן אֶתְבְּרָכָא** ובית המקדש שהוא בחי' המלכות מתברך משם וכאשר היא מתברכת משם יוצאות כל הברכות
 לכל העולם שהרי כל העולם וכל השפע לתחתונים משם יוצא.

ח"א ר"ט ע"ב

**וַיְפֹל עַל צִוְּאֵי בְּנֵימָן אָחִיו וַיִּבְכֶּה וּבְנֵימָן בָּכָה עַל צִוְּאֵרָיו. רַבִּי יִצְחָק אָמַר, הָא
 אוֹקְמוּהָ, דְּבָכָה עַל מְקַדְּשׁ רֵאשׁוֹן וְעַל מְקַדְּשׁ שְׁנֵי [א] שִׁבְכָה עַל שְׁנֵי בְּתֵי מִקְדָּשׁ
 שַׁעֲתִידִים לִיפּוֹל בַּחֲלָקוֹ שֶׁל בְּנִימִין וְנַחֲרָבִים וְכֹבֵר פִּי חֲזוּ"ל כ"ך.**

**פְּתַח וְאָמַר, (שִׁיר הַשִּׁירִים ד) כְּמִגְדָּל דְּדָוִד צִוְּאֵרָךְ כְּפָנֵי לְתַלְפִּיזוֹת אֶלְפָּה הַמְּגִינָן תְּלוּי
 עָלָיו כָּל שְׁלֵמֵי הַגְּבוּרִים. כְּמִגְדָּל דְּדָוִד, מֵאֵן מְגִדָּל דְּדָוִד. וְשׂוֹאֵל, רַאשִׁית צִרִיךְ
 לְהִבִּין מַה הוּא מִגְדָּל דָּוִד בְּלֹא כ' הַדְּמִיּוֹן. וּמִסְבִּיר דָּא מְגִדָּל דְּדָוִד וְדָאֵי, דְּכַנְגָּה לִיָּה דְּדָוִד, וְסָלִיק
 לִיָּה גּוֹ יְרוּשָׁלַיִם** זה מגדל דוד בודאי שבנה אותו דוד המלך שהוא בית המקדש, ונקרא כך כי הוא קנה את
 המקום והכין כל מה שצריך לבנינו ובנה אותו לגובה באמצע ירושלים. **אַלְא כְּמִגְדָּל דְּדָוִד, דָּא יְרוּשָׁלַיִם
 דְּלְעֵילָא, דְּכִתִּיב בֵּיהָ, (מְשָׁלֵי יח) מְגִדָּל עֵז שֵׁם יְהוָה בּוֹ יְרוּיָן צִדִּיק וְנִשְׁגָּב** אלא מה
 שאמר כמגדל דוד בכ' הדמיון זו ירושלים של מעלה שהיא המלכות בחינת דוד שכתוב בו מגדל עז שם ה' בו ירוץ
 צדיק ונשגב, ה' היא המלכות, במלכות יש יחוד עם הצדיק שהוא היסוד. **מֵאֵן נִשְׁגָּב, אֶלְא הֵהוּא מְגִדָּל
 נִשְׁגָּב, כְּגִין דְּבֵיהָ יְרוּיָן צִדִּיק** ומפרש מי הוא נשגב, כלומר האם תיבת נשגב מתייחסת אל היסוד או אל
 המלכות, ומפרש, אותו מגדל שהוא המלכות הוא נשגב בשביל שבה ירוץ היסוד לצורך היחוד [ב].

עיונים והארות

א. ע"י פ"י רש"י על התורה שהסביר כן כמו שכתוב כאן בזוה"ק שבכו על חרבן ב' מקדשים, והמפרשים התקשו בזה מי אמר זאת והרי כל אחד שתשאל אותו מדוע בכו יוסף ובנימין בפגישה הזאת יאמר לך שהתרגשו מאוד שהרי לא ראו אחד את השני שנים רבות וכו' ולכן בוכים, והתירוץ, שבכו כיון שחשבו מי גרם לפירוד ביניהם. הרי זו שנאת חנם, ועתה הם רואים ברוח הקודש שהשנאה ממשכה לדורות עד לחרבן בתי המקדש ועוד ועוד, ולכן בכו הרבה מאוד.

ב. הנה נודע שבזמן שבית המקדש היה קיים היו ז"ן באחדות אחת מחוברים ביחד ועי"ז היה שפע ושמחה בעולם ועם ישראל ישב לבטח ובנחת, ולכן מגדל דוד בדיוק גימט' יהו"ה אדנ"י מספר צ"א, ובה תלוי מזלם של ישראל כי מגדל בגימט' מזל. וכן ס"ת מגדל עז שם הוא מזל שע"ז מזלם של ישראל עולה, וכל זה כאשר בית המקדש היה קיים.

צוֹאֲרֶךְ, דָּא בֵּית מְקַדְשָׁא דְלִתְתָּא, דְּאִיהוּ קָאִים בְּתַקוּנָא דְשְׁפִירוֹ, בְּקַדְלָא לְגוּפָא מי זה צוארך, ומפרש, זה בית המקדש של מטה ונקרא צואר מפני שהוא עומד בתיקון נאה ויפה כמו הצואר לגוף. **מַה צוֹאֲרֶךְ אִיהוּ שְׁפִירוֹ דְּכָל גּוּפָא, הָכִי נִמְי בִּי מְקַדְשָׁא, אִיהוּ שְׁפִירוֹ דְּכָל עֲלָמָא** ומפרש מה הצואר הוא היופי של כל הגוף, כך גם בית המקדש הוא היופי של כל העולם. **בְּנֻוֹי לְתַלְפִּיּוֹת, תְּלָא, דְּכָל בְּנֵי עֲלָמָא הֲוֹי מְסַתְּכְלִין בֵּיהּ,** פירוש תל גבוה שכל בני העולם היו מסתכלים בו ומתפללים לקב"ה **וְהָכִי אוֹקְמוּהָ, תַּלְפִּיּוֹת, תֵּל דְּכָל פִּיּוֹת דְּעֲלָמָא מְשַׁבְּחִין וּמְצַלָּין לְגַבְיָהּ** וכך פירשו במסכת ברכות, (ל' ע"א) תל שכל פיות העולם משבחים ומתפללים דרכו לקב"ה.

אַלְף הַמִּגֵּן תְּלוּי עֲלִיו, אֲלִין אֶלְף תַּקוּנִין, דְּמַתְּקִינִין בֵּיהּ בְּדָקָא יָאוֹת פי' אלה תיקונים שמתקנים בו כראוי, שהן העשר ספירות שכל אחת כלולה מעשר ועשר מעשר הרי אלף, והן נתקנות ע"י הקרבנות שהיו מקריבים בבית המקדש, וידוע שהמלכות נתקנת ע"י הגבורות שהם אלהים במילוי ההי"ן שהאחוריים שלו גימט' אלף, וכן ע"י שם א"ל שד"י שבעולם הבריאה ש"א"ל שד"י" במילואו ע"ה עולה אלף וז"ש אלין אלף וכו'. **כָּל שְׁלִטֵי הַגְּבוּרִים, דְּכָלְהוּ קָא אֲתִיין מְסַטְרָא דְּדִינָא קְשִׁיא** פי' שכולם הם באים מצד הדין הקשה, מכיון שעיקר תיקון המלכות הוא ע"י החמש גבורות, שעל ידן היא מתקשטת.

מַה צוֹאֲרֶךְ, כָּל תַּקוּנִין דְּאִתְתָּא בֵּיהּ תְּלִיין. כְּדָ בְּמְקַדְשָׁא, כָּל תַּקוּנִין דְּעֲלָמָא בֵּיהּ תְּלִיין וְשְׂרִיין עוד מפרש, מה צואר כל תיקוני וקישוטי האשה בו תלויים כך בבית המקדש כל התיקונים של העולם, דהיינו השפע והברכה של כל העולם תלויים ושורים בו. **וְהָא אוֹקְמוּהָ, דְּכַתִּיב, (איכה ה) עַל צוֹאֲרֵנוּ נִרְדְּפֵנוּ, עַל בֵּי מְקַדְשָׁא, דְּאִיהוּ צוֹאֲרֶךְ וְשְׁפִירוֹ דְּכָל עֲלָמָא, נִרְדְּפֵנוּ,** וכבר פירשו חז"ל שכתוב על צוארנו נרדפנו פי' על בית המקדש שהוא הצואר ויופי של כל העולם יגענו למבני ליה תריין ומניין, ולא הונח לנו. **דְּהָא לָא שְׁבַקוּהָ לָן, וְאִתְחַרַּב וְלָא אִתְכַּבֵּי לְבַתָּר** רדפנו יגענו לבנות אותו שתי פעמים ולא הניחו אותו לנו ונחרב ולא נבנה אח"כ.

מַה צוֹאֲרֶךְ, בֵּינֵן דְּאִשְׁתַּצִּי, כָּל גּוּפָא אִשְׁתַּצִּי עִמִּיהָ. הָכִי נִמְי בִּי מְקַדְשָׁא, בֵּינֵן דְּאִיהוּ אִשְׁתַּצִּי וְאִתְחַשְׁדָּךְ ועוד, מה צואר כיון שנכרת כל הגוף נכרת עמו, כך גם בית המקדש כיון שהוא נכרת ונחרב ונעשה חושך, כך, **כָּל עֲלָמָא הָכִי נִמְי אִתְחַשְׁדָּךְ, וְלָא נְהִיר שְׁמִשָּׁא, וְלָא שְׁמִיָּא וְאַרְעָא וְכַבְבִּיא** כל העולם גם כן נחשך אורו, ולא האירה השמש, והשמים והארץ והכוכבים לא נתנו ולא השפיעו את כחם.

בְּגִין כְּדָ בְּכָה יוֹסֵף עַל דָּא. וְלְבַתָּר דְּבְכָה עַל דָּא, בְּכָה עַל שְׁבַטִין דְּאִתְגַּלּוּ בשביל זה בכה יוסף על ב' חרבנות של ביהמ"ק, ולאחר שבכה על ביהמ"ק בכה גם על השבטים שגלו. **כְּדָ אִתְחַרַּיב בֵּי מְקַדְשָׁא, כְּלָחוּ שְׁבַטִין אִתְגַּלּוּ מִיָּד, וְאִתְבְּדְרוּ בֵּינֵי עַמְמִיא** כי כאשר נחרב בית המקדש כל השבטים גלו מיד והתפזרו בין האומות. **הָדָא הוּא דְּכַתִּיב וַיִּנְשַׁק לְכָל אַחֲיוֹ**

וַיִּבֶךְ עֲלֵיהֶם, עֲלֵיהֶם וַדְּאִי. עַל כָּלָם בָּכָה, עַל פִּי מִקְדָּשָׁא דְאֶתְחָרִיב תְּרִין וּמְנִין, וְעַל אַחֵיו עֲשָׂרַת הַשָּׁבָטִים, דְּאֶתְנַלּוּ בְּגִלּוּתָא וְאֶתְבְּדְרוּן פִּינִי עִמְמִיא

זה מה שכתוב וינשק לכל אחיו ויבך עליהם פי' על הכל בכה, על בית המקדש שיחרב שתי פעמים ועל אחיו עשרת השבטים שיגלו בגלות ויתפזרו בין האומות. וְאֶתְרִי כֵן דְּבְרוּ אַחֵיו אֶתּוֹ, וְלֹא כְּתִיב וַיִּבְכּוּ, דְּהָא אִיהוּ בָּכָה, דְּנִצְנָצָה בֵּיהּ רוּחָא קֳדִישָׁא, וְאֲנֹן לֹא בָכּוּ, דְּלֹא שָׂרָא עֲלֵיהֶוּ רוּחַ קֳדִישָׁא וּכְתוּב שְׂאֲחֵרִי כֵן דְּבְרוּ אַחֵיו אֶתּוֹ וְלֹא כְּתוּב וַיִּבְכוּ דְּהֵינּוּ שְׂאֲחֵרִים גַּם בְּכוּ, שְׂהֵרִי הוּא בְּכָה לְפִי שְׂנַצְנָצָה בּוּ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְהֵם לֹא בְּכוּ מִפְּנֵי שְׂלֵא שְׂרַתָּה עֲלֵיהֶם רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְלֹא רָאוּ אֶת הַצְּרוּת וְהִיסוּרִים שִׁיעֲבְרוּ עַל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

ח"א ר"י ע"א

תָּא חֲזוּ, וְהַקֵּל נִשְׁמַע, [ג] דָּא הוּא קֵל בְּלֹא וּא"ו. דָּא הִיא קָלָא דְּכִבְאָת עַל מִקְדָּשׁ רֵאשׁוֹן וְעַל מִקְדָּשׁ שְׁנִי

בא וראה מה שכתוב "והקל נשמע" זה הוא קול בלי אות ו' שהיא השכינה וזה הקול שבכתה, ובוכה גם היום על בית מקדש ראשון ועל מקדש שני. נִשְׁמַע, כְּמָה דְּאֶתְ אָמַר, קוּל בְּרָמָה נִשְׁמַע. בְּרָמָה, מֵאֵי בְּרָמָה, דָּא הוּא עֲלָמָא עֲלָאָה, עֲלָמָא דְּאֶתִּי מַה שְׂכְּתוּב נִשְׁמַע פִּי' כְּמוֹ שְׂכְּתוּב קוּל בְּרָמָה נִשְׁמַע מִי נִקְרָאת רְמָה זֶה הוּא הָעוֹלָם הָעֲלִיּוֹן, הָעוֹלָם הַבָּא שְׂהוּא הַבִּינָה. וְסִימְנִידָּהּ, מִן הָרְמָה וְעַד בֵּית אֵל, מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וְהִסִּימֵן לִזְה מִשְׁכַּב מִן הָרְמָה שְׂהִיא בִּינָה וְעַד בֵּית אֵל שְׂהִיא הַמְּלֻכּוּת (תְּהִלִּים קו) מִן הָעוֹלָם הָעֲלִיּוֹן שְׂהוּא בִּינָה וְעַד הָעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן מְלֻכּוּת. הִכָּא בְּרָמָה, דָּא עֲלָמָא עֲלָאָה. דְּהָא בְּתֵּיהּ שְׂעֵתָא דִּי בְּרָמָה נִשְׁמַע כֵּן גַּם בְּכֵן בְּרָמָה זֶה הָעוֹלָם הָעֲלִיּוֹן הַבִּינָה, שְׂהֵרִי בְּאוֹתָהּ שְׂעָה אֲשֶׁר נִשְׁמַע קוּל בְּכִיִּת הַשְּׂכִינָה בְּבִינָה. כְּרִין מַה כְּתִיב אַז מַה כְּתוּב (ישעיה כב), וַיִּקְרָא אֶדְנִי יְיָ הוּא צְבָאוֹת בְּיוֹם הַהוּא לְבָכִי וְלְמִסְפַּד וְגו' שְׂנַתְעוֹרֵר לְמַעְלָה צַעַר גְּדוּל עַל הַחֲרָבָן.

עיונים והארות

ג. בשם שלא התפייס יוסף עם אחיו אלא בבכיה, כך הקב"ה הרש"ש זיע"א שצריך לבכות על גלות השכינה בלא נגיעה עיננו גואל את ישראל אלא מתוך בכיה שנאמר בבכיה יבואו ובתחנונים אובלים (בראשית רבה צ"ג י"ב). וכמו שכתב רבנו

הרש"ש זיע"א שצריך לבכות על גלות השכינה בלא נגיעה עיננו גואל את ישראל אלא מתוך בכיה שנאמר בבכיה יבואו ובתחנונים אובלים (בראשית רבה צ"ג י"ב). וכמו שכתב רבנו

מאמרי הפרשה

"וַיִּגַשׁ אֱלֹהֵי יְהוּדָה וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי יְדָבָר נָא עֲבַדְךָ דָּבָר בְּאֲזְנֵי אֲדֹנָי וְאֵל יַחַר אַפְּךָ בְּעַבְדְּךָ כִּי כְמוֹךָ בְּפָרְעֹה" (מד, יח)

מדוע חזר בו יהודה

בסוף פרשת מקץ, אחרי שנמצא הגביע באמתחת בנימין, נלקחו האחים ביתה יוסף, ויוסף מוכיח אותם על מעשה הגניבה. ובאותה שעה השיב יהודה ליוסף (מד, טז) מה נאמר לאדני מה נדבר ומה נצטדק, האלהים מצא את עון עבדיך, הננו עבדים לאדני, גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו. עד כאן.

והנה נראה מדבריהם שהם מסכימים לקבל את העונש המגיע להם בהשקט ובשלוה. אולם עתה בפרשתנו (מד, לג) אנחנו רואים שיהודה לפתע חוזר בו, ומדבר עם יוסף דברים קשים, ומבקש שיוסף יקח אותו לעבד תחת בנימין, ושאר אחיו יעלו בשלום אל אביו.

הנהגתו זו של יהודה צריכה ביאור, דבתחילה הסכים שכולם יהיו עבדים, ואילו עתה כאשר עוד יוסף הקל בדינם ופסק (מד, יז) האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד, ואתם עלו לשלום אל אביכם. לפתע חוזר בו יהודה ומתנגד לכל עונש לאחיו, ושרק הוא יהיה תמורתם?

האלשיך הקדוש (מד, טז-יח) מבאר, בתחילה היה סבור יהודה כי עתה הגיעה שעתם להיענש על חטא מכירת יוסף במידה כנגד מידה, הואיל והם מכרו את יוסף לעבד, לכן כולם ילקחו לעבדים, ולפיכך אמר (מד, טז) מה נדבר ומה נצטדק האלהים מצא את עון עבדיך, כשהכוונה היא על עון מכירת יוסף. אבל כשראה יהודה שיוסף משחרר את כולם, ועוצר אצלו דוקא את בנימין להיות לו עבד, נוכח לדעת שאין זה עונש על חטא מכירת יוסף, שהרי בנימין כלל לא השתתף במכירה, ואין זו כי אם עלילת שוא. לכן עתה יצא יהודה נגד יוסף בדברים חריפים.

"וַיִּגַשׁ אֱלֹהֵי יְהוּדָה וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי יְדָבָר נָא עֲבַדְךָ דָּבָר בְּאֲזְנֵי אֲדֹנָי וְאֵל יַחַר אַפְּךָ בְּעַבְדְּךָ כִּי כְמוֹךָ בְּפָרְעֹה" (מד, יח)

הטעם שניגש יהודה ולא אחר

מדוע דוקא יהודה ניגש לדבר עם יוסף, ולא ראובן שהוא הבכור?

והנה הטעם מבואר בפסוק (מד, לב) כי עבדך ערב את הנער מעם אבי לאמר אם לא אביאנו אליך וחסאתי לאבי כל הימים, וכאשר פירש רש"י (שם, ומקורו ממדרש תנחומא ישן ד') ואם תאמר למה אני נכנס לתגר [למריבה זו עמך] יתר משאר אחי? [התשובה היא] הם כולם מבחוץ [למריבה, ואילו] ואני נתקשרתי בקשר חזק להיות מנודה בשני עולמות. עד כאן. דהיינו שהתחייב יהודה ליעקב, שאם לא יחזיר את בנימין, הוא יהיה מנודה בעולם הזה ובעולם הבא, ולכך הוא נקשר לדבר זה יותר משאר אחיו.

בזה התווכח יוסף עם יהודה ונרמזו בטעמי הפסוק

הגאון מוילנא (קול אליהו פרשת ויגש) אומר שדברי המדרש נרמזים בטעמי הפסוק. דהנה על המילים "ויגש אליו יהודה" ישנם הטעמים, קדמא ואזלא רביע, והמילים "ויאמר בי אדוני" מוטעמים בטעמי זרקא מונח סגולתא. והיינו שיוסף שאל את יהודה, מי הכניסך בעובי הקורה יותר משאר אחיך? והלא אתה אינך הבכור אלא הרביעי שבין האחים, והיה צריך שראובן שהוא הבכור יבוא להתווכח איתי. ודבריו מרומזים כאן בטעמים קדמא ואזלא רביע, היינו שיוסף שואל אותו למה "הקדמת ואזלת" יותר מאחך, והלא אתה אינך הבכור אלא ה"רביעי" שבאחים? ויהודה השיבו, דע לך שזה משום שאני ערב בעד הנער, וויתרתי על החלק שלי בעולם הבא אם לא אביאנו, ולכן אם לא אקח את הנער, יש לי הפסד גדול. וזה שאומר "זרקא מונח סגולתא" היינו, שאני "זרקתי והנחתי" את החלק שיש בעולם הבא לעם "סגולה", לכן יש לי את הזכות לגשת ולבקש יותר מכל אחי.

ועוד יש לבאר, כיון שמישיח בן דוד הוא מיהודה, ומשיח בן יוסף הוא מיוסף, לכן רק יהודה יכל לגשת ליוסף, כיון שבנוסף לכך שיהודה הוא מלך, הוא גם משיח בן דוד, ולפיכך רק הוא יכול לעמוד כנגד משיח בן יוסף. ומכיון שפחדו השבטים מיוסף שהוא השליט, הניחו את יהודה להתווכח עמו לבדו משום שהוא היה הארי שבחבורה. **"וַיִּגַשׁ אֵלָיו יְהוּדָה וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי יְדָבָר נָא עֲבֹדְךָ דָּבָר בְּאֲזְנֵי אֲדֹנָי וְאֵל יַחַר אַפְּךָ בְּעַבְדְּךָ כִּי כְמוֹךָ כְּפָרְעָה"** (מד, יח)

המפגש בין יהודה ליוסף

בספר מעשה הגדולים (אבידני, פרשת ויגש עמ' תרי"ז) מביא את הדברים שהיו במפגש שבין יהודה ליוסף באריכות על פי המדרשים, ונביא את דבריו כאן בתוספת נופך, כי יש בהם תועלת גדולה, וזה לשונו: "ויגש אליו יהודה... אדני שאל" וגו', ועתה שמע נא המלך את דברי, ושלח אחינו אתנו, פן תאבד נפשך וכל נפש מצרים. הלא ידעת אשר עשו שני אחי שמעון ולוי לשכם עבור דינה אחותם ומכך תבין ומה יעשו בגלל אחי בנימין. ואני כוחי חזק וגדול משניהם. הלא שמעת אשר עשה ה' לפרעה בגלל שרה אמנו, אז כן יעשה לך גם על בנימין אשר לקחתו מאביו היום. כי יזכור ה' בריתו את אברהם אבינו, ותבא עליך רעה. ועתה שמע נא אלי פן תמות אתה וכל בני ארצך בחרבי הקשה, כי לא תוכלו להלחם עלי.

ויען יוסף ויאמר, סתום את פיך, חי פרעה, לו צויתי כל גיבורי מצרים, אתם תטבעו ברוקם [פירוש: גם אם אני רק יצוה על כל חיילי, שירקו עליכם, מרוב החיילים, תטבעו ברוקם]. ויאמר יהודה, חי ה', כי אם שלפתי את חרבי מתערה, הרגתי היום אותך ואת פרעה עמך. אמר לו יוסף, היזהר כי אשיב חרבך על צוארך וצואר כל אחיך. אמר יהודה, אם אפתח פי בלעתך ותכחד מן הארץ. אמר לו יוסף, יש אתי כח לסתום פיך באבן גדולה, אשר לא תוכל דבר. אמר יהודה, עד ה' בינינו כי לא בקשנו רעתך עד עתה, אך תנה לנו את אחינו והלכנו. אמר יוסף, חי פרעה, כי אם יבאו כל מלכי כנען יחד לא תקחוהו מידי, כי גנב מבית המלך.

אמר לו יהודה, מה לך ולשם מלך, הלא המלך יש לו אוצרות של כסף וזהב, ואתה מדקדק על הגביע של כסף שנתתו בשק של אחינו בנימין הצדיק, וקראת אותו גנב בשקר. וחלילה לבנימין אחינו ולזרע אברהם מעשות דבר זה לכל אדם. ועתה דום לך מדבר זה, ופן ישמעו כל העולם את הדבר של כסף מעט כזה ויהיה לך למוקש. אמר יוסף, קחו לכם את הגביע ולכו מעלי ועזבו את אחיכם, כי משפט הגנב להיות עבד. אמר יהודה, זה בושה לך ולנו לעזוב את אחינו בגלל הכסף, ולא נעזוב את אחינו בגלל הגביע, וכולנו אנו נמות עליו.

אמר להם יוסף, ולמה מכרתם את יוסף אחיכם בעשרים כסף עד היום הזה, וגם את זה תמכרו כמו יוסף? אמר לו יהודה, ה' יודע כי לא בקשנו ללחום עמך, אך תנה את אחינו ונלך לדרכנו ומה נאמר לאבינו על זה? אמר להם יוסף, תגידו לו שהלך החבל אחר הדלי. אמר לו יהודה, הלא מלך אתה, ולמה תדבר כה לעבדך משפט שקר, ואוי למלך שכמוך. אמר להם יוסף, משפט שקר הוא שאמרתם חיה רעה אכלתהו ומכרתם אותו בעשרים כסף... את אחיכם... למדינים. אמר יהודה, הנה אש של שכם בוער בלבי היום, עתה אשרוף אתכם ואת ארצכם באש. אמר לו יוסף, הלא אש תמר כלתך אשר הרגה את שני בניך, מכבה אש שכם. אמר יהודה ברוגזו, חי ה', כי אם הסירותי מבשרי ישער אחד שיש לי על לבי ואצבע את כל מצרים בדם. אמר להם יוסף, כן נכון כי צבעים אתם, יען כי טבלתם את הכתונת של יוסף בדם ואמרתם חיה רעה אכלתהו.

המלחמה

ויחר אף יהודה מאד וגם חמתו בערה בו, ועמדו שתי שערות בחזהו כמסמרים וקרעו את חמשת מלבושי בגדיו אשר עליו ובכעסו לקח מאפונדתו (חגורתו) חתיכות של נחושת כגודל של אפונים שהיו לו שם, וגרסם בשיניו עד שכולם נחרדו. ויקח אבן כארבע מאות שקל וירימה וזרקה השמימה, וקבלה בידו השמאלית ויתנה תחתיו וישב עליה בחמת כוחו ותהי האבן לעפר הארץ. אז פחד יוסף מאד לנפשו מיהודה שלא יהרגו ויאבד הכל. תכף צוה למנשה בנו ויעש גם הוא באבן אחרת כיהודה. ויאמר יהודה לאחיו, אין האיש הזה מצרי, כי אם ממשפחת אבינו הוא בדבר הזה. ויאמר יוסף, למה תאמרו גבורים אנחנו, הלא יש כמוכם וגם יותר מכם גבורים בעולם. ויאמר יהודה לנפתלי, מהר לך וספור את כל שוקי מצרים והגד לי. עוד לא גמר יהודה לדבר, והנה נפתלי שנמשל לאילה שלווחה, שב ואמר לו, כבר אני ספרתיים הם י"ב לא יותר, וכל שער פונה לשוק אחד. ויאמר יהודה לאחיו, מהרו שימו איש חרבו על ירכו, עברו ושובו משער לשער במצרים, ובעזרת האל אני אחריב ג' שווקים, ואתם כל אחד תחריבו שוק אחד. עוד הם מדברים ויוסף שלח והביא ת"ק איש רוכב, ועשרת אלפים רגלי, וארבע מאות גבורים בכח ידם, ועשו רעש גדול וצעקות רבות,

ותבקע האדמה לקולם, ויבהילו את בני יעקב. ענה יהודה ואמר לאחיו למה תתראו, אל תפחדו ואל תיראו מהם, ויהי נעם ה' אלהינו עלינו, וקפץ כחץ מן הקשת וישלוף חרבו מתערה ויצעק צעקה גדולה ומרה כארי שבחבורה עד מאד, וידלג על הארץ ונפנה בחרבו. אז נפל פחד יהודה ואחיו עליהם, וימסו הגבורים, ויפלו איש על רעהו וימותו הרבה מהם בנוסם עד בית פרעה. ויגש יהודה לפני יוסף וינהום עליו כאריה, ויצעק עליו צעקה גדולה עד מאד, עד שנשמע קולו למרחק של ארבע מאות פרסה. וגם חושים בן דן שמע את הצעקה למרות שהיה כבד שמייעה, ואז קפץ חושים מארץ כנען ובא אצל יהודה, ושאגו שניהם, וישמעו את צעקתם יושבי העיר סוכות ובקשה מצרים ליהפך, ונפלו שיניהם של שלוש מאות מגדולי מצרים שהיו שם, ונהפכו פניהם אחרנית מן הפחד שפחדו, ונשארו כך כל ימי חייהם. ונחרבו ב' ערים שהיו סמוכות למצרים, ונפלה חומת העיר עד הגושן, וגם פרעה נפל מכסאו על פניו לארץ, ונשים רבות הפילו ילדיהן. וישלח פרעה לאמר מה זאת? אז הגידו לו, ופחד ורהב לבבו מאד מזה, וישלח אל יוסף לאמר לו, האם להחריב את כל מצרים ארצי הבאת את העברים? מה לך בעבד הגנב, עזוב אותו שילך עם אחיו ולא ירעו לנו, ואם לא תחפץ בזה, אז עזוב את ארצי ולך לך עמהם אל ארצם, כי עוד מעט יחריבו את הארץ.

התגלות יוסף

ויירא יוסף מפני פרעה ואחיו מאד, כי שאגו עליו כאריות. ולכן בקש יוסף עליה להודיע לאחיו פן יחריבו את מצרים, ויצו את מנשה בנו, וישם את ידו על כתפו של יהודה בשם המפורש הידוע אצלם, אז נח מזעמו. ואמר אל אחיו, אל תחשבו כי מעשה נער מצרי זה, ואינו אלא כי אם מעשה בית אבי המה. ולא יכול יוסף להתאפק, ואמר אל יהודה בלשון רכה, הלא תגיד לי, למה רק אתה נכנס בעובי הקורה הזה מכל אחים? אמר לו יהודה, כי אנכי ערבתי את הנער מעם אבי, ועתה אם מצאתי חן בעיניך אדוני, שלח את בנימין לאבי, ואני אשב פה תחתיו לשרתך בכל מיני שירות. ושלחני נא אל המלך הקשה שמרד בך, גם לא עם רכב רב ועם עצום, ובעזרת האל אהרוג את מלכם ואביא לך את ראשו. ענה יוסף, אמת ונכון שיש לכם גבורה וה' חפץ בכם. אך ורק בזאת אשלח את בנימין, אם בתנאי שיביאו לי פה את יוסף אחיו מאמו אשר ירד למצרים, כי לא ערבתי לו אל אביכם אבל את בנימין ערבתי. ויחר אף יהודה וזלגו עיניו דם מכעסו, ופנה אל אחיו ואמר, מה זה מבקש היום להמיתו הוא ועם פרעה אדוני, הלא אמרנו לך כמה פעמים, כי איננו ולא ידענו את עקבותיו, אם הוא מת או חי, ולמה ידבר אדוני כזה!?

אז ענה יוסף ואמר להם, אם קראתיו היום ובא לפניכם, האם תתנוהו לי תחת בנימין אחיו, ותכף קרא בקול רם, יוסף יוסף בן יעקב, בא מהר לפני והראה אל אחיך כולם פה אצלי. אז הביטו כולם כה וכה ולראות מאין יבא יוסף אחיהם... אז אמר להם, אני הוא יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מצרימה. ונבהלו האחים כשומעם, ונפלו פניהם ולא יכלו לענות אותו.

אמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה פרשה צ"ג, סי' ח'), כשאמר להם יוסף גשו נא אלי ויגשו, ויאמר אני יוסף אחיכם, והראה להם ברית מילה והם לא האמינו לו, ואמרו יש הרבה בני אדם שהם נמולים בגלל הבריאות. גם דבר עמם בלשון הקודש, ולא האמינו, יען כי יש הרבה מן הגוים הם מדברים עברית רהוטה. עד שדבר עמהם בשפת האמהות שרה רבקה רחל ולא, היא שפה ארמית שלמדו זה מקטנותם כולם, והזכיר להם הרבה סימנים מבית לבן הארמי, אז האמינו לו, ולא יכלו לדבר עמו מהבושה (עיין תרגום יונתן בן עוזיאל שם).

ויפול יוסף על צווארי בנימין אחיו ובכה על שני בתי מקדש שיחרבו בחלקו, וגם בנימין נפל על צוואר יוסף ובכה על משכן שילה, והכל היה ברוח הקודש שראו עד סוף הדורות. אז האמינו האחים כי מכל לבו הוא נשק את אחיו כולם, ודיבר איתם דברי ריצוי ונחמה, ונתן להם מלבושים ומתנות לכל בני ביתם, וישלחם בשלום. וחיש תקף הקול נשמע בבית פרעה לאמר באו אחי יוסף, ו"הגנב" הוא אחיו של יוסף מאב ואם, והשאר כולם י"ב אחים בני יעקב בחר שבאבות, ושמח פרעה מאד בזה. אז צוה פרעה להביאם מצרימה ולתת להם אחוזה שם, ויעש להם כן.

הבשורה ליעקב

ולאביו שלח יוסף מתנות, וכסף וזהב רב מאד לכל אנשי ביתו, וגם שלח לו כתר פז טהור לראשו. ויעלו ממצרים ויבאו עד גבול ארץ כנען קרוב לבתיהם, וראו שם על באר המים את שרח בת אשר, והיא יצאה לקראתם, והנערה טובה עד מאד וחכמה ויודעת גם לנגן בכנור. ויקראו לה לאמר, לכי מהר ותקחי בידך את הכנור ונגני לפי תומך כדברים האלה לאמר, יוסף חי הוא, וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים. והלכה מהר ולקחה את הכנור, ותשב לפני עריסת איזה ילד שם, ואמרה על פי נימי הכנור בקול נעים כזה: היי היי, כי יוסף הוא חי, ומלך הוא למצרים. בדרך הלצה. וישמע יעקב את קולה וערב לו מאד, ותכף באה שמחה בלבו, ושרתה עליו שכינה ורוח הקודש, ותחי רוח יעקב, ויברך את

שרח ויאמר, בתי את לא תמותי עד עולם, וברגלך תכנסי לגן עדן בלי שום פחד, כי החיית את נפשי בתי. עודנו מדבר עמה... והנה באו בניו רוכבי סוסים ובבגדי מלכות כולם, ועבדים רצים לפניהם, ויגידו לו עוד יוסף חי, וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים. וירא את העגלות, אז האמין להם, ושמח ועשה משתה גדול לכל אנשי העיר חברון, ובאו כולם לשמוח איתו בכל מיני שמחות. ויגידו לו על יראת השמים שיש ליוסף, אז שמח מאד כעל כל הון יקר ונעים ואמר, אלך ואראה את בני בטרם אמות. וירכב יעקב על העגלות אשר שלח לו יוסף בטקס גדול מאד.

פגישת יעקב ויוסף

וירד יעקב מצרימה, ויהי כאשר שמע יוסף כי בא אביו, ויאסור הוא בעצמו את מרכבתו, ויזעק את כל שרי וגבורי מצרים ללכת לקראת אביו. ויצאו כל מצרים ברכב וגם פרשים הרבה מאד, ויצאו כל שרי צוען מצרים לקראת יעקב, חיל גדול ועצום מאד מאד, בבגדי בוץ וארגמן וכלי כסף וזהב וכלי מלחמה עמם, עם כל מיני כלי זמר ותופים וצלצלים וכונר בפזור מור ואהלות בדרכים. גם הנשים עלו על הגגות לקראת יעקב בתופים ומחולות. ויוסף לבוש בבגדי מלכות תכלת וחור בגד הדור מאד וכתר מלכות נתון בראשו. ויהי כאשר קרב יוסף אל אביו כחמשים אמה, וירד מעל מרכבתו, וילך ברגליו לקראת אביו. וכן כל שרי מצרים ירדו עמו והלכו רגלי לקראת יעקב, אשרי עין ראתה כל אלה. ויהי כאשר קרב יעקב אל מחנה יוסף, ויפלא יעקב ויאמר אל יהודה בנו, מי האיש הלזה הבא לקראתנו ההדור בבגדי מלכות, ובכתר מלכות יפה מאד בבגד אדום? ענה לו יהודה לאביו, אבי, הוא בנך יוסף המלך. וישמח יעקב מאד מאד בראותו את כבוד בנו יקירו. אז בא יוסף וישתחוה וינשק לאביו נשיקות חמות מאד, אבל יעקב לא נשק את יוסף, כי היה קורא קריאת שמע ומסר את עצמו על קדושת השם יתברך. רק נפל על צוארו ויבך בכי של שמחה, ואמר, אך אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי. אודך ה' כי ניהמתני.

מפגש יעקב ופרעה

ויבא יוסף את יעקב אביו לפני פרעה. והפתח להכנס אל פרעה עשאוהו שפל, כדי שכל הבא שם, יכרע לפני האליל של פרעה העומד שם לנוכח הבית. ויהי כבוא יעקב להתיצב לפני פרעה, ויבא מלאך ה' ויגביה את הפתח, כדי שלא ירכין יעקב את קומתו. וישתאה פרעה על זה ואמר, כי לפני שנים רבות מאד קרה כדבר הזה בבוא אברהם העברי פה אצלנו, האם עודנו חי עד עתה? [האם אתה הוא אברהם? ולפיכך שאל] ואמר פרעה אל יעקב כמה ימי שני חיידך? אז ענה לו יעקב לפרעה, מה שראיתם אז, הוא היה זקני. ויברך יעקב את פרעה שירבו מי נילוס נהר לרגליך אם תרד שם, והשקה את כל ארץ מצרים, וכן היה, כנאמר (איוב כב, כח) ותגזר אמר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור.

”וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי יְדָבָר נָא עֲבַדְךָ דָּבָר בְּאֲזְנֵי אֲדֹנָי וְאֵל יְחִיר אֲפֹךָ בְּעַבְדְּךָ כִּי כְמוֹךָ כִּפְרָעָה” (מד, יח)

מלחמת המלכים

כתוב בתהלים (מה, ה-ז) כי הנה המלכים נועדו ועבדו יחדו, המה ראו כן תמהו, נבהלו נחפזו, רעדה אחזתם שם חיל כיולדה. ואמרו רבותינו ז"ל במדרש (בראשית רבה פרשה צ"ג סי' ב') שפסוק זה מדבר על יוסף ויהודה, בצורה הזו, "כי הנה המלכים", זה יוסף ויהודה. "עברו יחדיו", זה נתמלא עברה על זה, וזה נתמלא עברה על זה וכו'. (וראה עוד בס' של"ה תענית תורה אור אות ק"ח).

מעשה מלחמתה של תורה

הגאון רבי עקיבא איגר (בספר חוט המשולש דף קצ"ז) פירש פסוק זה בדרך דרש, על פי מעשה שהיה: בנסיעתו של הגאון רבי עקיבא איגר לחתונת בתו עם מרן החתם סופר ז"ל, הגיע לקהילת קודש "קיצע" הסמוכה לפרשבורג. והחתם סופר בא עם סיעת מרוחמיו להקביל את פניו. ובאו עמו רבנים, תלמידי חכמים והמון עם מכל העיירות שמשביב, כולם נועדו יחדיו כדי להקביל את פני גדולי הדור. כשהיו בחתונה, הציע הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל איזה דברי תורה לפניהם, ופלפלו עמו החכמים, ובפרט הגאון מרא דאתרא של קהילת קיצע, אשר היה בעל פלפול גדול ורב גובריה בתורה. תוך כדי המשא ומתן אורייתא הוא דארתחי להו, והיו כאש להבה זה נגד זה, עד שכמעט פגעו ונגעו זה בזה. העומדים שמה, המון עם השתוממו מאוד על גדולי הדור כאלה, כי היה נדמה להם כאלו קנטרו זה את זה ומריבים זה עם זה ולא הבינו איך יתכן כדבר הזה, הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל בתוך כדי הפלפול הבין וראה מקריצת עיניהם של המון העם מה בלבבם, ולכך פנה אליהם ופיו פתח בחכמה לפרש את הפסוק הנ"ל, וכה היו דבריו: **"כי הנה המלכים"** מאן מלכי? רבנן דהיינו שהפסוק מדבר על תלמידי החכמים המכונים מלכים "נועדו" למקום אחד, וראשית מלאכתם ושיחתם בדברי תורה, ואורייתא הוא דאירתח להו (תענית ד.), ואפילו אב ובנו נעשו אויבים בשער

(קידושין ל), והיינו "עברו יחדו" מלשון עברה וזעם. "המה ראו" העומדים שם ראו ו"כן תמהו נבהלו נחפזו" לראות שמלכי רבנן נעשו אויבים וחולקים זה על זה, ולכן "רעדה אחזתם" מקול צעקה ורוגז, כי ההמון סוברים שיש שנאה ביניהם, אבל האמת "שם חיל כילודה" כי צעקת הפילפול והרוגז שבין התלמידי חכמים היא רק עוברת, ולשעתא ממש, כמו היוולדת שחבלי הלידה הם עד היוולד הילד ויוצא לאור, ואז חבלים נפלו לה בנעימים, ונהפכה התוגה לשמחה על שילדה זרע מזוכך ומלוכנן היטב. כן במלכי רבנן, עד שיוציאו רעיונות מזוככות, דברי אמת לאמתו, אז יש להם צער זעם ועברה, אולם את זה בסופה (קידושין שם), שאחר שהעמידו את האמת על מכונה, נעשו אוהבים זה עם זה ושמחים זה בזה. (להתעדן באהבתך).

"וַיִּגַשׁ אֵלָיו יְהוּדָה וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי יְדָבָר נָא עֲבֹדְךָ דָּבָר בְּאֲזְנֵי אֲדֹנָי וְאֵל יַחַר אַפְּךָ בְּעִבְדְּךָ כִּי כְמוֹךָ בְּפִרְעֹה" (מד, יח)

מה זכה יהודה בזכות שהשפיל עצמו

בפסוקים שלפנינו יהודה השפיל עצמו לפני יוסף בשביל להציל את בנימין, כפי שכינה את עצמו "עבדך" פעמים רבות לאורך דבריו כנאמר (מד, יח, יט, לג), ידבר נא עבדך דבר באזני אדני ואל יחר אפך בעבדך וכו', עבדיו וכו', ועתה ישב נא עבדך תחת הנער. ומשום כך זכה שכאשר הביאו הנשיאים את קרבנם הקריב שבטו של יהודה ראשון וכדאיתא בפסיקתא (פרשה ז') אמר רבי ברכיה בשם רבי לוי, אמר לו הקדוש ברוך הוא, אתה השפלת עצמך לפני אחיך הקטן ממך, בשביל אחיך הקטן שבקטן, חייך שכשיוקם המשכן, ויבואו השבטים להקריב קרבנות, אין אדם מקריב ראשון לפניך, כדכתיב (במדבר ז, יב) ויהי המקריב ביום הראשון וכו' נחשון בן עמינדב למטה יהודה.

"וַיִּגַשׁ אֵלָיו יְהוּדָה וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי יְדָבָר נָא עֲבֹדְךָ דָּבָר בְּאֲזְנֵי אֲדֹנָי וְאֵל יַחַר אַפְּךָ בְּעִבְדְּךָ כִּי כְמוֹךָ בְּפִרְעֹה" (מד, יח)

יהודה עשה סגולה לבטל כעסו

הפסוק קשה מכמה פנים, הרי יהודה דיבר עם יוסף קשות, כמובא ברש"י (כאן), ואם כן למה אמר "בי", כשמילה זו היא לשון בקשה? גם מדוע הוסיף ואמר את מילת "נא", ומלבד שקשה כאמור שגם היא לשון בקשה, גם צריך להבין את הכפילות בלשון הבקשה, הן כבר אמר "בי"? ועוד קשה, למה אמר "ואל" יחר אפך, דהיינו אל תכעס, ומה איכפת לו אם יחר אפו, אדרבה לפי סדר הדברים הקשים שאמר לו, היה לו לומר ויחר אפך, כי איני מתיירא ממך? זאת ועוד, האות כ' של "כפרעה" נראית כמיותרת, שהרי ביאר רש"י (כאן) את אומרו "כפרעה", שאמר לו שאתה ופרעה שוים בעיני, ואם כן היה לו לומר, כי כמוך פרעה?

על דיוקים אלו עמד בשו"ת מאיר נתיבים (ח"ב, בחידושים על התורה שבסוף הספר פרשת ויגש, דף י"ז ע"ב), ויישב אותם כך, קבלתי ממורי הבעל שם טוב ז"ע, שסגולה לבטל הכעס היא לומר את הפסוק (תהלים קיט, ט) במה יזכה נער את ארחו לשמור כדברך, והשם הקדוש היוצא מראשי תיבות הפסוק הזה מסיר את הכעס.

והנה יהודה רצה לדבר קשות עם יוסף, אבל חשש שעל ידי זה תתעורר אצלו מדת הכעס, ואמרו רבותינו ז"ל (זוהר ח"א דף כ"ז ע"ב, ורמב"ם דעות פרק ב' הלכה ג', וראה בנדרים כב.) כל הכועס כאלו עובד עבודה זרה חס ושלום. לכן השתמש בסגולה הנ"ל לבטל את הכעס מלבו, ורק בפיו דיבר קשות כאילו הוא כועס, כדי להפחיד את יוסף. ולכן אמר את כל האותיות היתרות הנ"ל שהם ב"י נ"א א"ל כ' כי הם בראשי תיבות, במה יזכה נער את ארחו לשמור כדברך, שזה השם המבטל את הכעס (ילקוט דברי חכמים עמ' שפ"ז, ובספר להתעדן באהבתך).

"וַתֹּאמֶר אֵל עֲבֹדְךָ הוֹרְדָהוּ אֵלַי וְאֲשִׁימָה עֵינֵי עֲלָיו" (מד, כא)

מעשי האדם משפיעים על החי והדומם לטוב ולמוטב

ידוע המעשה ברבי יוסי דמן יוקרת (תענית כד.) שבנו היה צריך להאכיל את פועלי אביו, ניגש לעץ תאנה ואמר לה, תאנה תאנה הוציאי פירותיך ויאכלו פועלי בית אבא, והעץ התמלא כולו בתאנים. אמר לו אביו, אתה הטרחת את בוראך להוציא תאנה קודם זמנה, לפיכך תאסף מן העולם קודם זמנך, ומת בנו.

מקשים, והלא מסופר על רבי יוסי דמן יוקרת (שם בהמשך הגמרא), שהיה לו חמור להשכרה, ומי ששכר אותו בסוף היום היה שם כסף מדוייק על גבי החמור, והחמור היה חוזר מעצמו אל בעליו. ואילו היו שמים על גבי החמור יתר על דמי השכירות או פחות, החמור לא היה זו ממקומו. פעם אחת שמו על החמור כסף במדוייק, ובכל זאת החמור לא זו, עד שהתברר שהם שכחו על גבי החמור זוג נעלים. ואם כן לכאורה, גם רבי יוסי דמן יוקרת עצמו היה מטריח את הבורא לעשות ניסים כל יום, ועל שום מה כה הקפיד על בנו?

אלא מתרצים שרבי יוסי כל כך התרחק מהגזל, עד שהדבר השפיע אפילו על בהמתו, ולא נס נעשה עמה, אלא שכך קבע הבורא בבריאה, שמעשי האדם פועלים ומשפיעים על הטבע. וכיון שזה כנגד זה עשה אלהים, כן הוא גם לצד הרוע, וכמו שמצינו באנשי דור המבול שחטאו כל כך בעריות, עד כדי שהדבר השפיע על הבהמות שהלכו עם שאינן בני מינו. ולא רק זו, אלא אפילו האדמה הושפעה מהם, שכאשר היו זורעים חטים היה יוצא שעורים.

אדם שעושה בהתמדה עבירה של עבודה זרה למשל, הוא יוצר "חיידקים" באויר של עבודה זרה שמשפיעים על כל סביבתו. וזוהי הסיבה שהתנא באבות (פרק א' משנה ז') אומר "הרחק משכן רע", משום שהמעשים שלו ישפיעו עליך גם אם תהיה סגור בביתך. ולכן הרמב"ם (דעות פ"ו ה"א) אומר, שאם כל הסביבה רעה, ילך האדם ויגור במדבריות. כעין זה אומר הבית הלוי (פרשת נח) מדינה הלקויה בעבירה מסויימת כגון, בעבודה זרה ועריות וכדו'. כשיגיע לאותה מדינה אדם מבחוץ, הוא ירגיש שיש לו נטיה לאותה עבירה. ואותו הדבר לצד הקדושה, כמו שמסופר על אחד שישב על ספסל באיזה בית מדרש, וכל זמן שהתיישב על אותו ספסל, הרגיש שיש לו חשק יוצא מן הכלל ללמוד. ואחר החקירה התברר שזה היה ספסל שישב עליו הגר"א לפני עשרות שנים.

וזה מה שטען יהודה ליוסף בפרשתנו, שאצלנו בבית כל כך התרחקו מן הגזל, שהרי יעקב אבינו גר עם לבן עשרים ושתיים שנה ולא לקח ממנו אפילו שרוך נעל. ואם כן, על כרחך שלא יכול להיות שבנימין יצא גנב. ואם בכל זאת הוא נמצא גנב, אין זה אלא בגללכם, כי אתם כל כך שטופים בגזל, עד שהדבר השפיע עליו. ואם כן אתה אשם שאמרת לנו להביא את הנער. (להתעדן באהבתך).

"וְתֹאמַר אֶל עֶבְדֶּיךָ" (מד, כא)

מדוע לא הודיע יוסף לאביו שהוא חי

המהר"ם אלשיך (ויגש מה, ב) עומד על שאלה גדולה, יוסף אחרי שעלה לגדולה, והיה לו יכולת לעשות הכל, מדוע לא שלח להודיע ליעקב אביו שהוא חי במצרים, וכי לא חשב על כך שיעקב כל כך מתאבל ומצטער עליו?

ואמנם המפרשים כבר עמדו על קושיא זו [ונביא חלקם בסמוך], אבל הרב מפרש זאת כך: יוסף הבין, שהסיבה שהקדוש ברוך הוא סיבב שהוא ירד למצרים היא בגלל, שמצרים היתה ארץ כל כך טמאה, והרי נגזר שישאר צריכים לרדת ולהשתעבד שם, וכיון שזה מקום כל כך טמא בעבירות ובכישוף, כשישראל ירדו לשם, מיד הם יכולים להתקלקל מההשפעה הרעה של המקום. [ואפילו אחרי שיוסף ירד לשם, והכניע את טומאת מצרים על ידי שעמד שם בנסיונות הקשים, בכל זאת ישראל לבסוף ירדו והגיעו עד מ"ט שערי טומאה (עין רש"י ויקרא יח, ג)], ובפרט שגם השכינה עתידה לרדת עם ישראל למצרים, ואיך תרד השכינה למקום כה טמא. לכן נשלח לשם יוסף למשך כ"ב שנים קודם לכך, כדי שהוא יהיה מרכבה לשכינה, והוא היה קדוש ויכול לתקן ולקדש את המקום כנגד כל כ"ב אותיות של התורה, ואז השכינה תוכל לרדת לשם, וגם ישראל כשירדו לשם, פחות ישפיע עליהם כח הטומאה של מצרים.

וזו הסיבה שיוסף נמנע להודיע לאביו שהוא נמצא במצרים, שאילו היה מגלה זאת לאביו, אולי יעקב היה רוצה שיוסף יבוא לארץ ישראל לבקר אותו, בו בזמן שליוסף יש עכשיו תפקיד גורלי במצרים, לבטל את כח הטומאה של מצרים, כדי שתוכל השכינה לרדת לשם כשישראל יצטרכו לרדת לגלות, ולכן לא היה יכול לצאת ממצרים אפילו לשעה אחת. לפיכך שתק יוסף ולא הודיע ליעקב כלום.

לומדים מכאן דבר גדול איך יוסף הצדיק, עוד בצעירותו, הגיע לדרגה כל כך גבוהה, עד שהוא נבחר משמים להיות זה שמבטל את כח טומאת מצרים, ולהיות מרכבה לשכינה הקדושה.

בדרך אחרת ראינו (מוסר חכמים השלם חלק א' עמוד שכ"ב) שיישבו קושיא זו משני טעמים, א', כי האחים השביעו שלא לגלות את מכירת יוסף ליעקב, וצירפו עמהם את השכינה, ולכן לא יכל יוסף להפר את השבועה. ב', אילו היה עושה כן, כל אחיו היו בורחים זה למזרח וזה למערב מפני הבושה, אבל עתה שלקחם בדברים מעט ובנחת שלא יתביישו, נשארו כולם אגודים, וכוננתו היתה לטובה.

"לֹא יוּכַל הַנֶּעַר לְעֹזֵב אֶת אָבִיו וְעֹזֵב אֶת אָבִיו וְמֵת" (מד, כב)

העוזב את אביו שבשמים, מת

"הנער", אלו ישראל, כנאמר (הושע יא, א), כי נער ישראל. "לעזוב את אביו", זה אבינו שבשמים. "ועזב את אביו ומת", היינו שכשעוזבים את אביהם שבשמים, "ומת", וכאשר גלו ישראל מתו בגלויות. (מוסר חכמים השלם חלק א' עמוד שכ"ב).

"וַיֹּאמֶר אָבִינוּ שָׁבוּ שָׁבְרוּ לָנוּ מַעַט אֲכָל וְנֹאמַר לֹא נוּכַל לָרֶדֶת אִם יֵשׁ אַחִינוּ הַקָּטָן אֶתָּנוּ וְיִרְדְּנוּ כִּי לֹא נוּכַל לָרְאוֹת פְּנֵי הָאִישׁ וְאַחִינוּ הַקָּטָן אֵינָנו אֶתָּנוּ" (מד, כה-כו)

הפסוק נדרש נפלא על החזרה בתשובה

המפרשים (ילקוט המוסר ואבני השוהם דף ע"ו) מפרשים פסוק זה בדרך נפלאה על החזרה בתשובה, "ויאמר אבינו", הוא הקדוש ברוך הוא, "שובו", כי שאלו לנבואה (ירושלמי מכות פ"ב ה"ו) נפש החוטאת מה תהא עליה? והיא השיבה תמות וכו', וכששאלו מהשם יתברך שאלה זו, אמר "ישוב בתשובה", והיינו "ויאמר אבינו" מלכנו, "שובו" בתשובה, ועל ידי זה "שברו לנו" היינו שעל ידי התשובה, תהפכו את מידת הדין שהיא שם "אלהים" ועולה בגימטריא "לנו", למדת הרחמים, בשם הוי"ה ב"ה. ואם תאמרו שקשה עליכם לשוב בתשובה על ידי צומות וסיגופים, הרי "מעט אוכל", היינו די להפסיק באמצע האכילה בעוד שהאדם תאב לאכול, ויחשב הדבר לתענית וכמו שכתב הראב"ד בשער הקדושה, במאכל ובמשתה... ולעולם יניח מעט מכדי צרכו ומהשלמת תאוותו וכו'. "ונאמר לא נוכל לרדת", היינו "לא נוכל" ל"רדות" ולשלוט ביצרנו הרע אא"כ "יש אחינו הקטן" שהוא יצר הטוב עמנו "וירדנו", כי אז נוכל למשול ביצרנו. "כי לא נוכל לראות פני האיש" זה הקדוש ברוך הוא כנאמר (שמות טו, ג) ה' "איש" מלחמה, "ואחינו הקטן" הוא יצר הטוב, לא יהיה עמנו.

"וַיֵּצֵא הָאֶחָד מֵאֵתֵי אֶךְ טָרְף טָרְף וְלֹא רָאִיתִיו עַד הַנְּהָ" (מד, כח)

כשיש מחלוקת בבית נפסדים מזונות האדם

בשל"ה הקדוש (יזמא פרק דרך החיים אות קצ"ז) מביא, שהפסוק מרמז, שכש"ויצא האחד מאתי", דהיינו כשאין בבית אחדות ושלוש, לכן "האחד" "יוצא" מן הבית, "ואומר אך טרף טורף", מעתה נטרפה טרף מזונותי, דהיינו אז מזונות האדם נטרפים ונפסדים, מכיון שמחלוקת אחת דוחה מאה פרנסות.

"וַיֵּצֵא הָאֶחָד מֵאֵתֵי אֶךְ טָרְף טָרְף וְלֹא רָאִיתִיו עַד הַנְּהָ" (מד, כח)

יעקב אבינו סבר שנטרפה דעתו של יוסף

החתם סופר ז"ל (כאן בתורת משה ד"ה טרף) כתב דבר נפלא בביאור הפסוק, נראה שיעקב אבינו לא חשש שיוסף מת, כיון שלא נראה אליו בשום פעם בחלום, ולכן סבר שנטרפה דעתו, ולכן לא חוזר הביתה, כי חיה אחת ברדלס שמה (אין זה הברדלס המוכר לנו), שנשיכתה מטרפת את דעת האדם, והיינו דאמר "טרף טורף", שנטרפה דעתו מחמת טריפת הברדלס, וזו הסיבה ש"לא ראיתיו עד הנה". (וראה במדרש אגדה אות י"ט).

"וַנֹּאמֶר אֵל אֲדֹנָי לֹא יוּכַל הַנְּעַר לַעֲזֹב אֶת אָבִיו וְעִזָּב אֶת אָבִיו וְמֵת... וְלִקְרָהֶם גַּם אֶת זֶה מֵעַם פְּנֵי וְקָרְהוּ אֶסּוֹן" (מד, כב, כט)

אדם שנהפך לזאב

החיד"א ז"ל בספרו דבש לפי (מערכת ז' אותיות טו, טז) כתב בשם רבנו אפרים ז"ל (בפירושו לתורה כ"י פ' ויחי וע"ש שהאר"ק) וזה לשונו, זאב אחד יש שקורין לו לופגאר"ו, והוא בן אדם ומשתנה לזאב, ובשעה שמשנתנה לזאב, רגליו יוצאות בין כתפיו, כך בנימין בין כתפיו שכן. וזו סגולה להנצל מזאב זה, בשעה שנכנס [האדם] לבית, ליקח דשן הצבור באש, וישליך אילך ואילך ולא ינוק ממנו. וכך היו עושין במקדש, משליכין דשן אצל המזבח, דכתיב (ויקרא ו, ג) ושמו אצל המזבח. וזאב זה שנהפך לאדם, גם בשעה שהוא משתנה לאדם, בכל שעה יש לו זנב, ולכך היתה רצועה יוצאה מחלקו של בנימין ונכנסת לתוך חלקו של יהודה [בדמיון לזנב], ועליה היה בנין בית המקדש. עד כאן מהרחיד"א.

ובעלי התוספות (בתוספות השלם ויגש עמ' ר"ה, ובמסולאים בפז עמוד תרל"ט) כתבו "וקרהו אסון", כי בנימין היה זאב יטרף, וטורף בני אדם לעתים, וכשבא לו העת נהפך לזאב, שנאמר (בראשית מט, כז) בנימין זאב יטרף, ובעוד שהיה אצל אביו, היה נשען על כתפיו [היה סומך ומסייע לאביו יעקב] ובאותה זכות, לא היה נהפך לזאב, שכך אמר "ועזב את אביו ומת", כלומר כשיפרד מאביו, יהפך לזאב לעוברי דרכים, והיה כל מוצאו יהרגהו. עד כאן לשונו.

"וְקָרְהוּ אֶסּוֹן" (מד, כט)

שמא יש גזירה על רחל זרעה למות בדרך

מדוע חשש יעקב שיקרה לבנו בנימין אסון, והוא חשש רחוק ולא סביר? מבאר הילקוט שמעוני (ויגש רמז קנ"א דף ע"א) בזה הלשון, אמר [יעקב] אוי לי שמא נגזרה גזרה על רחל, היא מתה בדרך, ואחיו מת בדרך, ועכשיו אם הולך הוא בדרך, מיד ימות, ואף אני מת באנחה אחריו. עד כאן. דהיינו אחר שראה יעקב שרחל ויוסף מתו בדרך,

חשש שמא גזירה ממרום על רחל וזרעה למות בדרך, ולפיכך חשש יעקב ביתר שאת לשלוח את בנימין לדרך, שהוא מזרעה של רחל.

"כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי" (מד, לד)

חינוך הילדים

שמעתי מפי מורנו ורבנו ראש הישיבה רבנו יהודה צדקה זצ"ל, שעל האדם היהודי לדעת, שהוא עתיד לבא לפני אביו שבשמים ליתן דין וחשבון על הבנים שלו, אם לא חינוך אותם כראוי, ואם לא לימד אותם תורה. ועל כן כל יהודי צריך להגיד "כי איך אעלה אל אבי", היינו בעתיד, איך כשאבא ליתן דין וחשבון לפני בית דין של מעלה, "אל אבי" שבשמים, "והנער איננו אתי", כשהבן איננו אתי, על כי לא חינוך את בניו כיאות, ויצטרך ליתן דין וחשבון על זה. ולכן צריך תמיד לדאוג ולהשיג על חינוך הבנים שילכו בדרך טובה.

מסופר על גאון אחד (לקוטי יהודה, אלטר, עמוד תכ"ט) כשהיה מגיע לפסוק זה היה בוכה, ואמר "כי איך אעלה אל אבי", אבי שבשמים, אחרי אריכות ימים, "והנער איננו אתי", ולכך שני פירושים: "נער" היינו הנוער שיש בימינו, על שלא עשיתי כל מה שצריך, כדי לקרב את הנוער אל אבינו שבשמים. או "והנער" היינו ימי הנערות שלי, איך בזבזתי אותם להבל ולריק, ולא ניצלתי אותם לעבודת ה'. כי מה יענה האדם על כך?!

ויש אדם החושב לעצמו, אין לי צורך לטרוח כל כך לבדוק אחרי מעשיו של בני, הרי אני מכירו שיש לו שכל ודעת, ואני יכול להניח לו לעשות כרצונו, ולמה לי להשיג עליו כל הזמן? אבל זו טעות גדולה, כי צריך לדעת, שאחרי הכל הבן עדיין "נער", ויש לו את הרצונות והתאוות של ימי הנערות, ואם האבא לא יכוון אותו לדרך הנכונה, אי אפשר לסמוך עליו שהוא מעצמו ילך בדרך הטובה.

להגרר בקלות אחרי הנפש הבהמית

החפץ חיים (נתיבות התפילה עמוד קע"א) ביאר זאת על דרך משל לסוחר שקנה מלאי של סחורה, וכשבא לחזור לביתו, שכר עגלון שיקח אותו עם כל הסחורה. כשעלה על העגלה, פנה אל העגלון ואמר לו, אני עייף מאד, ובודאי תיכף ארדם תוך כדי הנסיעה, לכן תדע שאני סומך עליך, וכל האחריות היא עליך, ועל כן תזהר היטב לשמור על הסוסים שלא יפנו ימין ושמאל, כי אז העגלה יכולה להתהפך. וכן תשיג גם על עצמך שלא תרדם והסוסים ילכו חופשי כרצונם. העגלון שמע את דבריו, והבטיח לו שישמור היטב על הדרך והסוסים, ויסיר דאגה מליבו.

והנה הסוחר תוך זמן קצר שקע בשינה, והעגלון המשיך להוליך את הסוסים ביד אמונה. אולם אחרי זמן גם העגלון נרדם והמושכות נפלו מידו. הסוסים שהרגישו כי אין להם מנהיג, נטו לצד הדרך לאכול דבר מה הגדל בקצה הדרך, ושם היה עמק קטן, ועל כן הסוסים נפלו יחד עם העגלה. הסוחר ניזוק בגופו וכל הסחורה הלכה לאיבוד. וירם הסוחר את קולו על העגלון, איך לא שמרת על הסוסים, והרי הזהרתיך מבתחילה על כך! ענה לו העגלון, מה אתה רוצה ממני, ולא הזקתי אותך כלום, הן החזקתי את מושכות הסוסים ואני מכיר את הסוסים האלה שהם הגונים ובעלי מוח, ועל כן סמכתי עליהם שילכו בדרך ישרה, כלום ידעתי שהם יטו מהדרך? אמר לו הסוחר, אם כן אתה טוען שאני צריך לתבוע את הסוסים?! כלום אינך יודע שסוס זה סוס ואי אפשר לסמוך על חכמתו?!

והנמשל לכך הינו, שלכל אדם יש נפש שכלית ונפש בהמית, והוא צריך לאחוז במושכות, כדי לשמור על הנפש הבהמית שלו, שלא תלך אחרי התאוות. ואם הנפש המשכלת, לא משגיחה על הנפש הבהמית, מיד היא הולכת אחרי התאוות שרואה בצידי הדרכים, ועל ידי זה תהפוך את כל העגלה שהיא מוליכה איתה. קל וחומר במה שנוגע לחינוך הבנים הנערים, כי אף אם אמנם הבן יש לו שכל, אבל כשלא משגיחים עליו ומכוונים אותו לדרך הנכונה, ונותנים לו לעשות כרצונו, הוא יכול להגרר בקלות אחרי הנפש הבהמית. וכמה הפסד יכול לבוא מכך מפני שהוא יכול להפוך את כל העגלה עם הסחורה שבתוכה. ואף אם כבר יש לו כבר קניינים בתורה ובמעשים טובים, הוא יכול לאבד את כולם, ולכן צריך לשים לב היטב על חינוך הבנים.

אי לכך, כאשר האדם עוד נער, ישתדל שלא יחטא, וימלא את ימיו בלימוד תורה ויראת שמים. ואם ימי הנערות עברו עליו חס ושלום בחטאים, אל לו ליפול ליאוש, אלא תיכף יתאזר בכל כוחו להתחזק ולתקן את אשר עיוות בצעירותו. וכפי שכותב הזוהר הקדוש (ח"ג דף רכ"ז ע"ב, ובזוהר חדש ח"א דף י"ג סוע"א) על הפסוק (ויקרא יט, לב) מפני שיבה תקום, "מפני שיבה" עוד לפני שתהיה בגיל שיבה, שאז כבר אין את הכוח לעשות תיקונים, "תקום" תחזור בתשובה. וזו היא התשובה המעולה, שהרי עדיין היצר בכוחו, ואין זה דומה לזקן השב בתשובה, שכבר אין לו כוח לעשות עבירות.

“וְלֹא יִכַּל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק לְכָל הַנֶּצְבִים עָלָיו וַיִּקְרָא הוֹצִיאוּ כָל אִישׁ מֵעָלָי וְלֹא עָמַד אִישׁ אִתּוֹ בְּהִתְדוּעַ יוֹסֵף אֶל אָחָיו” (מה, א)

האפיפיור היהודי

מעשה מופלא, שהדמיון בו עולה על המציאות, אירע לפני שנים רבות בעיר מגנצא שעל גדות הריינוס. על המאורע המיוחד כתב רבי שמעון הגדול, ולבנו אלחנן קרה הדבר, וחבר "יוצר" מיוחד ליום שני של ראש השנה. ב"יוצר" זה כותב רבי שמעון: "אל חנן נחלתו בנועם להשפר..." כל המסופר הוא אמת לאמיתה למרות שהוא נשמע כדמיוני, על כך מעיד כותבו, רבי שמעון הגדול.

רבי שמעון היה אחד מגדולי העיר מגנצא ומגדולי הדור בתקופתו (אחיה של אשת רש"י). בן יחיד מוכשר ופיקח היה לו, ושמו אלחנן. באחת השבתות, כשר' שמעון ואשתו נעדרו מביתם, באה אשה נכריה להסיק את התנור, כפי שנהגה לעשות בכל שבת. כשראתה את הילד יפה התואר לבדו בבית, עלה רעיון במוחה, לחוטפו ולמוסרו לכוומר כדי שיכניסו תחת כנפי הנצרות.

הביטה הגויה כה וכה וכשלא נראה איש, מלבד המשרתת שהכירה אותה ולא חשדה בכוונתה הזדונית, הוציאה את הילד מביתו ורצה איתו אל בית הכומר. תחילה חשבה המשרתת שהילד יצא לטיול ומיד ישוב, אך כשבושש לחזור התחילה לדאוג, ניסתה לחפש סביב הבית וכשלא ראתה אותו נבהלה וחיכתה בקוצר רוח לשובם של ההורים.

רבי שמעון ואשתו היו אותה שעה בבית הכנסת, וכשחזרו נדהמו ונרעשו כשראו את המשרתת בוכה וצועקת וילדם הקטן מושש ליבם איננו, בין אנחת בכי אחת לשניה, סיפרה המשרתת על חטיפתו של הילד בידי הנכריה המסיקה את תנורם בשבת. בריצה מבוהלת יצאו ההורים לחפש את בנם. בכל העיר חיפשו, את כל הרחובות החצרות והפינות סרקו, ואת בנם לא מצאו. בבכי קורע לב חזרו לביתם ובדומיה נשאו את כאבם הנורא. יומם ולילה התפלל ר' שמעון, צם ועינה את נפשו זמן רב, ולשווא, הקדוש ברוך הוא לא גילה לו את מקום המצאו של בנו.

והילד אלחנן, הובא לבית הכומר. היות וקטן היה, שכח עד מהרה את אביו ואימו וחשב שנולד כנוצרי. מוכשר היה מאוד ולמד בקלות כל אשר הורוהו, כשגדל, למד בנוסף על עיקרי הדת, גם שפות רבות והצטיין בקלות תפישתו. ידיעותיו הנרחבות והמעמיקות בדת הנוצרית העלוהו מדרגת כמורה אחת לשניה ובמשך שנים קצרות הגיע לדרגת קרדינאל בעיר האפיפיור, רומא.

בהיותו ברומא כאחד מגדולי הכמרים, מת האפיפיור, וברוב קולות נבחר אלחנן הקרדינאל היהודי, לאפיפיור. בכל שטחי החיים התעניין האפיפיור החדש וחכמתו היתה ללא גבול, בינתיים נודע לו סוד מוצאו היהודי, וחקירותיו החשאיות גילו לו שאביו הוא מנהיג היהודים במגנצא, רבי שמעון הגדול. למרות שידע על היותו יהודי, לא שינה ממנהגו, לבו לא נתן לו לעזוב את כס האפיפיור, תפקיד שלא היה נכבד ממנו. העושר והכבוד להם זכה לאחר שנות לימוד רבות, סינוורו את עיניו. את הדת הנוצרית לא נטש אך עז היה רצונו לפגוש באביו ר' שמעון. ואיך יגש האפיפיור, ראש הנוצרים, עם הרב, ראש היהודים?

חשב ומצא עצה. כתב מכתב אל ההגמון ממגנצא וציווה עליו לאסור על יהודי עירו לשמור שבת, לאסור עריכת ברית מילה ולאסור קיום טהרת המשפחה. בפיקחותו ובלמדנותו הרבה, ידע האפיפיור רבות על מצוות היהודים. והבין שעל איסורים אלו ימסרו את נפשם ולא יעברו. אין ספק שינסו להשיב את רוע הגזירה, חשב האפיפיור. וישלחו אליו את ראשי עדתם, ואת אביו רבי שמעון בראשם.

ואמנם כך היה, כשהגיע מכתב האפיפיור אל ההגמון, קרא אליו את ראשי היהודים והקריא לפניהם את המכתב ובו הגזירות של האפיפיור. היהודים הנפחדים התנפלו לרגליו והתחננו לפניו לבטל את הגזירה, אך ההגמון שהיה טוב-לב, ולא שנה יהודים, אמר להם שגזירה היא מגבוה ולא יוכל להתנגד לה. עצה אחת יש לו ליהודים, אמר ההגמון. עליהם לבחור אנשים נבונים ומכובדים ולשלוח אותם אל האפיפיור שברומא, שם עליהם לנסות לשדלו לבטל את רוע הגזירה.

בפחי נפש ובדאגה גדולה חזרו נכבדי העיר אל קהילתם, ובצער סיפרו להם על הגזירה. צום ומספד הכריזו הרבנים בכל העיר וכל היהודים הרבו בתפילה, בתשובה ובתחנונים אל ה' שירחם עליהם ויבטל מעליהם את הגזירה הקשה. שני רבנים נבחרו כשליחים ובראשם רבי שמעון הגדול.

בהגיע השליחים לרומא, נפגשו עם ראשי היהודים של העיר, סיפרו להם על מטרת בואם ושאלו לעצתם. קשה היה ליהודי רומא להאמין שכך גזר האפיפיור. הם הכירוהו כאוהב בני אדם ככלל וכאוהב יהודים בפרט. לא פעם

מזמין הוא יהודים לארמונו כדי לשחק אתם בשחמט, המשחק האהוב עליו, סיפרו יהודי רומא. אך כשהראה להם רבי שמעון את המכתב שנשלח אל ההגמון ועליו חתימת האפיפיור, נאלצו להאמין בצער רב לאסון שפקד את יהודי מגנצא.

כדי לעזור ליהודי מגנצא, הכריזו גם יהודי רומא צום ותפילה, ושלחו משלחת נכבדים לקרדינאל של רומא, לפניו שטחו את בקשתם לביטול הגזירה. למרות היותו נכבד ובעל סמכות, אין הוא יכול להושיעם, אמר הקרדינאל, אם האפיפיור החליט רק הוא יכול לחזור בו מהחלטתו. כדאי להם לנסח את בקשתם בכתיב, והבטיח להביא את הבקשה אל האפיפיור ולעמוד לימין היהודים כשהנושא יובא לדיון.

על הבקשה החתומה שהובאה אליו ראה האפיפיור את חתימת ידו של אביו והבין שהוא נמצא ברומא בראש השליחים ממגנצא. מיד ציווה להביאם לפניו, ואת אביו ביקש ממשרתיו, להכניס אליו לבד ובראשונה.

אל חדרו של האפיפיור ראש הנוצרים נכנס ר' שמעון הגדול ומראהו כמראה מלאך ה' צבאות. האפיפיור, שישב ושיחק בשחמט עם אחד הקרדינאלים, נחרד ונרגש כשראה את אביו ניצב מולו ולפתע כורע על ברכיו, בוכה ומתחנן על נפשם של יהודי עירו. ניגש האפיפיור אל אביו שלא הכירו, הקימו וביקש ממנו לספר לו על מטרת בואו. בבכי תמרורים ביקש ר' שמעון בשם כל יהודי מגנצא לבטל את הגזירות הקשות שאינם יכולים לעמוד בהן ושוב התנפל לרגלי האפיפיור בתחנונים.

הסיבה לגזירות תירץ הבן לפני אביו, במכתבי שטנה של הנוצרים על היהודים. ותוך כדי דיבור התחילו האב והבן להתווכח ולהתפלפל בחריפות, מאין לו לנוצרי פיקחות והבנה בנושאים העומדים ברומא של עולם, תמה ר' שמעון. אלחנן, האפיפיור היהודי, שיבח את אביו על חכמתו, הבטיח לו למלא את בקשתו ולבטל את הגזירות והציע לו לשחק אתו במשחק האהוב עליו, שחמט, עם יהודים רבים נוהג הוא לשחק מדי פעם, אמר לאביו והזמינו לשחק, ר' שמעון היה בקי ומומחה גדול במשחק הזה, אך הפעם נוצח על ידי בנו.

רגשותיו של האפיפיור גברו עליו, אביו שהיה כה קרוב אליו הסעיר את רוחו. לפתע ציווה האפיפיור לכל משרתיו ועושי דברו לצאת מלפניו, כשנשאר לבדו עם אביו ניגש אליו חיבק אותו בחום ובבכי שאלו האם אינו מכירו,

"וכי מאין לי להכיר את כבוד קדושתו?" השתומם האב, "האם בנך לא אבד לך בהיותו נער" שאל האפיפיור?

"אני הוא בנך האובד אלחנן", המשיך והכריז באוזני אביו הנדהם, והוסיף להדהימו כשסיפר על מזימתו ותכניתו לגזור את הגזירות על יהודי מגנצא כדי להביא אליו את אביו בראש השליחים שיבקשו את ביטול הגזירה, בסוף דבריו ביקש האפיפיור מאביו להראות לו דרך חזרה לחיק היהדות, ושאלו בדריכות אם יש תקווה לחוטא כמוהו. "בני יקירי" קרא ר' שמעון בחום, לאחר שנרגע קמעה מהלם הפגישה, "הסר דאגה מלבך. אנוס היית, בעל-כורחך הגעת לאן שהגעת, וברצון תתקבל תשובתך בשמים".

"לא כך אבני", אמר הבן וכולו ברגש, "זמן רב יודע אני על יהדותי, אך העושר, הכבוד, המשרה הרמה והכסף הרב שהיו לי לא נתנו לי לשוב ולהיות יהודי, כל טוב חיי העולם הזה מנע ממני לשוב אל אלוקי האמת, האם יאבה עתה לסלוח לי ולקבלני תחת כנפיו?" "אין דבר העומד בפני התשובה", עודד האב את בנו, "ומודה ועוזב ירוחם".

כשנרגע האפיפיור היהודי, מסר ביד אביו מכתב להגמון של מגנצא ובו הוראה לביטול הגזירה. הוא ביקש מאביו לא לספר לאיש על מה שנודע לו, והבטיח לו לבוא בקרוב למגנצא, אחרי שיעשה דבר מה שלא ישכח לעולם מהנוצרים ושימליץ טוב על היהודים לתמיד.

את הוראת ביטול הגזירה הראה ר' שמעון ליהודי רומא ששמחו מאוד, אחר כך שב למגנצא ובישר בשמחה ליהודים על ביטול הגזירה, ששון וחדוה מילאו את לב כל יהודי העיר וגם ההגמון השתתף בשמחתם.

בביתו, סיפר ר' שמעון לאשתו בסודי סודות, על בנם האובד שהפך לאפיפיור והבטיח לאם הנרגשת שבמהרה תזכה לאמץ אל לבה את הבן האהוב שנגזל ממנה כיהודי מן המניין.

לפני שעזב האפיפיור את רומא, חיבר ספר בגנות הדת הנוצרית, וציווה שכל האפיפיורים שיהיו אחריו יקראו את הכתוב בו, אחר כך צבר כסף רב, לקחו עמו ונמלט.

איש מיושבי רומא, נוצרים ויהודים לא ידע לאן נעלם האפיפיור. והוא האפיפיור היהודי הגיע בחשאי לעיר מולדתו מגנצא. בבית אביו חזר בתשובה שלמה, ושב באמת ובתמים לאלוקי ישראל, והפך לאיש חשוב ונכבד בעיני כל העם. (החוזרים בתשובה קלפהולץ, ישראל יעקב).

"ולא יכל יוסף להתאפק" (מה, א)

רחמי יוסף על אחיו

במדרש איכה זוטא (פרשה א' סי' כ"ג) על הפסוק (שיר השירים ה, א) מי יתן כח לי, כתוב, לעתיד לבא, יבא הקדוש ברוך הוא לפייס את כנסת ישראל, והיא אומרת לפניו, רבונו של עולם, במה אתנחם שלא עשית לי אפילו כבשר ודם?! הנה יוסף שהוא בשר ודם, אף על פי שגמלוהו אחיו רעות, לא נקם מהם. אלא כשבאו אחיו אצלו כבש רחמיו עליהם, שנאמר ולא יכל יוסף להתאפק. אבל אתה לא כבשת רחמיך ממני, והנחת אומנותך שכתוב בה "ה' ה' אל רחום וחנון".

"ויתן את קלו בבכי" (מה, ב)

"בבכי" כי בבכי יבואו

לא נאמר וישא קולו "ויבך", אלא נאמר "בבכי", רמז להם יוסף בבכי זה, על גלות אחרונה, שעליה נאמר (ירמיה לא, ח) "בבכי יבואו ובתחנונים יובילם. וברעיו של איוב (איוב ב, יב) מצאנו שפייסוהו וניחמוהו ב"בכיה", וזה שאומר "בבכי יבואו", "יבואו" אותיות "איוב".

"וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו אֲנִי יוֹסֵף הָעוֹד אֲבִי חַי וְלֹא יִכְלּוּ אָחָיו לְעַנּוֹת אֹתוֹ כִּי נִבְהָלוּ מִפְּנָיו" (מה, ג)

האחים ידעו את חכמת הפרצוף וכשראו את פני יוסף בושו

כתב המהר"מ אלשיך (ויגש מה, ג) על גדלותו של יוסף הצדיק נלמד מן הפסוק, "ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו", שהרי הצדיקים יש בידם את חכמת הפרצוף, ובה הם יודעים להכיר בפני האדם את המעשים אשר יעשו. וזה מה שהיה כאן עם יוסף, שהיה צדיק כל כך ונתעלה במעלות גדולות, שהרי הוא היה עשרים ושתים שנה בתוך טומאת מצרים הגדולה, ועמד שם בנסיון תמידי ולא חטא, ולכך אחי יוסף כשנסתכלו בפני יוסף, ראו הארה מצלם האלהים אשר בפניו, מפני שהיה טהור מחטא, וכשהם עמדו מול הגדלות העצומה שלו, שוב התביישו כל כך "מפניו", איך הם מכרו אותו וציערוהו כל כך.

וכמו שמצינו בכמה מקומות בזוהר הקדוש שמסופר על צדיקים שהיתה בידם חכמת הפרצוף, וידעו להכיר על פני האדם אם עשה עבירה, וכמובא בזוהר הקדוש פרשת בלק (דף קפ"ו ע"א) עם רבי יצחק ורבי יהודה, שהיו מהלכים בדרך, וראו אשה שיש לה בן שהיה הולך ללמוד תורה בכל יום והוא כבר היה חכם וצדיק. יום אחד כשהוא חזר הביתה היו החכמים האלה עוברים ליד הבית, אמרה לו אמו, לך ותבקש ברכה מהחכמים. הוא הלך והתקרב אליהם, אולם לפתע חזר לאחוריו והלך מהם. שאלה אותו אימו, מדוע לא ניגשת לבקש מהם ברכה? השיב לה, אני לא רוצה להתקרב לחכמים האלה, כי אני רואה שהיום הם לא קראו קריאת שמע, וכל מי שאינו קורא קריאת שמע, באותו היום הוא בנידוי. החכמים שמעו את דבריו, ואמרו לו אנחנו נברך אותך, וברכנו אותו הרבה, ואמרו לו שדבריו שהיום לא קראנו קריאת שמע, אמת נכון הדבר, אבל היתה לנו סיבה של אונס לכך, לפי שהלכנו למצות חתונת חתן וכלה, והיו עיכובים בחתונה, כי לא הספיקו להכין להם את כל צורכי החתונה, והיה חשש גדול שבסוף הם לא יתחתנו. לכן עשינו את כל המאמצים לעשות את כל הצריך בשבילם, כדי שיעשו את הנישואין, ולכך לא נותר לנו אף רגע אחד פנוי, כדי לקרוא קריאת שמע, והלכה היא (סוכה דף כו.) העוסק במצוה פטור מן המצוה. עד כאן. הנה במעשה זה אנו רואים, שאף ילד היתה בידו חכמת הפרצוף לראות ולהכיר על פניהם של החכמים מה היו מעשיהם.

העשיר שניסה את האר"י

וכן מצאנו באר"י הקדוש (ליקוטי אמרי אל, דף קכ"ב, ובאמרי שמעון, אגסי, דף ל"ג), פעם היה עשיר אחד ששמע על האר"י כי יודע הוא בחכמת הפרצוף, אותו אחד אמר אני לא מאמין שהוא יכול להכיר על הפרצוף, ולכך הלך ושאל את האר"י מה הרב רואה עלי שעשיתי? אמר לו האר"י, שוטה, עברת עבירה חמורה מאוד שנכשלת בשפחתך הכנענית. הוא מאוד התבייש לשמוע זאת מהאר"י ולכך הכחישו ואמר, שקר הדבר, ולא עשיתי כך מעולם. אמר לו האר"י, אני אוכיח לך, וציוה על רוחה לצאת ממנו, כי רוח הטומאה קשורה בחוטא ככלב, ועמדה לפניו. והאיש בראותו אותה, נבהל ואמר להאר"י אמת אמרת, ואני חטאתי עויתי ופשעתי. והאר"י נתן לו הרבה מוסר על זאת והוא הרבה לבכות, וביקש שהאר"י יתן לו תיקון מה לעשות, וכל אשר יגזור עליו האר"י יעשה. אמר לו האר"י, אתה צריך לקבל עליך עונש שריפה. אמר לו, אני מוכן. אמר האר"י, אם כן אני אגיד לשמש שילך ויכין עופרת חמה, כדי שנספוך אותה לתוך פיך, וכך תהיה לך מיתת שריפה, והוא רחום יכפר עוון. ובינתיים תכין את עצמך ותעשה תשובה ויודי. וכך היה,

האיש עשה תשובה באמירת ויודי בבכי רב, ואחר כך הביאו את העופרת החמה, וצויה לו הרב שיעצום את עיניו ויפתח את פיו. הוא עצם את עיניו ופתח את פיו, והרב לקח כפית של דבש והכניסה אל פיו תחת העופרת, ואמר, וסר עונך וחטאתך תכופר. האיש פקח את עיניו ובדמעות צעק, הרי הרב אמר לי שכפרתי היא מיתת שריפה, ואיך הרב הכניס לי דבש? אמר לו הרב, כיון שקיבלת עליך את העונש, וחזרת בתשובה בלב שלם, כבר התכפר עונך, ומעכשיו תמשיך ללכת רק בדרך הטובה.

”וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחִיו אֲנִי יוֹסֵף הָעוֹד אֲבִי חַי וְלֹא יָכֹל אָחִיו לַעֲנוֹת אֹתוֹ כִּי נִבְהָלוּ מִפְּנָיו” (מה, ג)

מדוע שאל בשנית בשלום אביו

יוסף בהתגלותו כאן לאחיו, מיד שואלם לשלום אביו. ושאלתו זו צריכה תלמוד, הרי כבר לעיל (מג, כז-כח) שאלם זאת השלום אביכם הזקן אשר אמרתם, העודנו חי. ויאמרו שלום לעבדך לאבינו עודנו חי. והאחים עדיין לא הלכו אל אביהם, כיון שהחזירם יוסף על גניבת הגביע, ואם כן איך ידעו לברר לו אודות אביו יותר ממה שכבר הודיעוהו, ומדוע שב ושאלם לשלום אביו?

הרב חיד"א זיע"א בס' נחל קדומים (ויגש אות ד') מיישב על פי המדרש (רבה פרשה פ"ד סי' ה') על הפסוק (לו, ג) בן זקונים הוא לו, שהיה זיו איקונין של יוסף דומה לאביו. דהיינו יוסף היה דומה במראהו לאביו. ולכך תמה יוסף, איך לא הכרתם אותי במראה פני? ושמה אבי נפטר, ולכן שכחתם את דיוקנו ולא הישתתם ליבכם למראה? וזהו אומרו "אני יוסף", ולכן אני מסתפק "העוד אבי חי". ולכן ממשיך הפסוק, "ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו", "מפניו", דייקא שנבהלו ממראה "פניו", כי עכשיו באמת השיתו ליבם שמראהו כשל אביהם, ותמהו על עצמם איך לא הכירוהו.

בדרך נוספת מבאר הרב חיד"א בשם ספר קרבן שבת, דאיתא בזהר הקדוש דשבעים שנה שחי דוד המלך, קיבל אותם כך, חמש שנים מאברהם אבינו, כ"ח שנים מיעקב ול"ז שנים מיוסף. ולפי דברי הזהר, אילו יוסף היה מת, היה צריך יעקב אבינו עליו השלום ליתן יותר שנים לדוד, כמנין ס"ה שנים [ל"ז של יוסף, ועוד כ"ח שלו]. וזהו שאמר יעקב (בראשית לו, לה) כי ארד אל בני אבל שאולה, היינו עתה שנפטר יוסף, הוא צריך למות תיכף, כדי לתת ס"ה שנים לדוד המלך. כי מתוך קע"ה שנים שהיו לו ליעקב אבינו, היה עתה צריך לחיות פחות ס"ה, ונמצא שישארו לו לחיות רק ק"י שנים. ולכך אמר יוסף לאחיו, "אני יוסף, העוד אבי חי", הן עתה שיעקב הוא בן ק"ל שנה, הרי זה מוכיח שיוסף לא מת, כי יוסף בעצמו יתן ל"ז שנה לדוד המלך, ולכך אביו המשיך לחיות, והרי זו ראייה שאני יוסף. ומקשה החיד"א, איך באמת יעקב אבינו לא למד מכך שהוא המשיך לחיות ועבר את שנת ק"י שיוסף עדיין חי, והוא יתן ל"ז שנה לדוד המלך? וכתב ליישב, דאפשר דיעקב אבינו לפי ענוותנותו, היה סובר שפגם, ולכן השנים שלו ושל יוסף שנטמע, פגומים ואינם ראויים לדוד המלך.

גם ראש הישיבה הגאון רבי יהודה מועלם זצ"ל בדרש יהודה, עמד על קושיא זו ויישבה כך, השאלה הראשונה "השלום אביכם הזקן" שאלם על סבם, יצחק, וכפי שמדויק בפסוק שהדגיש ושאל על "הזקן" כנאמר, "אביכם הזקן אשר אמרתם", אולם אחיו שלא רצו לומר לו בפירוש שיצחק נפטר, על כן השיבוהו "אבינו חי", כדי שיבין מהתחמקות תשובתם, שיצחק נפטר (עיין פסחים דף ד'). ולכן כעת דאג יוסף לשלום אביו ודרש בשלומו.

ועוד יש לומר, בהקדים שדיוקנו של יוסף היה דומה לשל יעקב (רש"י לעיל לו, ג), ואם כן איך לא זיהו אותו האחים שהוא יוסף? אלא שכל עוד שחשבו שהוא מצרי, לא רצו להסתכל בפניו, מפני שאסור להסתכל בפני אדם רשע (מגילה דף כח). אבל כעת שאמר להם שהוא יוסף, הוסיף עוד לחזק את דבריו וביקשם להסתכל בפניו, ובזה יתברר "העוד אבי חי", כי כשתראו שדיוקני דומה לשל אבי, תדעו שאני אחיכם. ואכן אחיו בראותו את פניו, "לא יכלו אחיו לענות אותו, כי נבהלו מפניו", נבהלו "מפניו", היינו נבהלו מהפנים שלו, כי ראו שדיוקנו הוא כשל אביו, ובזה ידעו שאמת נכון הדבר שהוא יוסף, ולכן לא יכלו לענות אותו.

”וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחִיו אֲנִי יוֹסֵף” (מה, ג)

כשאמר להם "אני יוסף" יישב את כל תמיהתם

ידועים דברי הגאון הקדוש בעל החפץ חיים (ח"ח עה"ת ריש פרשת ויגש) על הפסוק (מה, ג) ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף, מאז שבאו האחים למצרים לשבור אוכל, היו מסובבים ומלאים קושיות כרימון, על מה עשה ה' להם ככה, כי אל כל פינה שפנו, לא היה אור במושבותם, תחילה "ויתנכר אליהם", "וידבר איתם קשות", ואף הוסיף לחשדם

כמרגלים, לאחר מכן נוסף הצייווי להביא את בנימין, ו'נתפסו' כגנבים בפרשת הגביע... אמנם לפתע הכל נתחוויר באחת, כל השאלות נמוגו ונעלמו ברגע שאמר להם אחיהם "אני יוסף", ב' תיבות אלו יישבו להם בפעם אחת את כל תמייהתם.

אומר החפץ חיים, אף אנו מסובבים זה כאלפיים שנה בגלות המרה הזו, ולנו קושיות סתירות ותמיהות על כל הקורות אותנו, אמנם לעתיד לבוא כשיכריז בורא עולם אני ה', יתיישבו כל ההדורים, והכל יבוא על מקומו בשלום, באשר יתגלו לעינינו טעמי וסיבת המאורעות, היאך היה כל מקרה ושכל צרה היתה אך ורק לטובתנו, הכל יושלם בחשבון מופלא ומופלג. אמנם אם נחיה מעתה באמונה הזו, שכבר מעתה נכיר ש'אני ה', אזי יתיישבו לנו כל הקושיות, וממילא "תו לא קשה מידי", וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר.

אף בחושך "ה' אחד"

זבנה רמזו מה שפסק מרן בשולחן ערוך (או"ח סי' סא סעיף ה') שנוהגים לכסות את העיניים ביד, בעת אמירת פסוק ראשון של שמע. ונתנו לכך טעם לשבח, כי מעשה זה בא לומר, מאמין אני בבוראי ש"ה' אלהינו ה' אחד", היינו אף בעת החושך, כשאנו רואה את המאורות, ולא מבין את הנהגת ה' עמו, אף אז מצווה הוא להאמין ולהכריז שהקדוש ברוך הוא הוא האחד היחיד והמיוחד, עילת כל העילות וסיבת כל הסיבות. ולא עוד אלא הוא משים ידו על העיניים, וזועק ה' אלהינו, כלומר בין בהנהגת מידת שם הויה, כלומר במדת הרחמים, ובין כשהוא "אלהינו" דהיינו שנוהג במידת הדין, הכל הוא "ה' אחד", אותו הבורא הוא הפועל בשניהם כפי דרכו.

הצרה היא רק למראה עיני האדם

כתב הרוקח (סדר התפילה, הלל) לפרש את הכתוב (תהלים קיח, ה) מן המיצר קראתי יה ענני במרחב יה, פירוש, "מן המיצר קראתי", אל ה', ראה נא ה' בעניי וצרתי, כי צר לי, מהר "ענני", ענה לי הבורא יתברך שאני ירגיש "במרחב" ולא בצר. כי באמת אין אף פעם צר ומצוק, ורק בעיני בשר נראה הדבר כצרה, אבל באמת הכל הוא "מרחב" וישועה. **"וְלֹא יָכֻלוּ אַחֲיוּ לַעֲנֹת אֶתֹּוּ כִּי נִבְהָלוּ מִפְּנֵי" (מה, ג)**

מה נענה ביום הדין

אומר המדרש (בראשית רבה פרשה צ"ג סי' י') אמר רבי אבא כהן ברדלא, אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה. יוסף קטנן של שבטים היה, ולא היו האחים יכולים לעמוד בתוכחתו, הדא הוא דכתיב ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו. לכשיבוא הקדוש ברוך הוא "ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא", שנאמר (תהלים נ, כא) אוכיחך ואערכה לעיניך, על אחת כמה וכמה. עד כאן. דברי המדרש יורדים חדרי בטן, ומה נענה ביום הדין. ברם המילים "ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא", צריכים ביאור, מהי כוונת המדרש.

הרב כתב סופר (הובא בכתר יונתן פרשת ויגש) כתב לבאר זאת, שלכל אדם תמיד טענות ומענות, על השאלה מדוע לא עסק בתורה, ישיב, מפני שהיה עליו עול פרנסה. או ישיב מפני שלא היה לי שכל ובינה להבין את התורה. על השאלה מדוע לא חנך את הילדים, ישיב, כי היה חסר לו כסף, ועוד כהנה טענות ומענות כרימון. אבל הקדוש ברוך הוא תופס את האדם "לפי מה שהוא", הן לעסקים שלך היה לך זמן, לעבודתך היה לך זמן, וכסף לקנות בשבילך היה לך, וכך בעבודה ידעת להתחכם וידעת להרויח ולהקדיש זמן לכל הדברים האלו, ורק פה לרוחניות ולעבודת ה' לא עשית?! וזו כוונת המדרש שהקדוש ברוך הוא יוכיח כל אחד ואחד "לפי מה שהוא", לפי מעשיו שלו, יוכיחו.

הקב"ה נותן ערך למעשים שלנו לפי מיעוט ערכנו

המגיד מדובנא (אהל יעקב עמוד תי"ח) פירש באופן נוסף את דברי המדרש שהקדוש ברוך הוא יוכיח כל אחד לפי מה שהוא, הנה כשאדם מקבל מתנה, ישנן שתי סיבות מדוע הוא יעריך את המתנה, הסיבה האחת, כי נתנו לו דבר יקר ובר ערך. והסיבה השניה, אפילו אם המתנה אינה שווה כל כך מצד עצמה, אך כיון שלנותן הדבר חשוב מאוד, מפני שהוא אדם עני ודל ואין לו הרבה מה לתת, ובשביל עני לתת כזה דבר הוא יקר הערך והמציאות, לכן המקבל מעריך מתנה זו בידעו כמה הנותן חפץ בטובתו.

וזהו גם כן היחס של עבודת ה' שלנו כלפי הקדוש ברוך הוא, שהרי אנחנו נחשבים לעניים ודלים, ולפי מיעוט ערכנו, אין בידינו כלום לתת לקדוש ברוך הוא וכנאמר (איוב לה, ז) אם צדקת מה תתן לו, אבל אף על פי כן הקדוש ברוך הוא ברוב טובו וחסדו, נותן ערך למעשים שלנו מצד מיעוט ערכנו, בראותו את המאמץ שלנו במעט המוגש מוקטר לפניו.

וזהו מה שאומר דוד המלך (תהילים קמד, ג-ד) ה' מה אדם ותדעהו, בן אנוש ותחשבהו, אדם להבל דמה ימיו כצל עובר. ולכאורה הפסוק אינו מובן, וכי דוד בא לקטרג ולומר "ה' מה אדם ותדעהו" דברים כפשוטם? אלא כוונת דוד המלך לומר, מה הסיבה שהאדם חשוב בעיניך, הרי אין בו כלום? אלא בגלל ש"אדם להבל דמה", בגלל מיעוט ערכו, אדרבה זו הסיבה שאתה מחשיב את מעשיו.

משל למה הדבר דומה, לעני שנכנס לחנות בגדים של ידידו, בחפצו לקנות בגד, ויסתכל כה וכה וישאל את רעו כמה עולה בגד זה? המוכר השיבו, עשרים שקלים. אמר העני, בגד כה פשוט אינו שווה יותר מעשרה שקלים. השיב לו המוכר, אני נשבע לך, שלי בעצמי עלה הבגד עשרים שקלים, ולא התכוונתי כלל להרוויח עליך, בהכירי אותך, אך איני מוכן שיהיה לי הפסד. העני הוציא לו את הכסף הטמון בכיסו, ספר פרוטה לפרוטה, והנה היו לו רק עשרה שקלים. בראות המוכר כך אמר, טוב די לי בזה, וקח לך את הבגד ויערב לך. העני לקח את הבגד והלך לדרכו. בשעת ארוחת הערב סיפר לאשתו את סיפור המעשה, תוך שהוא מסכם את הדברים, ראי איך המוכר נשבע על השקר, הן אמר שקנה את הבגד בעשרים ולבסוף מכר לי בעשר! אמרה לו אשתו, וכי אתה לא מבין שהמוכר ריחם עליך, כשראה שאין לך כסף, הסכים לקחת ממך רק את מה שיש לך, על אף שהשאר הוא הפסיד.

הנמשל הינו בעבודת ה' של האדם, אנחנו לא עושים בכל מעשינו כלום בשביל ה' ש"אם צדקת מה תתן לו", וממילא הוא לא היה צריך להיטיב לנו, ולא לתת לנו שכר על כך. אלא שה' חס ומרחם עלינו, כי יודע שאין לנו פרוטה לפרוטה, ואנחנו לא יכולים לעשות יותר מזה, ולכן הוא מקבל מאיתנו את המעט שאנחנו כן יכולים לעשות.

נתבעים לפי היכולת

ולמעשה, באלו דברי המדרש הנוכרים, שהקדוש ברוך הוא יבוא ויוכיח כל אחד "לפי מה שהוא", גם טמונים דברי חוכה, שבאמת לא כל בני האדם שווים, הן לכל אדם יש יכולת אחרת, ולכן אדם שיש לו יכולת יותר מהשני, לא יוכל לפטור את עצמו במעט שהשני עושה, וכמו שאמרנו חז"ל (יבמות קכא): שהקדוש ברוך הוא מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה. והיינו כיון שהם נמצאים במעלה רמה, ויש להם יכולת לעשות הרבה יותר, ממילא אינם יכולים לפטור את עצמם במעט כמו שאר האנשים הפשוטים.

המתגאה נתבע בשמים יותר מכפי כוחו

אבל צריך לדעת שיש כאן גם צד שני, שיתכן שידרשו בשמים מאדם שהוא פשוט, יותר ממה שדורשים מאחרים. ונבאר, מצד האמת, כל אדם חייב להשתדל בעבודת ה' יותר מכפי כוחו, כנגד כל הטובות שה' השפיע עליו. ובאמת שכמה שיעשה, זה לא מספיק, וכמו שאנו אומרים בתפילה בשבת "ואילו פינו מלא שירה כים, ולשונו רינה כהמון גליו, ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע וכו'", אין אנחנו מספיקין להודות לך ה' אלהינו ולברך את שמך מלכנו, על אחת מאלף אלפי אפים ורוב רבי רבבות פעמים הטובות ניסים ונפלאות שעשית עמנו ועם אבותינו". אלא שכאמור, הקדוש ברוך הוא אינו תובע מאיתנו יותר ממה שאנחנו מסוגלים לעשות, ולפי מיעוט ערכנו, הוא מקבל את מה שאנחנו יכולים לעשות.

ברם אם האדם יתגאה, ויחשיב את עצמו כאדם חשוב וגדול, אז יאמרו לו בשמים, אם אתה נחשב בעיניך לגדול, הרי שצריך אתה לעשות מעשים גדולים, ולא נסתפק לקבל ממך מעשים קטנים, ורק אם האדם משפיל את עצמו, אז במדה שהוא מודד בה מודדים לו, ואומרים לו שלפי מיעוט ערכו נעריך את המעשים שלו ונקבל אותם.

וזהו מה שהקדוש ברוך הוא מוכיח את כל אחד "לפי מה שהוא", שאם הוא מחשיב את עצמו ומתגאה, אז מוכיחים אותו ודורשים ממנו יותר. (דרש יהודה).

"וְלֹא יִכְלוּ אָחִיו לְעֵנֹת אֹתוֹ כִּי נִבְהָלוּ מִפְּנֵי" (מה, ג)

תוכחת בשר ודם

שנינו בחגיגה (דף ד): רבי אלעזר כי מטי להאי קרא בכי [רבי אלעזר כשהיה מגיע לפסוק זה היה בוכה], ומה תוכחה של בשר ודם כך, תוכחה של הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה!

מספרים על הצדיק הגאון רבי זלמל'ה מוואלוז'ין, אחיו של רבי חיים מוואלוז'ין, כשהיה צעיר לימים, אדם אחד העליבו וציערו, ומחמת כן הוא בכה. באותו מעמד היה אחיו הגדול רבי חיים מוואלוז'ין, וכשראה אותו בוכה, שאלו, מה לך כי תככה, האם עלבוננו של בשר ודם כל כך חשוב? לא על עלבוננו אני בוכה, השיבו רבי זלמל'ה, יודע אני שעלבוננו של בשר ודם אינו כלום, אלא על כך אני בוכה, על שחשתי עצמי נפגע מכך. (מוסר חכמים חלק א' עמוד שכ"ט).

"וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחִיו אֲנִי יוֹסֵף הָעוֹד אֲבִי חַי... וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחִיו גָּשׁוּ נָא אֵלַי וַיִּגְשׁוּ וַיֹּאמֶר אָנֹכִי יוֹסֵף" (מה, ג-ד)

מדוע אמר פעמיים "אני יוסף"

מִרְנָן רֵאשׁ הַיְשִׁיבָה הַגָּאוֹן רַבֵּי יְהוּדָה צַדְקָה זְצוּק"ל, בְּשֵׁם רֵאשׁ הַיְשִׁיבָה מִרְנָן הַגָּאוֹן רַבֵּי עֲזַרָּא עֲטִיבָה זְצוּק"ל (ראה קול יהודה פרשת ויגש) הקשה, כאשר נתודע יוסף אל אחיו, אמר להם, אני יוסף, העוד אבי חי, ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו, ואחר כך קרא להם שוב ונאמר (מה, ד), ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי, ויגשו, ויאמר להם אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מצרימה. ולכאורה מה הוסיף יוסף עתה דברים שלא אמר בהתחלה, הלא כבר אז אמר להם אני יוסף, ושוב מה הוסיף באומרו בשנית אני יוסף?

וַיִּשָּׁב זֹאת עַל פִּי דַבְרֵי הַגָּאוֹן בְּעַל הַתּוֹמִים עַל דַּבְרֵי דוֹד הַמֶּלֶךְ בְּשַׁעַר, שֶׁבָכָה עַל אֲבִשְׁלוֹם בְּנוֹ וְאָמַר (שְׁמוּאֵל ב', יט, א) בְּנֵי אֲבִשְׁלוֹם בְּנֵי בְנֵי אֲבִשְׁלוֹם, מִי יִתֵּן מוֹתֵי אֲנִי תַּחֲתֵיךְ אֲבִשְׁלוֹם בְּנֵי בְנֵי. הִנֵּה הַזְּכוּר כֹּאֵן אֶת בְּנוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים, פְּעָמִים בְּשֵׁם אֲבִשְׁלוֹם, וְעוֹד חֲמֵשׁ פְּעָמִים בְּשֵׁם "בְּנֵי", וְזֹאת מִפְּנֵי שֶׁבִּכְלֵי פֶּעַם שֶׁהַזְּכוּר, הֶעֱלִהוּ מִמְדוֹר אֶחָד שֶׁל גֵּהֶנֶם, וְאָמַר שֶׁבַע פְּעָמִים, כִּנְגַד שֶׁבַע מְדוּרֵי גֵיהֶנֶם. וְהַקְּשָׁה בְּעַל הַתּוֹמִים, וְכִי אֲמִירַת שֵׁם בְּנוֹ יֵשׁ בְּכוּחָה לְהוֹצִיאוֹ מִגֵּיהֶנֶם כַּאֲמִירַת קִדִּישׁ, וְכִיצַד הוֹעִילָה?

וְתִרְצֵן, שְׂדוּד בְּאֹמְרוֹ בְּנֵי בְנֵי אֲבִשְׁלוֹם, נִתְכוּיִן לְלַמֵּד עֲלֵיו סְנִיגוּרִיא, הֲרֵי הֵטַבַּע אֵינּוּ נוֹתֵן לְבֵן לְמִרְוֹד בְּאֲבִיו, וְאִיךָ זֶה קָרָה שֶׁאֲבִשְׁלוֹם מֵרַד בְּאֲבִיו? אֵלֶּא בּוֹדָאִי גּוֹזֵרָה זֶה הֵיא מִן הַשְּׁמַיִם, כְּמוֹ שֶׁנִּגְזַר עֲלָיו מִמְרוֹם (שְׁמוּאֵל ב', יב, יא) הֲנֵנִי מִקִּים עֲלֶיךָ רַעָה מִבֵּיתְךָ. כִּיוֵן שֶׁכֵּן, אֵינְךָ עַל בְּנוֹ אֲשֶׁמָה כָּל כֵּךְ, וְאִפְּ מַעֲטָה אֲשֶׁמָה שְׁעֲלִיו, נִתְכַּפְּרָה לְאֲבִשְׁלוֹם בְּהַרְיָגָתוֹ, וְלִזְוָה אָמַר "בְּנֵי בְנֵי", כְּלוֹמַר וְדָאִי זֶה גּוֹזֵרָה מִמְרוֹם, וְדַבְרֵי סְנִיגוּרִיא אֵלוֹ הֵן שֶׁהֶעֱלוּהוּ מִשְׁבַּעַת מְדוּרֵי גֵיהֶנֶם (ראה גם מוסר חכמים ח"א עמוד ש"ל).

עַל פִּי זֶה פִּירַשׁ גַּם אֶת דַּבְרֵי יוֹסֵף שֶׁכִּפַּל וְאָמַר "אֲנִי יוֹסֵף". כִּי בְּתַחֲלִילָה אָמַר לָהֶם שֶׁהוּא יוֹסֵף, דַּבְרִים כְּפִשׁוּטִים שֶׁהִתְוֹודַע יוֹסֵף אֶל אֲחָיו. אֵלֶּא שֶׁכִּשְׂרָאָה שֶׁנִּבְהָלוּ מִפְּנֵיו, רָצָה לְעוֹדְדֵם, וְלִכְךָ קָרָא לָהֶם וְשָׁב וְאָמַר אֲנִי יוֹסֵף אֲחִיכֶם, לְהַדְגִּישׁ וְלוֹמַר, הֲרֵי לִפִּי הֵטַבַּע לֹא יִתְכַן שֶׁאֵחָ יִמְכּוֹר אֶת אֲחָיו, וְאִם בְּכָל זֹאת כֵּךְ עֲשִׂיתֶם, בּוֹדָאִי זֶה גּוֹזֵרָה מִן הַשְּׁמַיִם, וְלִכֵּן אֵינְךָ עֲלֵיכֶם הַתְּבִיעָה.

"כִּי נִבְהָלוּ מִפְּנֵיו" (מה, ג)

נבהלו בראותם שהוא ניצוץ אדה"ר

הרב חיד"א (נחל קדומים ויגש אות ג) מבאר מדוע נבהלו עתה מפניו? לפי שעד עתה היו סוברים שיוסף אינו נצוץ אדם הראשון, והוא מהסטרא אחרא חס ושלום, כמו שפירשנו בעניותנו בקונטרס פני דוד בסעיתא דשמיא, ועכשיו שראו גדולתו, והבינו טעמו טעם כעיקר, והוא ניצוץ אדם הראשון, אז נבהלו מפניו. עד כאן.

"וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחִיו גָּשׁוּ נָא אֵלַי וַיִּגְשׁוּ" (מה, ד)

הראה להם שהוא שומר הברית

בזוהר הקדוש (פרשת לך לך דף צ"ג ע"ב) ובמדרש רבה (בראשית פרשה צ"ג סי' ח') מבואר, שכדי להוכיח להם שהוא אחיהם, הראה להם יוסף שהוא נימול. ונראה שאין הכוונה לדברים כפשוטם, אלא הראה להם שהוא שומר הברית, ובעבור זה זכה למלוכה. וכששמעו האחים ממנו ענין קדושת את הברית, הבינו שהוא יוסף הצדיק, כי רק בני יעקב מסוגלים להבין את ענין שמירתה, ולהזהר שלא לפגום בה אפילו בהרהורים רעים. ומסיים הזוה"ק ואומר מכאן נלמד שכל מי ששומר את הברית בקדושה ובטהרה יזכה למלוכה אשר שמורה לו.

"וַיֹּאמֶר אָנֹכִי יוֹסֵף אֲחִיכֶם אֲשֶׁר מְכַרְתֶּם אֹתִי מִצְרִימָה" (מה, ד)

יוסף מודה לאחים שמכרוהו

כתב השפת אמת (דרוש לשבועות) הנה בגמרא (שבת פז.) על הפסוק (שמות לד, א) אשר שברת, אמרו רבותינו ז"ל יישר כחך ששברת, ופירש רש"י, "אשר" מלשון "אישור", שאישרו ה' ושיבחו על שבירתך, עד כאן. ובדרך זו כן אפשר אף לפרש כאן, "אשר מכרתם אתי", "אשר" היינו "יישר כח" שמכרתם אותי, "כי למחיה שלחני אלהים לפניכם", הרי שיצא מזה דבר טוב, ולכן אין לכם להצטער על כך.

"וַיֹּאמֶר אֲנִי יוֹסֵף אֲחִיכֶם אֲשֶׁר מְכַרְתֶּם אֹתִי מִצְרַיִמָּה" (מה, ד)

תחיית המתים של האחים

בשעה שהקדוש ברוך הוא חפץ להשפיע טוב על ישראל, ומגלה אור שכינתו עליהם, אינו נגלה עליהם כאחת, מפני שאינם יכולים לעמוד באותה טובה בפעם אחת, שאם יגלה טובתו כאחת ימותו כולם. צא ולמד מיוסף (כדאיתא בבראשית רבה פרשה צ"ג ס"ח) בשעה שנתוודע לאחיו לאחר כמה שנים, ואמר להם "אני יוסף", מתו כולם ולא יכלו לענות אותו, ועשה להם הקדוש ברוך הוא נס, וחזרה נשמתן. (מוסר חכמים חלק א' עמוד שכ"ה).

"וְעַתָּה לֹא אֵתֶם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הִנֵּה בִי הָאֱלֹהִים" (מה, ח)

העולם כתיאטרון בובות

על אף שבמבט שטחי נראה שמחמת האחים התגלגל יוסף ובא מצרימה. ברם באמת לא היו אלו אחי יוסף אשר גרמו לכך, אלא האלהים הוא אשר שלחו, לצורך מטרה מסוימת אשר התבררה בבוא היום.

כאשר זוכים לראות את התגלות יד ה' המנהלת את הבריאה כולה, אנו עומדים משתאים מן התזמון המושלם, ומן הניסים הגדולים, ומבינים כי (חולין ז): אין ביכולתו של אדם לנקוף את אצבעו מלמטה, אלא אם כן מכריזים עליו מלמעלה, כי הוא משמש אך ורק כלי בידיו של הקדוש ברוך הוא. לא אחת מרגיש האדם שהוא בעצמו פועל ועושה, אולם האמת היא, שהוא בסך הכל כבובת תיאטרון, אשר בורא העולם מושך בחוטיה מעבר לקלעים...

מעשה מפעים בהשגחת הבורא

בחדש אב תשס"א הגיע לירושלים יהודי אמריקאי לכמה פגישות עסקים חשובות. לפני שהתחיל את יומו העמוס, ניגש למסעדה ברחוב קינג ג'ורג' כדי לאכול פת שחרית. למורת רוחו הביט בתור הארוך שקידם את פניו, ותוך כדי המתנה בתור, מפעם לפעם הציץ בשעונו כשהוא לחוץ עד מאד מן השעה המתאחרת, ושוקל שוב ושוב האם לא לנטוש את המקום. קודם שהגיע תורו של העומד לפניו, פנה אליו היהודי הקודם לו בתור ואמר, אתה נראה ממנה, ואני דוקא לא כל כך, הנני מסכים אפוא, להחליף עמך את התור ולהקדים את תורך לפני. היהודי המופתע מן ההצעה הלבבית, קיבל את מנתו וישב לאכול בזריזות, ומיד לאחר מכן מיהר לברך ולעזוב את המקום לעבר יעדו. אחר שהוא צעד רק כמה מאות מטרים מן המקום, שמע לפתע קול פיצוץ אדיר שהחריד את האזור כולו. הביט אחורנית וראה שמסעדת סבארו, היתה אפופה בלהבות, זו המסעדה שרק לפני כמה רגעים אירחה אותו... מחבל מתאבד התפוצץ בה, גדע באכזריות את פתיל חייהם של תשעה עשר יהודים תמימים, והותיר עשרות אחרים מדממים, קטועי איברים ופצועים נפשית. דקה ארוכה חלפה עד שמיודענו הבין כי היהודי החייכן, שהסכים לוותר לו על מקומו, שילם על כך במחיר כבד מאד, אולי אפילו בחייו?? הוא רץ כמטורף הישר לעבר המסעדה, והחל לחפש אותו. המראות היו קשים, אולם הוא חש חובה לדעת שלכל הפחות הוא עודנו חי... תוך זמן קצר כוחות ההצלה הרחיקו אותו מהמקום, מבלי שהצליח למצוא את מבוקשו. אבל להפסיק לחפש הוא לא היה מסוגל... וכך במשך יומים התרוצץ בין בתי החולים השונים, עד שלבסוף מצא אותו. חי, אמנם, אך פצוע קשה. באותה שעה בנו היה לצידו, והאמריקאי סיפר לו על מעשה הנדיבות האחרון שהספיק אביו לעשות. כשדמעות בעיניו, הוא הוציא מכיסו כרטיס ביקור ואמר לבן, בעוד ימים אחדים אני טס בחזרה אל משרדי הנמצאים בבניי התאומים, בקומה מאה ואחת, הנני אדם אמיד, ויש בידי אפשרויות כספיות, ולכן אשמח לעזור לכם בכל יכולתי, אנא אל תהססו לפנות אלי בכל בקשה שהיא! שלושה שבועות לאחר מכן התקבלה שיחת טלפון בבנין התאומים, היה זה הבן מישראל על הקו, וסיפר שבהמלצת הרופאים אביו צריך לעבור ניתוח בבוסטון, ואינו יודע אל מי לפנות. תוך שעות אחדות הצליח האמריקאי לסדר עבורם את כל הענין כולו מהחל עד כלה, ובשעת הנחיתה יצא לקבל את פניהם בשדה התעופה. היה זה ביום שלישי, כ"ג באלול תשס"א, בשעה שמונה בבוקר, ובעת נסיעתו לקבל את פניהם, באותה שעה בשמונה ושלושים ואחת דקות, פגע המטוס הראשון והתרסק בבנייני התאומים, בקומה תשעים ושלוש... בפעם השניה ניצלו חייו של האמריקאי בזכות אותו יהודי ירושלמי, שהיה שליחו הנאמן של בורא העולם.

"וְעַתָּה לֹא אֵתֶם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הִנֵּה בִי הָאֱלֹהִים" (מה, ח)

אמונה בה' בשעה שטוב ושלא

על האדם להעמיד לנגד עיניו בכל זמן ועת, ועל כל צעד ושעל, את דברי הפסוק בפרשתנו (מה, ח) "לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלהים", הן לטוב, בעת שהכל הולך למישרין, יאמר האדם "לא אתם שלחתם אותי הנה", אלא "כי

האלהים", והיינו כל הצלחתי באה רק מאבי שבשמים. והן למוטב בשעה שרעהו מרע לו, או מלבין את פניו בבושת, יענה ויאמר "לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלהים", וכך יראה פלאות במשך כל חייו, בחיותו עם הקדוש ברוך הוא בכל עת ובכל רגע.

דרגות האמונה של ארבעה מלכים

איתא במדרש (איכה רבה פרשה ד' סי' ט"ו) ארבעה מלכים היו, מה שתבע זה לא תבע זה, ואלו הן, דוד ואסא, יהושפט וחזקיהו. דוד אמר (תהלים יח, לח) ארדוף אויבי ואשיגם. אמר ליה הקדוש ברוך הוא, אני עושה כן... עמד אסא ואמר, אין בי כוח להרוג בהם, אלא אני רודף אותם ואתה עושה. אמר לו הקב"ה, אני עושה שנאמר (דברי הימים ב יד, יב) וירדפם אסא וכו'. עמד יהושפט ואמר, אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף, אלא אני אומר שירה ואתה עושה. אמר לו הקדוש ברוך הוא אני עושה, שנאמר (דברי הימים ב כ, כב) ובעת החלו ברנה ותהלה וגו'. עמד חזקיהו ואמר, אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה, אלא אני ישן על מיטתי ואתה עושה. אמר לו הקדוש ברוך הוא אני עושה, שנאמר (מלכים ב יט, לה) ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' וגו'. עד כאן. שמבלי שעשה חזקיהו פעולה, מתו כל צבאו של סנחריב בליל פסח.

ולכאורה ייפלא, כי עד הנה ידענו שמדור לדור ישנה ירידה רוחנית, הנקראת בשם "ירידת הדורות", והיאך מצינו כאן שמדור לדור התחזקו והתעצמו הניסים, והדבר מראה על חשיבות הדור האחרון יותר מן הראשון?

מבאר הרב הקדוש רבי שלומ'קה מזוועהיל ז"ע, שאדרבה ההפרש שבין ניסי דור הראשון והדור שלאחריו היה דווקא בגלל ירידת הדורות. שכך הוא כללו של דבר, רק בכוח האמונה בחי עולמים אפשר לנצח את השונאים והאויבים. ואם נדמה בעיני האדם שבכוחו ובגבורתו ינצח אותם, תיכף מסוכן הוא ליפול לפניהם. אף מלכים אלו, כל חד בדורו, לא שנתעצלו מלעשות פעולות, אלא שחששו שעל ידי שיעשו פעולות, ידמה בעיניהם שעל ידי מעשי ידם הצליחו במלחמה, לכן העדיפו להמנע ממעשים ולסמוך על הקדוש ברוך הוא, מפני החשש שתגנב ללבם מחשבה שעל ידי השתדלותם הצליחו במלחמה.

והנה דרגת האמונה של דוד המלך, הראשון לאלו ארבעת המלכים, הייתה גבוהה כל כך, עד שידע, שאף אם ירדוף וישיג אחרי שונאיו לא תתערב בדעתו איזו מחשבת פיגול שיסבור שבעוצם ידו הוא הודף את שונאיו, כי ידע שיישאר בתוקף האמונה, שהכל בידי שמים ובדבר ה' ברחו ונהרגו האויבים. וממילא אפשר היה שירדוף אחריהם וישיגם. לאחריו בא דורו של אסא שירדו מעט מתוקף האמונה של קודמיהם, על כן חשש אסא שיבואו לכלל טעות כשברדיפתם אחרי האויבים ישיגום, עלולים לחשוב כוחי ועוצם ידי עשו לי את החיל הזה, לפיכך הסתפק במה שרדף אחריהם ותו לא, והתפלל אל השם יתברך שיעזור לו. ואכן תפלתו התקבלה ונכנעו שונאיו תחתיו. לאחריו בא יהושפט שחשש אפילו מעצם הרדיפה אחר השונאים, שמא בזה לבד תעלה בו המחשבה שברדיפתו הצליח לנצחם. על כן ביקש מהבורא שינצחם כשהוא אומר שירה בלבד. ואילו חזקיהו חשש אף מאמירת שירה, שמא אסמוך על כוח שירתו ולא אבטח בשלימות בקדוש ברוך הוא, על כן ביקש אני ישן על מיטתי והם נופלים... וכן היה.

ומכאן נלמד לדעת ולהיוודע, שאין לנו על מי להישען, אלא על אבינו שבשמים, בו נשים כל מאווינו ומבטחנו, ובה ננצל מכל השונאים, ומכל מיני פורעניות המתרגשות ובאות לעולם, ונוכה לברכה והצלחה בכל מעשה ידינו.

"מָהֲרוּ וְעָלוּ אֶל אָבִי וְאָמַרְתֶּם אֵלָיו כֹּה אָמַר בְּנֵךְ יוֹסֵף שְׁמֵנִי אֱלֹהִים לְאֲדוֹן לְכֹל מִצְרַיִם רְדֵה אֵלַי אֵל תַּעֲמֹד" (מה, ט)

כיצד מדבר יוסף בלשון ציווי לאביו?

יש לתמוה הרבה על לשונו של יוסף, כיצד הוא מדבר בלשון ציווי להורות לאביו "רדה אלי אל תעמוד" כדבר המלך אל עבדו, ואיך יתכן כזאת שינהג בכבוד אביו?

ויש ליישב זאת על פי דברי רבנו האר"י ז"ל (הרחיד"א בדבש לפי מע' ד' אות י"ד מהרב עיר בנימין משם האר"י, וגם בפני דוד וישב אות ג'), שנשמט יצחק אבינו נתעברה ביוסף, אם כן הציווי שציוה יוסף אינו מחמתו, אלא מחמת כוחו של יצחק אבינו עליו השלום, שנשמטו היתה מעוברת בו, לפיכך יוסף יכול לצוות על יעקב, כיון שיעקב בן ליצחק, ובן מחויב בכבוד אביו, ובעבור נשמת אביו אשר בקרבו ישמע אל דבריו.

ויוסף רמז זאת ליעקב באמרו אליו "רדה אלי", "רדה" עולה בגימטריא "יצחק" עם הכולל, "אלי" היינו שיצחק בקרבי. כלומר, אל ירע בעיניך את אשר אנכי מצוך היום, כי אביך יצחק בקרבי, ואתה מחוייב לקיים מצות כיבוד אב ואם.

ואפשר שרמזו לו עוד דברי נחמה, הן בזכות יצחק נגאלים, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (הרחיד"א בפירושו להגדה על המילים "רב כמו שנאמר") שרצה יצחק אבינו לתת משמו את האות ש', ולקח תמורתה את האות צ', כיון שהיה צריך להקרא יצחק, על שם השחוק, והוא נקרא יצחק, וזאת עשה כדי לכפר על מנין הפרש האותיות שבין האות ש' לאות צ' שמניינו "רדו", כמנין שנות הגלות שהיו במצרים. ולכך רמזו לו יוסף באמרו "רדה אלי", כלומר, אל תחוש מלה

יטמע בגלות ברדתך מצרימה, כי בזכות יצחק נגאלים, וזהו "רדה" בגימטריא "יצחק" עם הכולל, "אלי" השוכן בקרבי, בזכותו אל תעמוד בגלות.

או אפשר לומר שרמזו לו כך רדה בגימ' עם הכולל רדו, דאל לך לחשוש לרדת למצרים כי עם ישראל יהיו רק במשך רד"ו שנים במצרים ולבסוף נגאלו. (נ"י)

"שְׁמֵנִי אֱלֹהִים לְאֹדוֹן לְכֹל מְצָרִים רְדָה אֵלַי אֶל תַּעֲמֹד" (מה, ט)

הצדיקים תחילתן יסורין וסופן שלווה

במדרש אגדת בראשית (פרק פ"א) על הפסוק (איכה ג, כז) "טוב לגבר כי ישא על בנעוריו", דרשו, אשרי מי שמקבל יסורין מנעוריו, למה, שסופו נח. וכן אתה מוצא כל הצדיקים שנצטערו בנעורותם, ובסופם נחו. יוסף כמה נצטער וכו', שנאוהו אחיו, נתנוהו בבור, מכרו אותו, נחבש בבית האסורין וכו', ויוסף שתק. פושטין כליו, ויוסף שתק וכו', ובסוף נח וכו'. מה כתיב בסופו, מהרו ועלו אל אבי, שמני לאדון לכל מצרים.

"וַיִּשְׁבֹּת בְּאֶרֶץ גִּשְׁרִן" (מה, י)

יוסף הושיבם בגושן כי היא שייכת לשרה אמנו

הסיבה שיוסף נתן לאביו ואחיו לשבת בארץ גושן, מפני שפרעה נתן את ארץ גושן במתנה לשרה אמנו, ועל כן היא חלקם, כדאיתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק כ"ו) ש"מאהבתו אותה, פרעה כתב לה בשטר כתובה כל ממונו, בין כסף בין זהב, בין עבדים בין קרקעות, וכתב לה את ארץ גושן לאחוזתה. לפיכך ישבו ישראל בארץ גושן, שהיא של שרה אמנו".

"וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם רְאוֹת וְעֵינַי אֲחִי בְּנִימִין כִּי פִי הַמְדַבֵּר אֲלֵיכֶם" (מה, יב)

"זכל העם רואים את הקולות"

מה כוונת יוסף במה שאומר לאחיו אתם רואים "כי פי המדבר אליכם", הן בוודאי פיו מדבר עמהם, ומה ראייה היא זאת שהוא יוסף ולא אחר?

הרב דברי יואל (פרשת ויגש) ביאר, שיוסף הצדיק בהתוודעו לאחיו, דיבר אליהם בלשון הקודש, באותה לשון שנתן הקדוש ברוך הוא את התורה לישראל, ולגודל קדושת השבטים, וקדושת הדיבורים ההם, נמשכה עליו השראת שכינה, והיתה השכינה מדברת מתוך גרונו, והיו רואים את הקולות בחוש הראות, ועל כן היתה זו ראייה ברורה שהוא יוסף הצדיק, כי אי אפשר לאדם אחר במצרים שיזכה למדרגה כזו שתהיה השכינה מדברת מתוך גרונו, ויהיה דיבורו נרגש בחוש הראות כמו שעם ישראל ראו את הקולות במעמד הר סיני. וזה שכתוב עיניכם ראות וגו' כי פי המדבר אליכם, וזו הוכחה ברורה שאני יוסף.

ולזה אמר יוסף, לעיל (מה, א) הוציאו כל איש מעלי, ולא עמד איש אתו בהתודע יוסף אל אחיו. זאת מכיון שהיה בדיבורים עצמם השראת שכינה, ואי אפשר שתחול השראת השכינה במקום שרשעים עומדים, כדכתיב (תהלים ה, ה) לא יגורך רע, על כן ציוה תחילה שיוציאו את כל הגוים מהחדר.

יוסף הצדיק לא החליף את האות פ' בב' כערבים

עוד שמעתי מבארים, שלערבים קשה לבטא את האות פ"ה, וכשאומרים פ"ה, נשמעת האות ב"ת. ועל כן אמר להם יוסף, ראייה לכך שאני אחיכם "כי פי המדבר אליכם", תראו שאני מבטא נכון את האות פ"ה, ואילו מצרי אני הייתי משמיע את האות ב"ת.

הודיעם שעסק בעגלה ערופה

עוד יש לבאר זאת על פי מדרש בראשית רבה (פרשה צ"ד סי' ג'), סימן מסר יוסף לאחיו שהיה עוסק בפרשת עגלה ערופה כשפירש מאביו. ולכך יש לבאר אף כאן בשאומרו "כי פי המדבר אליכם" העולה בגימטריא "בעגלה ערופה" עם הכולל, היינו שהביא להם ראייה שהוא יוסף, מתוך שידוע שבעת פרישתו מאביו, הם עסקו בהלכות פרה אדומה.

"וַיִּפְּלַע עַל צְוֹאֲרֵי בְנֵימִן אֲחִיו וַיִּבְרַךְ וּבְנֵימִן בָּכָה עַל צְוֹאֲרָיו" (מה, יד)

בכו על בתי המקדש שעתידיים להיחרב בגלל שנאת חנם

מבאר רש"י הקדוש (כאן, ומקורו ממגילה ז': ובראשית רבה פרשה צ"ג סי' י"ב) שיוסף בכה על שני בתי מקדש שעתידיים להיחרב, והם יהיו בחלקו של בנימין. ובנימין בכה על משכן שילה שעתיד להיחרב, והוא עתיד להיות בחלקו של יוסף. עד כאן. ומה פלאי הדבר, שני אחים שלא ראו האחד את השני שנים רבות, וכה ציפו והתפללו ויחלו לרגע זה לראות האחד את השני, ברגע מרגש ועצום זה, הם בוכים על חורבנות בתי המקדש, שיהיו רק בעוד מאות בשנים, ומה ראו עכשיו ברגע זה לבכות על החורבן?

מבאר הגאון רבי יחזקאל מקוזמיר (הביאו בילקוט לקח טוב כאן עמ' רצ"א) כשהאחים נפגשו אחרי פירודם הארוך, חשו וחזו מברשם שהפירוד שביניהם היה מחמת שנאת חנם, כמתואר לעיל בפרשת וישב. ואולם עכשיו בעת מפגשם, שרתה ביניהם אהבה ואחוה שלום ורעות, כי הבינו כולם שיוסף צדיק גמור, ומן השמים המליכו אותו, ועל כן סברו שמעתה יהיה הכל בסדר. אבל הם ראו ברוח הקודש שהשנאה הזאת לא נגמרה, והיא שנאה עמוקה ומושרשת לדורות, עד שעתידיה להחריב את בית המקדש, ולכך בכו עתה על מדה רעה זו של שנאת חנם המושרשת בדורות עולם.

"וַיִּנְשֶׁק לְכָל אֲחָיו וַיִּבְרַךְ עֲלֵיהֶם וְאַחֲרָיו כֵּן דִּבְרוּ אֲחָיו אֵתוֹ" (מה, טו)

ואהבת לרעך כמוך

אין דבר יותר קשה מאשר אדם שאין לו אהבה לחברו ולאחיו, ועל כן צריך האדם בכל עת ובכל זמן להיות אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את חבריו ומקרבם לתורה. ולאור זאת, נדבר כאן בקצרה אודות מצות ואהבת לרעך כמוך.

כתב רבנו האר"י ז"ל (שער הכוונות דף א' ע"א) שקודם התפילה בבוקר, יקבל עליו מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך, ויכוון לאהוב כל אחד מישראל כנפשו, ועל ידי כן תקובל תפילתו בתוך תפילות כל ישראל. ור' שניאור זלמן מלאדי (שו"ע הגר"ז סימן א') כתב על זה, שמצות אהבת ישראל, היא שער הכניסה לבא ולעמוד לפני ה' יתברך ולכוון בתפילתו לטובת ישראל. והסבירו בספרים הקדושים, שעל ידי שמקבל עליו לאהוב את חברו, עושה שביל מיוחד שדרכו תעלה תפילתו למעלה, ולא יוכלו המקטרגים לקטרג על תפילתו.

עוד כתב שם האר"י ז"ל, שצריך להזהר באהבת חברים, ובפרט אלו העוסקים בתורה ביחד. עיין שם. ולכן האר"י עשה הסגר של אהבה ואחוה לעשרה חברים, וראה עוד בס' שער הגיגוליים (הקדמה ל"ט דף קע"ב), ובס' שבחי האר"י (דף 24 ורשא תרל"ח). וכן רבנו הרש"ש זיע"א עשה כתב התקשרות עם החברים שהיו לומדים איתו (ונדפס באגרות והסכמות רבנו החיד"א אגרת א'), כהרב חיד"א ורבי יעקב אלגזי זצ"ל ובנו רבי יו"ט אלגזי זצ"ל ושאר החברים, וקיבלו כל אחד ואחד לאהוב ולעזור לשני הן בחייו והן במותו. וכך גם עשה הרמח"ל כתב התקשרות עם תלמידיו (אגרות רמח"ל ירים משה עמ' ט והלאה).

לכולנו אמא אחת, השכינה

הנוהג שבעולם הוא, שאחים הנולדים לאמא אחת, אוהבים הם האחד את השני, ככתוב (משלי יז, יז) ואח לצרה יוולד. ובפרט אם אמם מלווה אותם ודואגת לכל צרכיהם, דאגתה להם, עוד מרבה את האהבה שביניהם, ובפרט אם הם תאומים, עוד תגדל אהבתם. כך עם ישראל, שהם שישים ריבוא נשמות ש"בבטן" השכינה, והם בבחינת תאומים, וכולם בני איש אחד, והשכינה גם מלווה אותם ודואגת להם לכל צרכיהם, חייבים לאהוב זה את זה. וזה שכתוב (חבקוק ג, ב) ברוגז רחם תזכור, היינו "תזכור" את ה"רחם" של השכינה, שיש בה את כל הששים רבוא נשמות, והיא דואגת להם, לכן חייבים אתם שתהיה אהבה בין עם ישראל.

ויתרה מכך, בכל לילה, כאשר עם ישראל ישנים, נשמות ישראל עולות למעלה לבטן של השכינה הנקראת גן עדן, שם כולם נפגשים ומקבלים כוחות ויורדים בחזרה לעולם. ויוצא שכל בוקר כל עם ישראל נולדים מחדש, ועל כן הקשר הרוחני שבין כל נשמות ישראל, גדול יותר מקשרם של אחים תאומים.

ובפרט שנשמות ישראל הם כנגד שישים ריבוא אותיות התורה, וכנרמז במילת ישראל יש שישים ריבוא אותיות לתורה. והנה בספר התורה, אם אות אחת פוגעת [נוגעת] בחברתה, הספר תורה פסול, וכך הוא אף בעם ישראל, אם האחד פוגע בחברו, הרי זה פוסל בכל עם ישראל חס ושלום.

ולכן כל אדם יגיד בכל בוקר, הריני מקבל עלי מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך, וברגע שמקבל עליו את אהבת ישראל, אין שום דבר שיכול להפריע לתפלתו, והיא עולה למעלה לשמי מרומים בלי שום מפריעים.

משל למה הדבר דומה, לזהב וברזל שהלכו יחדיו בשוק, בעוברם ליד הנפח, היה הוא מכה בפטיש בברזל, והנה נשמע קול רעש גדול, וגם ניצוצות היו ניתזים באוויר לכל עבר. שאל הזהב את הברזל, למה כאשר הפטיש מכה בך, אתה צועק בקול רם, ומה לך נזעק, ראה דרכי, כשהפטיש מכה בי, איני צועק כל כך? אמר לו הברזל, מי מכה בי, אחי, הוא הברזל, לכן הדבר קשה עלי עד מאוד. אבל אתה הזהב, כשמכה בך הברזל, לא יקשה עליך הדבר כמוני, כיון שהוא אינו ממש אחיך. והנמשל הינו עם ישראל, כי כולנו בני איש אחד אנחנו, ולו האחד יפגע בשני, הדבר כואב עד מאוד.

גודל חומרת איסור הלבנת פנים

אמרו חכמים (ב"מ נט.) ראוי לאדם שיפול לכבשן האש, ואל ילבין פני חברו ברבים. ולמדו זאת מיהודה ותמר, כמו שנאמר (בראשית לח, כד) ויהי כמשלש חדשים, ויגד ליהודה לאמר זנתה תמר כלתך, וגם הנה הרה לזנונים. ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף. תמר אמרה, אמות ולא אלבין את יהודה, ועל כן רק ארמוז לו את הדבר, וההחלטה תלויה בו, כנאמר (לח, כה) היא מוצאת, והיא שלחה אל חמיה לאמר, לאיש אשר אלה לו אנכי הרה. ותאמר, הכר נא למי החותמת והפתילים והמטה האלה. ויהודה היה צדיק והודה בדבר ככתוב (שם, נו), ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני, כי על כן לא נתתה לשלה בני. ולא יסף עוד לדעתה. ובזכות זאת תמר זכתה להביא את שבט יהודה וממנה יצא המשיח וכל מלכי יהודה, והכל בזכות שזוהרה בכבודו של יהודה.

כשיש אהבה, אפשר לקיים את כל התורה כולה

הגמרא בשבת (לא.) מספרת, מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו גיירני על מנת שתלמדני את כל התורה, כשאני עומד על רגל אחת. דחאו ודחפו שמאי באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל, והוא גיירו ואמר לו, דעלך סני, לחברך לא תעביד, זו היא כל התורה כולה, ואידך פירושה הוא, זיל גמור. כלומר אמר לו שכל התורה כלולה במצוה מה ששנוי עליך לא תעשה לחברך. ועתה לך ועסוק בתורה, כי על ידי לימוד הלכותיה, יהיה נחשב כאילו קיימת גם את המצוות שלא הזדמן לך לקיים.

ושורש סיפור זה הוא, שהלל שאל את הגוי, מה פתאום אתה רוצה להיות יהודי, הן אתה בנם של מלכים ולא חסר לך כלום? אמר לו, אני אוהב את ה' יתברך, ואיני יודע למה. אמר לו הלל, אני אגיד לך את סיבת הדבר, היה יהודי אחד שירד בעבודת ה', והיה לו חבר טוב [חבר טוב אינו רק הנותן לרעו כסף ודברים טובים, אלא גם ובעיקר, העוזר לו לעלות בעבודת ה'], ועזר לו לעלות בחזרה. וכשעלה, העלה איתו עוד נשמה מהקליפות, והיא נשמתך, ולכן יש לך חשק גדול מאוד להיות יהודי. ותדע שהעולם הזה מלא ירידות ועליות, ונסיונות רבים, וצריך האדם להתגבר עליהם. ואיך מתגברים על הניסיונות? על ידי אהבה לחברו, דעלך סני לחברך לא תעביד. והרי לנו שכשיש אהבה, אפשר לקיים את כל התורה כולה.

ה' חפץ להיות חבר בחבורת האוהבים

כתוב בפרשת קדושים (ויקרא יט, יח) ואהבת לרעך כמוך, אני השם. הקדוש ברוך הוא אומר, אם אתם אוהבים איש את רעהו באמת, "אני ה'", כביכול שאז מבקש השם שתיקחוהו לתוך החבורה שלכם.

מעשה שאירע בין שני חברים שהיו מסורים ונאמנים זה לזה בלב ונפש, כאהבת דוד ויהונתן. פעם העלילו על האחד מהם עלילת שוא, עמד לדין ונידון למוות. החבר הנאמן לא חסך כל מאמץ להציל את חברו, אך מאמציו עלו בתוהו, וכשרצו להעלות את חברו לגרדום, לא יכול היה לשאת את המראה, רץ בכל כוחותיו וצעק, עצרו! אל תהרגו נפש נקי חף מפשע! אני הוא האשם, העלוני תחתיו. חברו כאשר ראה זאת, אמר חס ושלום אני הוא האשם ולא הוא. וכך כל אחד טען הפוך מרעו. דבר המעשה תיכף הגיע אל המלך, ובראותו את גודל אהבתם זה לזה, אמר להם המלך,

גזר הדין בטל, ועוד הוסיף ואמר, רואה אני עד כמה אתם אוהבים זה לזה, ואף שיש לי אוהבים רבים, ברם יודע אני שאינם אוהבים אותי, אלא אוהבים הם את ממוני... בבקשה ממכם אם תועילו להכניס אותי להיות חבר שלישי שלכם. וזה שאמר הכתוב, אם "ואהבת לרעך כמוך, אני ה'" היינו שאז גם אני רוצה להיות אתכם יחד. (מעיינה של תורה ויקרא עמ' ק"כ).

ולכך כשיהודי אוהב את חברו כמוהו, יש כאן אהבה כפולה, של כל אחד לרעו, והנה **אהבה** עולה בגימטריא 13, וכפול 2 [של שניהם] יוצא 26, שהוא שם "הויה" וזה "אני ה'", כי כשיש אהבת רעים, עולה מזה שם הוי"ה החפץ להשתתף עמהם.

גם אחד בגימטריא 13 ועוד **אחד** בגימטריא עולה 26 שהוא בגימטריא שם הויה, לפי ששנים שאוהבים האחד את השני [שזהו "אחד" ועוד "אחד"] אז "אני ה'". וזהו שאנו אומרים בתפילת שחרית, הבוחר בעמו ישראל ב-**אהבה**, היינו בוחר בעמו כשיש בהם "ב" פעמים "אהבה".

"כמוך" כדומה לך

מזרנו ראש הישיבה רבי יהודה צדקה זצוק"ל הסביר לנו את הפסוק "ואהבת לרעך כמוך", שאם תראה אדם עשיר המרחם על עני ונותן לו מתנות וצדקה, אין זה מוכיח שהוא אוהב אותו, כי הוא מרחם על עצמו שבזה הוא יזכה לחיי העולם הבא. וכן אדם המכבד אדם אחר החשוב ממנו, או את העשיר ממנו, אין זה מראה על אהבה. אמנם האהבה האמיתית היא אדם האוהב את חברו הדומה לו, שהם באותה דרגה, לא מכובד ממנו ולא פחות ממנו, ואינו משיג ממנו שום תועלת, ובכל זאת אוהבו, זוהי אהבה אמיתית, ולכך אמרה התורה, ואהבת לרעך "כמוך", תאהב את חברך "כמוך" גם כשהוא בדרגה כמוך.

ועל כן צריך להתחזק מאד באהבת חברים והכל תלוי בנו. וכידוע מה שאמרו חז"ל (יומא ט:): שבית המקדש נחרב בגלל שנאת חינם, וכבר אמר על פי זה גדול אחד, שבית המקדש השלישי יבנה באהבת חינם, יראו עינינו וישמח ליבנו. **אמן כן יהי רצון.**

"וַיִּנְשֶׁק לְכָל אָחִיו וַיִּבְךְ עֲלֵיהֶם וְאַחֲרָי כֵן דִּבְרוּ אָחִיו אִתּוֹ" (מה, טו)

על כולם בכה יוסף כי נצנצה בו רוח הקודש

בזוהר (ח"א דף כט ע"ב) כתוב, שבזמן שחרב בית המקדש, כל השבטים גלו ונתפזרו בין האומות, כמו שכתוב וינשק לכל אחיו ויבך עליהם, שיוסף בכה על בית המקדש שחרב פעמיים, ועל אחיו עשרת השבטים שיגלו ויתפזרו בין העמים. "ואחרי כן דברו אחיו אתו", לא כתוב ויבכו, אלא דברו, לפי שרק הוא בכה, כיון שנצנצה בו רוח הקודש, וראה את החורבן והגלות, ואילו הם לא בכו, כיון שלא שרתה עליהם רוח הקודש ולא ראו מאומה. עד כאן.

"וַיִּנְשֶׁק לְכָל אָחִיו וַיִּבְךְ עֲלֵיהֶם וְאַחֲרָי כֵן דִּבְרוּ אָחִיו אִתּוֹ" (מה, טו)

עשרת הרוגי מלכות כנגד עון מכירת יוסף

אמרו חז"ל (מדרש משלי פרשה א' סי' י"ג) אמר ר' יהושע בן לוי, לא נמשכו עשרה הרוגי מלכות אלא בחטא מכירתו של יוסף (ועוד ראה בזה חדש דף כ"ט ע"ב ודף ע"ב ע"ב). וכתב הבני שלמה (פרשת ויגש), שעל כך בכה כאן יוסף על אחיו, על עשרה הרוגי מלכות, שיבואו אחיו בהם בגלגול על שמכרו אותו. וזה שנאמר "ויבך עליהם", "עליהם" בראשי תיבות על י' הרוגי מלכות, עד כאן. גם המילה "עלהם" כתובה חסרה, ללא האות י', לרמוז שבכה יוסף על שיהיו חסרים י' הרוגי מלכות.

ומדוע רק יוסף בכה על זאת, ואילו השבטים לא בכו על שיבואו בגלגול עשרת הרוגי מלכות? כתב רבי לוי יצחק שניאורסון, מפני שנענשו במדה כנגד מדה, הם גרמו לסלק את השכינה מיעקב אבינו, במכירת יוסף, לכן גם מהם נסתלקה השכינה, ולא ראו ברוח הקודש שיבואו בגלגול.

כעין זה כתב צרור המור (סבע, דף ס"ג טור ד' נדפס שכ"ז) על הפסוק (מה, ה) ועתה אל תעצבו, שיש כאן רמז לעשרת הרוגי מלכות שבאו לכפר על מכירת יוסף, והיינו "ועתה" דוקא עתה אל תעצבו, אבל לעתיד יהיה לכם צער גדול. [וכ"כ בשלמי יו"ט (ויגש, עמ' ר"ע) על הפסוק (בראשית נ, כא) "ועתה" אל תראו].

במדבר אלה אזכרה (נדפס אוצר המדרשים ח"ב עמ' תמ"א) מסופר, שרבי ישמעאל כהן גדול היה אחד מעשרה הרוגי מלכות. ושיופיו היה מעין יופיו של יוסף הצדיק. (וראה בספר הליקוטים למהרח"ו וישב פל"ז) ושם מובא שבת הקיסר ביקשה שיפשיטו לו את העור, והפשיטו את עורו בחייו, ה' ירחם.

וכתב החסד לאברהם (אזולאי, מעין חמישי נהר כ"ה דף מז טור א') שזה היה מידה כנגד מידה על שהפשיטו ליוסף את כתונת הפסים, הפשיטו לו את עורו. ועוד עיין שם דברי פלא.

"וַיֹּאמֶר פְּרַעְהָ אֶל יוֹסֵף אָמֹר אֶל אַחֶיךָ זֹאת עֲשׂוּ טַעֲנוּ אֶת בְּעֵדֵיכֶם וּלְכוּ בְּאוֹרְחַי כְּנָעַן" (מה, יז)

מדוע פרעה נעשה כה נדיב

נדיבותו המפתיעה של פרעה כאן צריכה ביאור, פרעה אומר ליוסף שאחיו יטענו תבואה, וילכו לארץ כנען, ויביאו את אביהם, וגם מבטיחם שיתן להם את טוב ארץ מצרים, ושיאכלו את חלב הארץ. והנהגתו זו כמובן צריכה ביאור, מה מסתתר מאחורי הדברים?

בילקוט ראובני (עמוד קס"ו) מבאר את הדברים באופן נפלא, שמכיון ששמע פרעה שיוסף הוא בן בנו של אברהם, נתיירא ואמר, זה בן מלכים, עכשיו יניח את מצרים וילך, ואילו פרעה היה זקוק ליוסף. ולכן רצה שיעקב ובניו ירדו אצלו, ונדר להם שיטיב להם כשם שהטיב לאברהם, דכתיב (בראשית יב, טז) ולאברהם הטיב בעבורה.

"וַיַּעֲיִנְכֶם אֶל תַּחֲסַם עַל כְּלֵיכֶם כִּי טוֹב כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם לָכֶם הוּא. וַיַּעֲשׂוּ כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (מה, כ-כא)

מהו "ויעשו כן בני ישראל"

הקשה מורנו ורבנו בעל הבן איש חי בספר משל ונמשל (סי' מ"ג דף ס"ב ע"ב, וכן בס' אוצרות חיים עמ' קי"ט) דברי הפסוק צריכים הבנה, כיצד נאמר "ויעשו כן בני ישראל", כאשר עדיין לא ניתן להם כלום, לא עגלות ולא שאר דברים ולא יצאו עדיין ממצרים, ולשון זו תצדק רק בסוף כל הדברים לכשיעשו?

וכתב ליישב בהקדים ליישב קושיא אחרת, איך ישראל לקחו הרכוש ממצרים דכתיב וינצלו את מצרים, שעשאוה כמצולה שאין בה דגים. והלא הבטחת הרכוש היתה רק לאחר ארבע מאות שנה שיעבדו, ואם הם הקדימו ויצאו ברד"ו שנים לצורך שעה, איך יקחו הרכוש? ונראה לי בסיעתא דשמיא, כי מה שניצלו את מצרים, זכו בזה מכח הודאתו של פרעה שהוא זיכה אותם בכך, וכדלהלן.

משל לעשיר שבנה חצר גדולה וארמון יקר על הים. והיה בנין מפואר ויפה עד מאד שלא נמצא כמוהו, כיון שכן, השר הגדול המושל על אותה העיר חמד את הבית הרבה, ויתחכם לקחתה בערמה. ויהי היום ויבא השר המושל ההוא אצל העשיר לעשות לו זית"א [כלומר ביקור], ויחרד העשיר לקראתו, ויקבלהו בכבוד גדול ושלחן מעדנים כפי כבודו. ובאמצע שהיו שותים ושמוחים עם השרים, אמר המושל לאותו עשיר, אני אוהב לבא אצלך תמיד, כי חביב אתה בעיני. אמר לו העשיר, אדוני, הבית הזה הוא ביתך, ובכל עת שתרצה תבא ותתענג, כי גם אני אשמח בכיאתך. המושל בשמעו דבריו, נתן לו בידיו אות חן כדרך העולם, ואחר כך קם המושל והלך לחצר הממשלה שלו, ויצו את הערכאות להעביר בפנקס את החצר של אותו עשיר על שמו, והשרים שהיו עמו המה העדים שהודה העשיר במתנת החצר לשם המושל. וכן עשו, והעבירו את החצר על שם המושל חוזה כנהוג. ולאחר מכן, תיכף ומיד שלח המושל עם עבדיו את כלי תשמישו כסאות ומטות וכו' לתוך החצר ההוא. וישלח גם כן עשרה גיבורים להוציא את העשיר ואשתו ובניו מהחצר חוצה. ויהי בבואם, נבהל העשיר עד מאד ולא ידע מה היה. וחשב אולי עשה זלזול בכבוד המושל. וילך אצל המושל ויאמר, מה פשעי ומה חטאתי? אמר לו חס ושלום לא חטאת לי. אמר לו אם כן למה גרשתי מביתי. אמר לו, וכי זה ביתך, זהו ביתי שכבר נתת לי אותו במתנה בהודאת פיך בפני עדים שאמרת לי, הבית הוא ביתך, והמקום הוא מקומך. אמר לו, אדוני אני דברתי כפי נימוס העולם, שכך אומרים לאהוב גדול בדרך כבוד. אמר לו שתוק ואל תדבר כך עוד, וכי עם מושל כמוני, ידברו דברי שוא בדרך צחוק? ואל תאריך עוד בדבר הזה, שכבר נכתב בשמי בפנקס הערכאות בעדות שני עדים על הודאות פיך ושלי הוא.

הנמשל הינו, פרעה, כדי להראות חיבה ואהבה ליוסף ואחיו, דיבר כדאמרי אינשי, ואמר (בראשית מה, ט) ועינכם אל תחוס על כליכם כי טוב כל ארץ מצרים לכם הוא. הרי עקר את כל השייך לו ונתנו לישראל. ומן השמים החליטו הדברים למעשה, והכניסום לקיום לומר, זכו ישראל בכל טוב ארץ מצרים כולו, מחמת הודאתו של פרעה,

שהיה מלך מצרים והכל ברשותו. ולכן אחר הדברים האלה שדיבר פרעה, בא הכתוב ואמר "ויעשו כן בני ישראל", כלומר כיון שהודה פרעה בכך, יעשו כן בני ישראל ביציאתם, שינצלו את מצרים, מכח הודאתו שהודה ונתן להם.

ואל תקשה, כיון שהוא אמר כן רק בדרך כבוד כלשון אנשים, מדוע החליטו מהשמים דברים אלו למעשה ועשו עליהם קיום, והלא גם במשל הנזכר, היעלה על הדעת שהמושל הנזכר כדון עשה? התירוץ לזה פשוט, כי פרעה מאליו דיבר דברים אלו, כי לא דיבר עמו תחלה יוסף הצדיק איזה דבר שיהיה מוכרח להשיב כך מתורת הנימוס כאשר היה במשל אל המושל, וקיימא להו בשמים, שבכל לבו אמר כן באותו רגע את הדברים, אף על פי שלעיני הרואים היה נראה שאומר כן רק כדאמרי אינשי, אך היות ולפני אלהי השמים היה גלוי וידוע שאמר דברים אלו בכל לבו, לפיכך וגבר ישראל. עד כאן לשונו.

"לְכֹלֶם נָתַן לְאִישׁ חֲלֻפּוֹת שְׁמֹלֶת וּלְבְנֵימֶן נָתַן שְׁלֹשׁ מְאוֹת כֶּסֶף וְחֲמֵשׁ חֲלֻפַּת שְׁמֹלֶת" (מה, כב)

כיצד גרם יוסף קנאה בין האחים?

יש להבין, מדוע אצל שאר האחים נאמר "חליפות" בכתוב מלא עם וא"ו, ואילו אצל בנימין נאמר חלפת חסר ללא וא"ו?

עוד יש להבין והוא מה שהקשו בתלמוד (מגילה ט"ז סוע"א) אפשר דבר שנצטער בו אותו צדיק, ישל בו זרעו? הן בשביל משקל שני סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף יותר משאר אחיו לכתונת הפסים, נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים. אם כן כיצד יוסף קעת נותן לכולם חליפה אחת, ואילו לבנימין חמש חליפות, וכביכול גורם קנאה בין האחים?

אלא אמר ר' בנימין בר יפת, רמז רמז לו יוסף לבנימין, שעתידי לצאת ממנו בן שיצא מלפני המלך בחמשה לבושי מלכות, שנאמר (אסתר ח, טו) ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה ותכריך בוך וארגמן. עד כאן דברי הגמרא.

ולכאורה התירוץ של רבי בנימין, עדיין אינו עונה על השאלה, כיצד יוסף גורם לקנאה בין האחים, בכך שנותן לבנימין חמש חליפות, אף שבכוונתו לרמוז בכך לבנימין על העתיד לבא, שיצא מחלצו מרדכי הצדיק שיהיה לבוש בחמשה לבושים, הן עדיין עשה יוסף קנאה בין האחים?

אלא כוונת רבי בנימין כך היא, שידעו האחים שיוסף איש אלהים, ועשה כל זאת לרמוז לדורות הבאים, כדי להמשיך את הדבר שיוכל לצאת מן הכח אל הפועל, למען הדורות הבאים, ולא משום חביבות האחד על רעו.

הגר"א (קול אליהו ויגש אות מ"ג) ביאר זאת בדרך נפלאה, המיישבת את כל הקושיות הנזכרות יחדיו, שבאמת חמש החליפות של בנימין היה שווים כמחיר חליפה אחת של שאר האחים, ועל כן קנאה בין האחים לא היתה כאן, כי כולם קיבלו בשווי אחד. ואם תשאל, אם כן למה עשה כן יוסף? על כך מיישב ר' בנימין ואמר, רמז לו על בן בנו שיצא לפני המלך בחמשה מלבושים.

ולדרכנו זו של הגר"א, יש להוסיף, שלכן נאמר בחליפות של בנימין "וחמש חלפת" חסר וא"ו, לרמז לך שחליפותיו היו חסרות באיכותם, והיה שווי כולם כשווי חליפה אחת של שאר האחים.

"וּלְאָבִיו שְׁלַח כְּזֹאת" (מה, כג)

יוסף שלח לאביו סגולה לשובע

פירש רש"י בזה הלשון "כחשבון הזה". ופשט דבריו הינו שהמילה "כזאת" פירושה ששלח כך וכך, וכמו שממשיך הפסוק ומונה ששלח עשרה חמורים נושאים וכו'. ושלא תסבור שהכ' של "כזאת", היא כ' הדמיון, שפירושה, כמו זאת שלח, שהרי שלח לו את אלו ממש, ולא כמותם.

בספר ילקוט חמישאי בשם ספר גרש כרמל, ראיתי פירוש נפלא בזה, שהנה כתבו המקובלים שבשנים של רעבון, אף כשאוכל האדם הרבה, איננו שבע לגמרי, ובעת צרה כזו, לא תבא ולא תהיה, סגולה בדוקה לכך היא, שיוכיר את השם של "שובע" שהוא חת"ך, שהם סופי תיבות של הפסוק פותח את ידיך, וכאשר יכוין שם זה, אז יאכל לשובע

נפשו. וכיון שידע יוסף שעוד חמש שנים הרעב, לכך שלח יוסף ליעקב שיכוון את השם של הפסוק פותח את ידיך, שהוא חת"ך, ובזה יוכל לשובע נפשו. ולכך נאמר ולאביו שלח "כזאת", שכזאת עולה בגימטריא בדיוק כמנין "חתך". ומעתה נפלא פירש רש"י "כזאת" "כחשבון הזה", היינו כחשבון חת"ך, שלח לו שיכוון.

"נְשָׂאִים מְטוֹב מְצָרִים" (מה, כג)

מהו טוב מצרים ומה התכוון בשליחתם

פירש רש"י, מצינו בגמרא (מגילה דף טז:) ששלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו. ומדרש אגדה (בראשית רבה פרשה צ"ד סי' ב') גריסין של פול. עד כאן. כלומר מהו "טוב מצרים" ששלח יוסף לאביו, שלא פורש במקרא מהו? לפי הגמרא שלח לו יין ישן, ולפי המדרש שלח לו גריסים של פול.

החיד"א בפתח עינים (מגילה טז:) מביא בשם הראשונים, שכתבו רמז נפלא באלו דברי הגמרא ששלח לו יין ישן, כי "יין ישן" בגימטריא עולה ת"ל, לרמזו לאביו שהעליה שלו למצרים, היא כדי לקיים את גזירת ת"ל שנים של הגלות, "שדעת זקנים" הם אברהם יצחק ויעקב, "נוחה הימנו", מפני שהם רוצים בגזירתו יתברך.

ולדרך זו יהיה עלינו למצוא רמז גם במה ששלח לו לפי המדרש גריסין של פול. ואכן, החיד"א מצא גם בהם רמז נפלא לגזירת הגלות למצרים, שאפשר שמלבד מה שכאמור רמז לו בשליחת "יין ישן" שהוא בגימטריא עולה ת"ל כמנין הגלות, הוסיף ושלח לו גם גריסים של פול, לרמזו שאומנם כן היא גזירת הגלות, ברם בפועל השיעבוד יהיה רק לחצאין, כמו שגריסין הם "חצאים" של פול.

"וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֵל תְּרַגְּזוּ בְּדֶרֶךְ" (מה, כד)

מדוע עתה דוקא הזהירם שלא יפסעו פסיעה גסה

מהי האזהרה שהזהירם יוסף לבל ירגזו בדרך? פירש רש"י, אל תפסעו פסיעה גסה. עד כאן. דהיינו הזהירם שלא ימהרו אל אביהם כל כך, עד שירחיבו צעדיהם בפסיעותיהם יותר משיעור אמה, כי הפוסע פסיעה גסה נחלשת ראייתו, והוא מדברי הגמרא במסכת תענית (דף י:).

בספר מעיינה של תורה (כאן) הביא בשם ספר קומץ המנחה שהקשה על פירוש זה, אם על כך הזהירם, מדוע דוקא יוסף הזהירם על זאת, ולא יעקב אבינו?

ופירש נפלא על פי הגמרא במסכת ברכות (דף מג:), פסיעה גסה נוטלת ממאור עיניו של אדם. ומוסיפה הגמרא, שמי שרוצה להחזיר את מאור עיניו שאבדו, התקנה לכך היא על ידי טעימה מהיין של הקידוש.

והנה חז"ל פירשו (שבת קלט. ומדרש רבה פרשה צ"ב סי' ה') שמאז שמכרו השבטים את יוסף, קבלו עליהם שלא לשתות יין. וכיון שיעקב אבינו ידע מזה, לכן פשוט שלא הוצרך יעקב להזהירם שלא יפסעו פסיעה גסה, שהרי אז ינטל מהם ממאור עיניהם, ולא יוכלו להחזיר את מאור עיניהם על ידי שתית יין הקידוש, שהרי אין בידם מצות שתית יין הקידוש, אחר שפרשו מן היין.

אבל עכשיו שהגיעו ליוסף, ונודע להם שיוסף חי, וממילא הותרו בשתיית יין, כיון שעתה היה היין מצוי בידם, לכן הזהירם יוסף שלא יפסעו פסיעה גסה, ולא יסתמכו על שתית היין בקידוש.

"וַיִּגְדוּ לוֹ לֵאמֹר עוֹד יוֹסֵף חַי" (מה, כו)

סרח בת אשר חיה לעולם

כתבו רבותינו בעלי התוספות בהדר זקנים (כאן), מדרש, מהו "לאמר"? לפי שסרח בת אשר יצאה לקראתם, ושמעו שהיו מדברים מן יוסף, וכי הוא חי. רצה והקדימה והגידה ליעקב [שיוסף חי]. ואמר לה [יעקב], כן תחיי. ומברכתו של צדיק, עדיין היא חיה. והיינו מה שאמרו חז"ל בס' סדר עולם (פרק ט') שסרח בת אשר חיה לעולם. עד כאן לשונם.

"וַיִּרְא אֶת הַעַגְלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לְשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם" (מה, כז)

מה ראה - עגלות הנשיאים ראה

איתא במדרש פליאה, כיון שראה יעקב עגלות צב שביבאו הנשיאים למשכן. מיד "ותחי רוח יעקב אביהם". וראה שיוסף עדיין עומד בצדקו. עד כאן. והדברים צריכים ביאור.

וראיתי לספר חנוכת התורה (פרשת ויגש) שפירש על פי האמור במסכת שבת (מט: דט"ל מלאכות שבת, כנגד ט"ל פעמים שהמילים "מלאכה" ו"מלאכתו" מוזכרים בתורה. והגמרא מסופקת, האם הפסוק (שמות לו, ז) ו"המלאכה" היתה דים, היא מן המנין של המלאכות, ופירוש הפסוק הוא על רידוד טסי הזהב שלא יהיה לא עבה ולא דק. ואילו הפסוק (בראשית לט, ד) ויבא הביתה לעשות "מלאכתו", האמור אצל יוסף, אינו מן מנין ל"ט מלאכות, כיון שפירושו לעשות צרכיו בא, דהיינו בא לדבר עבירה חס ושלום. או שמא ויבא הביתה לעשות מלאכתו, הוא מן מנין המלאכות, כי פירוש הפסוק "מלאכתו" היינו מלאכת עבודה ממש, ולא שבא לעשות דבר עבירה. ואילו הפסוק "והמלאכה היתה דים" אינו מן המנין, כי פירוש הפסוק, אינו למלאכה, אלא לומר שהעבודה נגמרה.

והנה כאשר ראה יעקב שהנשיאים הביאו את העגלות, הבין שהפירוש "והמלאכה היתה דים", היינו שנגמרה המלאכה, כי במדרש (במדבר רבה פרשה י"ב סי' ט"ז) מובא שהנשיאים אמרו, כשיגמרו בני ישראל להביא את תרומת המשכן, נביא אנחנו לבסוף את כל שיחסר. וכיון שהביאו ישראל את כל צורך הנדבה, כדכתיב המלאכה היה דים, היו הנשיאים מצירים על שלא זכו בנדבת המשכן. עד כאן. וכיון שכן, מבואר שפסוק זה אינו ממנין ל"ט מלאכות, וממילא לפי זה בהכרח "מלאכתו" שנאמרה אצל יוסף, היינו מלאכתו ממש, ולא לעשות עבירה חס ושלום, כדי שישלם מנין ל"ט מלאכות. ולכן עתה שמח יעקב ואמר עוד יוסף בני חיי. ודברי המדרש מתבארים נפלא והבן.

וַיֵּרָא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לְשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אַבְיָהֶם (מה, כז)

מה ראה - עגלה ערופה ראה

יש להבין מדוע רק כשראה יעקב את העגלות, נאמר ותחי רוח יעקב אביהם, הרי קודם לכן בישרו לו בניו שיוסף עדיין חי ומדוע אז לא שמח?

בספר חזון ישעיהו (פרשת ויגש) פירש זאת ע"פ מעשה שהיה בפולין, ומעשה שהיה כך היה: היה יהודי שלא עלינו בנו נמשך אחר ההשכלה הארורה. יום אחד הודיע הבן לאביו כי החליט לנסוע לברלין ללמוד באוניברסיטה. אביו שהצטער צער רב מן הבשורה, ניסה להניא את בנו מכוונתו, ותיאר בפניו את הסכנות הרוחניות שיאלץ להתמודד עמהן, ומי יודע אם יעלה הדבר בידו. אך הבן היה נחוש בדעתו, וכל ההפצרות של האב עלו בתוהו. כדי לשכך את צערו של אביו ולהפיג את חששותיו, הבטיחו הבן כי ימשיך לשמור על התורה והמצוות, ולא תפגע רוחניותו במאומה.

אולם אחר זמן קצר שהגיע הבן לברלין, כבר נכרו בו אותות המקום, ואט אט זנח את דרך אבותיו, עד שנשמע לגמרי במקומו החדש. גלח את זקנו, קצץ את פאותיו ועטה עליו מראה שיתאים לסביבתו הנכרית. יום אחד קבל האב מכתב מבנו, ובו מודיעו כי בכונתו לבקר לפני חג הפסח. שמח האב שמחה גדולה, כשבסתר לבו ציפה לפגוש את בנו פנים אל פנים, לתהות על קנקנו ולהוכיח במו עיניו האם נשתמרה צורתו היהודית.

מה עשה הבן? לקראת שובו לבית אביו, החל לגדל את זקנו ופאותיו, וכשהגיע מועד הנסיעה, השיב לעצמו את מראהו היהודי משכבר הימים. כשראה האב את מראה בנו, שמח בלבו על כך שגם בסביבתו החדשה, הוא מקפיד על מראה יהודי. תוך כדי שיחה שאל האב את בנו, והאם אתה גם מקפיד על אורח חיים יהודי? ענה הבן, בודאי, אבא, הן אם אני מתהלך ברחובות ברלין בלבוש יהודי, מגודל זקן ופאות, אפשר ללמוד מכך על אורח חיי... נחה דעתו של האב, ולאחר חג הפסח נפרד מבנו בלב שלום. כך חזר הדבר על עצמו מדי שנה בשנה. לקראת חג הפסח, היה בנו מגדל זקן ופאות, ועם מראהו היהודי החדש, היה שב אל בית אביו לעשות את הפסח, ולאחריו שב לברלין. לימים הוא נתק את עצמו לגמרי מעברו, עד שנשא אשה נכרית. אולם את מנהג ביקור חג הפסח לא עזב, כדי שלא לצער את אביו.

יום אחד קבל הבן מכתב מאביו, בכל שנה אתה בא לבקר אותי, הפעם אני רוצה לבקר אותך בביתך. התחמק הבן בתואנות מתואנות שונות. ולכן חש האב, שמשוהו אינו כשורה. מה עשה? עלה על הרכבת הראשונה לברלין, ובהפתעה גמורה הופיע בבית בנו. כשפתחה בעלת הבית הגויה את הדלת, היה בטוח כי זו המשרתת. היכן בעל הבית? שאל. וכשהופיע בנו אל מול פניו במראהו הנוכרי, חשכו עיניו, ונפל מתעלף ארצה.

הנמשל הינו, יעקב אבינו לא ידע משלום בנו, וחשש לחייו. אמרו לו בניו, "עוד יוסף חיי", אך הוא מיאן להאמין להם. גם כשהשמיעו בפניו "את כל דברי יוסף", סימן מסר להם במה היה עוסק כשפרש ממנו, בפרשת עגלה ערופה,

עדיין נתקשה יעקב להאמין להם. אולי כל אלו סימנים שנועדו לכסות על האמת. אבל כאשר ראה יעקב את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו למצרים, אמר בליבו, אם יוסף מוכן שאבוא אני לראותו, אות הוא כי שלום לו, ולכן רק אז נאמר "ותחי רוח יעקב".

"וַיֵּרָא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לְשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אַבְיָהֶם" (מה, כז)

'עגלות' מלשון 'עיגול'

הרה"ק השם משמואל זי"ע (עמ' רצ"ט) מבאר ביאור נפלא מדוע שלח יוסף ליעקב אביו דוקא עגלות דהנה עגלות מלשון 'עיגול'. כי אופני העגלה 'עגולים' הם, והנה, כל נקודה ונקודה שבעיגול אף בעת ירידתו למטה אינו נחשב 'ירידה' בתכלית, כי ירידתו זו היא עצמה תחילת עלייתו שנית, וחזור חלילה (בסיבוב הגלגל). והוא רמז ומשל נפלא לכל אשר יארע לאדם בהאי עלמא - שכל ירידה אינה ירידה בתכלית, והחכם יראה בכל ירידה תחילת עליה, ויבטח בה' שהנה בוא תבוא עלייתו, וכן בעליה לא יתגאה לכבו כי הרי הוא קרוב ומסוכן לירידה, וזו עצה הנכונה לכל בר ישראל לשים כלל זה תמיד נגד עיניו. וזה מה שרמזו יוסף הצדיק ליעקב במה ששלח לפניו 'עגלות' להורות לו כי אף שירד עתה לגלות המר - גלות מצרים והיא השורש לכל הגלויות הכלליות והפרטיות עד ביאת גואל צדק, אך ירידה זו אינה אלא כי אם לצורך עליה. וזהו אומרו "את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו" - שירידה זו, "נשיאות" היא לו. וכראות יעקב את הרמז אשר שלח לו יוסף, הבין בעצמו שמחשבה זו גופא החזיקה את יוסף בכל שנותיו במצרים, ועל ידי זה נשאר 'חי' ולא מת תחת מלעות הייאוש, ומוזה ותחי רוח יעקב אביהם - שמזה הירידה רק תבוא לו עליה.

"וַיֵּרָא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לְשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אַבְיָהֶם" (מה, כז)

מעשה יעקב הכנה לדורות הבאים

יוסף שלח אל יעקב עגלות להעלותו מצרימה, ובאמת לא היה צריך יעקב לנסוע בעגלות להטריח עצמו בטלטולי הדרך, כי אצל האבות הקדושים, היה רגיל נס קפיצת הדרך, ואפילו אלעזר עבד אברהם, הלך לארם נהרים על ידי קפיצת הדרך כמו שדרשו זכרונם לברכה (בראשית רבה פרשה ס' ט"ו).

אמנם אמרו חכמינו זכרונם לברכה, מעשה אבות סימן לבנים, כמו שכתב הרמב"ן (בפרשת לך לך יב, ו), כי על ידי שהאבות עשו פועל דמיוני, הכין הענין ההוא להמשיך את הכח ההוא לדורות האחרונים. עיין שם. ואף כאן הכין יעקב לעתיד לעם ישראל, לכשיצטרכו לבא בנסיעות, ולא יהיו ראויים לנס של קפיצת הדרך, שיהיה בכוחם להשלים את התיקונים הראויים על ידי נסיעתם. וכל זה הוכן בכוחו של יעקב שעל ידי נסיעתו המשיך הכח ההוא לדורות. ונמצא שהעגלות של יוסף, היה להם רמז כעגלות הצב במשכן.

ליוה יעקב את יוסף

כמו כן מה שמצינו (בעל הטורים בראשית לו, יד) שיעקב אבינו ליוה את יוסף עד חברון, כשהלך לראות את שלום אחיו, עיין שם, ועשה כן להמשיך לו שמירת הדרך, ואף שהיה בכוחו להמשיך לו שמירה על ידי עבודתו וכח קדושתו גם מביתו, ועל כן אמר לו יוסף אבא חזור בך. אמר לו יעקב, בני, גדולה מצות ליוה שנרמזה בפרשת עגלה ערופה, שנאמר בה (דברים כא, ז) ידנו לא שפכו את הדם הזה, ודרשו חכמינו זכרונם לברכה (רש"י שם) וכי עלתה על לב שזקני בית דין שופכי דמים הם? אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא ליוה. עד כאן. היינו שמבואר מפרשת עגלה ערופה שלהמשיך את שמירת הדרך, צריך להיות דוקא על ידי עבודת המצוה השייכת בדרך, דהיינו מצות ליוה, ועשה כן יעקב לשמירה לדורות הבאים.

יעקב לקח למצרים עצי ארזים שנטע אברהם

וכיוצא בזה נמצא במדרש רבה (בראשית ויגש פרשה צ"ד ס' ד), ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארם שבע, להיכן הלך? אמר רב נחמן, שהלך לקח ארזים שנטע אברהם זקינו בבאר שבע. אמר רבי לוי, ממגדל צבעיא קצצום, והביאום עמהם למצרים, ולא היה בהם לא קשר ולא פקע. עד כאן.

והנה היתה ליעקב כוונה מיוחדת כאשר קצץ בארזים ולקח אותם למצרים, כי היה ירא לרדת למצרים, מחשש פן חס ושלום ישתקעו שם בני ישראל, ויטמעו בין הגוים, ושוב לא יצאו משם. ומחמת חשש זה, רצה יעקב לעשות

קשר מהותי בין זרעו היורד למצרים ובין ארץ ישראל, ולכן הקפיד שיהיו תמיד עמם עצים אלה, ויהיה הדבר נמסר מדור לדור לאמור, הלא תראה כי בטח תבוא זמן הגאולה, כי הלא כאן הם העצים שהביא זקננו מארץ ישראל, והם הם שנטעם אברהם אבינו בבאר שבע, והם עומדים ומוכנים אצלנו לבנות מהם את המשכן כשנצא ממצרים, ואם כן בודאי הוא שנצא מפה בקרוב. ובכח עצים אלו, חיזקו האחד את השני, ולא נפלו אל שער הנ' של שערי טומאה, עד בא זמן הגאולה.

"וַיֵּרָא אֶת הָעֵגְלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לְשֵׂאת אֹתוֹ" (מה, כז)

ועגלות של פרעה להיכן הלכו?

מלשון הפסוק "וירא את העגלות אשר שלח יוסף" משמע שראה יעקב רק את העגלות ששלח יוסף, ולא את העגלות ששלח פרעה, הנוכרים לעיל (מה, יט). והקשה על זה במדרש (בראשית רבה פרשה צ"ד סי' ג', וילקוט שמעוני רמז קנ"ב) עגלות ששלח פרעה היכן היו? ותירץ המדרש, שהיות ובעגלות של פרעה היתה חקוקה עליהן עבודת אלילים, על כן עמד יהודה ושרף את כל העגלות ששלח פרעה, כי רגיל היה שבט יהודה לשרוף עבודת אלילים.

"וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רַב עוֹד יוֹסֵף בְּנֵי חַי אֲלֶכָה וְאַרְאֶנּוּ בְּטָרֶם אָמוֹת" (מה, כח)

"רב עוד יוסף", מהו פירוש "רב"

בספר ביאורי מהרא"י לבעל תרומת הדשן זצ"ל (פרשת ויגש) כתב ביאור נפלא, לדברי יעקב אבינו עליו השלום, "רב" עוד יוסף בני חי וגו', והם צריכים תלמוד משום שלכאורה תיבת "רב" מיותרת. ופירש, דברי יעקב היו מכוונים כנגד "עשו" הרשע שנקרא "רב", כדכתיב (לעיל כה, כג) "ורב" יעבוד צעיר. שבעת שנאבד יוסף, וחשבו כולם שנטרף על ידי חיה רעה, שמח עשו שמחה גדולה עד מאד, לפי שיוסף היה שטנו של עשו, כדכתיב (עובדיה א, יח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש וגו', ואש בלא להבה אינה שולטת למרחוק.

ולכן כאשר שמע יעקב שעוד יוסף בנו חי, והוא משנה למלך במצרים, אמר יעקב, "רב" עוד יוסף בני חי, כלומר, עשו אל תשמח, הן עוד יוסף בני חי וקיים, ועדיין יש להבה לאש. (אוצר פלאות התורה).

"וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רַב עוֹד יוֹסֵף בְּנֵי חַי אֲלֶכָה וְאַרְאֶנּוּ בְּטָרֶם אָמוֹת" (מה, כח)

"ואראנו" כדי להכירו בחכמת הפרצוף

כשגלה יוסף למצרים, פחד יעקב שמא טימא אות ברית, ועל זה היה מתאבל. כשבאו ואמרו לו בניו, עוד יוסף חי, היינו שעדיין דבק באל חי ולא טימא הברית, לא האמין יעקב, לפיכך אמר, אלכה ואראנו בטרם אמות, כיון שהיה בקי בהכרת פנים אם נכשל, וכשראה אותו שלא חטא מיד היה שמח. (מתוקים מדבש, עמוד 453 בשם המדרש).

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמִרְאֵת הַלֵּילָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב יַעֲקֹב" (מו, ב)

זכה יעקב להתגלות נעלית יותר

הזוהר הקדוש (ח"א דף קמ"ט ע"ב) מבאר, שדרגת ההתגלות שהיתה כאן ליעקב, גדולה יותר מאשר השיג בחלום בבית אל (לעיל ריש ויצא כח, יב) וזה תוכן דברי הזוהר, בא וראה (בראשית כח, יב) ויחלום והנה סולם, וכי יעקב שהוא השלם של האבות, בחלום נתגלה עליו, ובמקום הקדוש הזה לא ראהו אלא בחלום? [כיצד יתכן שיעקב שהוא שלם שבאבות, וגם התגלות זו היתה לו במקום קדוש, ובכל זאת השיג כאן התגלות רק בדרגת חלום?]. אלא יעקב בזמן שראה את החלום לא היה נשוי, ויצחק היה קיים. ואולם לאחר שבא לארץ הקודש עם השבטים, וכבר הושלם עם עקרת הבית ואם הבנים שמחה, נאמר בו (בראשית לה, ט) וירא אלהים אל יעקב, וכן כתוב (בפסוקנו) ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה, כאן לא כתוב חלום, כי היא מדרגה אחרת נעלית היא.

גם בגלות, השכינה עמכם

והנה הטעם שהקב"ה נגלה ליעקב אבינו בירידתו למצרים "במראות הלילה"? הוא בכדי ללמד, שאפילו שיהיו ישראל בגלות הדומה ללילה, מ"מ השכינה שורה ביניהם. וכמו שנאמר אחר כך (מו, ד) אנכי ארד עמך, וכן כתוב (ישעיה סג, ט) בכל צרתם לו צר. וכן נאמר (תהלים צא, טו) עמו אנכי בצרה.

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמִרְאֵת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב יַעֲקֹב" (מו, ב)

מדוע נכתב "ויאמר" פעמיים

צריך ביאור, מדוע התווספה כאן התיבה "ויאמר", לפני יעקב יעקב, שלכאורה היא נראית כמיותרת, שהרי הפסוק פתח ב"ויאמר" ועל כן מספיק שיהיה כתוב ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה יעקב יעקב ויאמר הנני? ונראה לומר שמכיון שתיבת "ויאמר" עולה במספר [גימטריא] "נור", דהיינו כתר, ולכן ה-ויאמר הראשון הוא לפשוטו של מקרא והשני הוא להורות על הכתר, שרמז לו השם יתברך "אל תירא מרדה מצרימה" מפני שהשם יעקב הוא מלשון "יעקב" ומרמה, כי השם יעקב הוא "נור" כתר וגדולה.

לשם מה נכפל "יעקב יעקב"

גם יש לדעת, מכיון שכבר קראו לעיל (לה, י) ליעקב בשם ישראל, אם כן מדוע כאן קראו יעקב, ועוד כפל שמו בשם יעקב? ונראה בסייעתא דשמיא יעקב יעקב עם הכולל עולה מספרו שס"ה, שהוא מנין ימות השנה, ורמז ליעקב אבינו עליו השלום, שלא יפחד שמא במצרים לא יוכל לשמור את ימיו ביראת ה'. אלא ידע שכל ימיו, במשך כל ימות השנה, יהיו בשלימות בתורה ובמצוות. גם מרומז הדבר ביעקב יעקב שבמספר קטן עולה כ"ב, הן כ"ב אותיות התורה, להורות לו כאמור, שאין לו ממה לחשוש, כי ישמור על כל כ"ב אותיות התורה.

גם רמז לו השם יתברך בכפל השם יעקב יעקב, לפי שיעקב הוא מלשון "עקב" והעקב הוא בתחתית וסוף גובה האדם, להורות שאפילו אם יהיו עם ישראל בבחינת "עקב" בגלות החושך והמר, אל יתיאשו מהגאולה חס ושלום, אלא אם "יעקב", המתן ל"יעקב", דהיינו חכה וצפה "לסוף" היא הגאולה, כי יש קץ וסוף לגלות, ובמהרה תבוא הגאולה, אמן ואמן. (ילקוט המוסר ואבני השוהם)

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל יִשְׂרָאֵל אֲבִיךָ אֵל תִּירָא מִרְדֵּה מִצְרַיִם כִּי לְגוֹי גָדוֹל אֲשִׁימְךָ שָׁם" (מו, ג)

מדוע חשש יעקב לירד למצרים וכיצד ה' הניח דעתו

פירש רש"י, אל תירא מרדה מצרימה, לפי שהיה יעקב מצר על שנוקק לצאת לחוצה לארץ. ומקור הדברים הוא מפרקי דרבי אליעזר (פרק ל"ט) וזה לשונו, שמע יעקב על יוסף שהוא חי, והיה מהרהר בלבו ואומר, איך אעזוב את ארץ אבותי, הארץ ששכינתו של הקדוש ברוך הוא בתוכה, ואלך אל ארץ טמאה לתוך העבדים, בני חם, במקום שאין יראת שמים בנייהם. אמר לו הקדוש ברוך הוא ליעקב, אל תירא מרדה מצרימה... אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה. עד כאן.

ויש לומר, שיעקב אבינו היה ירא מלרדת מצרימה, מכיון שידע שנגזרו על בניו להיות בגלות ארבע מאות שנה בארץ מצרים, כמו שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו בברית בין הבתרים (בראשית טו, ג) ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה. ועל כך היה יעקב מצר ודואג, שכן ראה הוא ברוח הקודש, שאם אכן ישארו בניו במצרים, שהיא ערות הארץ, ארבע מאות שנה, אזי ישקעו בחמישים שערי טומאה, ושוב לא יוכלו לצאת משם לעולם. לכן הבטיח הקדוש ברוך הוא ליעקב, אל תירא מרדה מצרימה, כי לגוי גדול אשימך שם. אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה, כלומר "אנכי ארד עמך מצרימה", לשמור על בניך שלא ישקעו בחמישים שערי טומאה, ובכח זה "ואנכי אעלך גם עלה", שאוציא אותם ממצרים.

ואכן כך היה, כאשר עם ישראל היו בסכנה לשקוע בחמישים שערי טומאה, הוציאם הקדוש ברוך הוא עוד קודם הזמן שנקצב לגלות, כמו שכתוב (שמות יב, לט) כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה. ומבואר בסידור האריז"ל (לר' יעקב קאפל, בהגדה, על מצה זו שאנו אוכלים), שלא יכלו להתמהמה, כי אם היו מתמהמהים עוד קצת, היו שוקעים בחמישים שערי טומאה, ושוב לא היו יכולים לצאת משם.

כיצד יצאו ישראל ממצרים קודם הזמן

ידוע שאלת המפרשים, היות והגזרה היתה (בראשית טו, יג) ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, אם כך, איך זה שבני ישראל יצאו ממצרים לפני הזמן הקצוב, אחרי מאתים ועשר שנים, שהם מאה ותשעים שנה לפני הזמן? ונאמרו בזה כמה תירוצים, יש שתירצו, שהיות ועם ישראל התרבו במצרים בצורה ניסית א"כ כמות העובדים עלתה וזה השלים את השנים החסרות. ויש שתירצו, שגם צער השכינה על שהיתה עם עם ישראל בגלות מצרים, שהיתה ערות הארץ, השלים את השנים. ועתה נרחיב לבאר תירוצים אלו.

ריבוי הילודה תמורת זמן הגלות

התירוץ הראשון, שריבוי הבנים השלים את השנים, מובא בספר פרשת דרכים (דרך מצרים דרוש ה' דף כ"ז ע"א) בשם המפרשים, שמאחר והתרבו במצרים שלא כדרך הטבע, כמו שכתוב (שמות א, ז) ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאוד מאוד ותמלא הארץ אותם. ריבוי הבנים השלים את חשבון הארבע מאות שנה. שכן, תמורת מה שהיו ישראל צריכים לעסוק בעבדות של ארבע מאות שנה, השלימו שיעור זה בזמן מועט, בגלל ריבוי האנשים.

ועל פי זה מפרש הרב את דברי הנביא (ישעיה ס, כב) הקטון יהיה לאלף, והצעיר לגוי עצום, אני ה', בעתה אחישנה. שכן, יש לשאול, מה הקשר בין תחילת הפסוק, "הקטון יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום", לבין סופו "אני ה' בעתה אחישנה" לגאולה השלימה. עוד יש לדקדק בלשון הכתוב "בעתה אחישנה", שהם דברים הסותרים זה את זה, וכשאלת חז"ל בסנהדרין (צח). כתיב "בעיתה", משמע שהגאולה תהיה במועד הקבוע מראש על ידי הבורא יתברך. ומאידך כתיב "אחישנה", משמע שהגאולה תבוא קודם זמנה הקבוע, וזאת כיצד? אלא, שיש שני מועדים אפשריים לגאולה העתידית של עם ישראל, "זכו", היינו אם יהיו ישראל זכאים על ידי דבקתם בתורה ובמצוות, אזי "אחישנה", היינו שיחיש ה' את גאולתם. "לא זכו", דהיינו אם ישראל לא יהיו זכאים וראויים, אזי "בעתה", תבוא הגאולה במועד הקבוע על ידי השם יתברך. ולפי האמור יש לומר, שכמו שהקדוש ברוך הוא מיהר את הקץ גלות מצרים על ידי ריבוי האנשים, כך יהיה לעתיד לבוא, למרות שגור הקדוש ברוך הוא שנהיה בגלות כמות מסוימת של שנים, בכל זאת יקדים הוא יתברך את הגאולה על ידי שנתרבו ישראל מאוד, שעל ידי הריבוי ישלים הקדוש ברוך הוא את מספר השנים שנגזרו. וזוהי כוונת הכתוב, "הקטון יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום", כלומר לעתיד לבוא, יתרבו בני ישראל שלא כדרך הטבע, ועל ידי כך "אני ה' בעתה אחישנה", אחיש ואמהר את זמן הגאולה של "בעתה", כיון שהריבוי ישלים את מספר ימי הגלות.

צער השכינה שעמהם בגלות, עלה תמורתם

עתה, נתבונן בתירוץ השני הנזכר, שצער השכינה בגלות מצרים, השלים את מנין ארבע מאות השנים שנגזרו בברית בין הבתרים. והנה שנינו בגמרא (מגילה כט). תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר, בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, שבכל מקום שגלו, שכינה עמהם. גלו למצרים שכינה עמהם... עד כאן לשונו. וכך גם שנינו במדרש רבה (שמות פרשה ג' סי' ג' ופרשה ט"ו סי' ט"ז) בשעה שיש להם ירידה, יש גם לקדוש ברוך הוא ירידה, ובשעה שיש להם עליה, יש לו גם כן עליה, שנאמר (בראשית מו, ד) אנכי ארד עמך מצרימה, ואנכי אעלה גם עלה. עד כאן. הנה שהשכינה ירדה יחד עם עם ישראל לגלות מצרים, ולפיכך יש לומר, שצער השכינה לשהות במקום טומאה כמצרים, שהיא ערוות הארץ, השלים את זמן הגלות.

וענין נפלא זה רמזו הקדוש ברוך הוא למשה רבנו, כאשר התגלה אליו לראשונה, כדי לבקשו להיות שלוחו להוציא את בני ישראל ממצרים, כמו שכתוב (שמות ג, ב) וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה, ופירש רש"י, "מתוך הסנה" [שיח קוצני] ולא אילן אחר, משום (תהלים צא, טו) עמו אנכי בצרה. עד כאן. לפי האמור הביאור הוא, היות והקדוש ברוך הוא רצה לבקש ממשה להוציא את בני ישראל ממצרים, הרי עלול משה לתמוה, איך יצאו ישראל ממצרים לפני שהשלימו את גזירת השיעבוד של ארבע מאות שנה. ולכן כדי ליישב פליאה זו, נגלה אליו הקדוש ברוך הוא מתוך הסנה הקוצני, ללמדו "עמו אנכי בצרה", ומכיון שהקדוש ברוך הוא כביכול הצטער בצערם של ישראל, השלים צער זה את זמן השיעבוד, וכבר ראויים הם לצאת ממצרים.

וירא מלאך ה' בלבת אש - להשלים את "השם"

על פי הקדמה זו, יפתח לנו פתח להבין מדרש פליאה שהביא המקובל האלהי רבי שמשון מאוסטרופולי הי"ד, על הפסוק (שמות ג, ב) וירא מלאך ה' בלבת אש, להשלים את "השם". עד כאן. ותמהו המפרשים על דבריו של הרב, וכי איזה "שם" צריך להשלים?

ויישב זאת החתם סופר בתורת משה (פרשת בשלח), שהקדוש ברוך הוא גזר על ישראל להיות ארבע מאות שנה בגלות, כנגד שני שמות "שדי אלהים", שהם עולים בגימטריא ארבע מאות. והנה, מצינו בילקוט שמעוני (פרשת שמות רמז קס"ב) שכל זמן שהיה לוי קיים, לא נשתעבדו ישראל במצרים, שנאמר (שמות א, ז) וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא ובני ישראל פרו. נמצא משמת לוי עד שיצאו ישראל ממצרים מאה ושש עשרה שנה, אין שיעבוד יותר עליו, ולא פחות משמונים ושש משנותיה של מרים שנקראת על שם המרור. עד כאן. הנה מבואר שקושי השיעבוד היה שמונים ושש שנים, מעת שנולדה מרים, עד שיצאו בני ישראל ממצרים, והוא כנגד שם "אלהים", ולכן היו צריכים עם

ישראל להשאיר במצרים ולהשלים עוד שלוש מאות וארבע עשרה שנים "להשלים את השם" שהוא שם "שדי", שמניינו עולה שלש מאות וארבע עשרה. אולם "וירא ה' בלבת אש" משום אנכי בצרה, ולפיכך התמעטו מנין ימות שנות גלות מצרים, ויצאו ישראל לפני הזמן שנקבע להם.

"אל תירא מִרְדָּה מִצְרַיִם" (מו, ג)

"אל תירא" כי שם ינצלו מההתבוללות

בספר טעם ודעת (פרשת ויגש) מביא בשם הספורנו (מו, ג) שיעקב אבינו נצטווה לרדת למצרים, לפי שבארץ כנען עלולים בניו להתחתן ולהתערב בגויים. אבל בארץ מצרים שם המצרים שונאים אותם, כנאמר (בראשית מג, לב) כי לא יוכלון המצרים לאכול את העברים לחם. שנאת הגויים תציל אותם מההתבוללות, ולכן עדיף להתגורר במצרים מבארץ ישראל.

"אֲנֹכִי אֶרְדֶּה עִמָּךְ מִצְרַיִם וְאֲנֹכִי אֶעֱלֶךָ גַם עִלְיָה" (מו, ד)

הקב"ה יקדים לרדת לפניו ולצאת אחריו

הכלי יקר (כאן) עומד על דיוק נפלא בפסוק דבתחלה גבי ירידה כתוב אנכי ארד עמך, קודם אני ירד ואח"כ עמך, וגבי העליה אעלך גם עלה קודם אתה תעלה ואח"כ אני והדבר צריך ביאור. ומסביר הרב על פי משל, לאחד שהולך את חברו למים עמוקים, והיה חברו ירא לרדת שמה, פן יטבע ברוב עומקם, על כן אינו יורד לתוך המים עד שירד שמה תחילה חברו המוליכו והוא אחריו. אבל בעליה, אינו רוצה שילך מוליכו תחילה, והוא ישאר במים לבדו, אלא להיפך הוא העולה תחילה ומוליכו אחריו, וזאת כדי שבין בירידה ובין בעליה לא ישאר הוא לבדו לרגע אחד במים.

אף כאן יעקב אבינו התיירא מלירד מצרימה אל מקום חושך ענן וערפל, עד שהבטיח לו הקדוש ברוך הוא, שהוא לא יעזוב אותו, ושהוא יקדים לרדת לפניו מצרימה, ולהיפך ביציאה ממצרים הבטיחו ה', שיעקב יצא ראשון ממצרים ורק אחר כך יצא הבורא. ולכך נאמר בירידה למצרים "אנכי ארד עמך", הקדים את "אנכי" ל"עמך", אבל בעליה נאמר להיפך "ואנכי אעלך גם עלה", "אעלך" קודם, ואחר כך "גם עלה". כי לא רצה הקדוש ברוך הוא שיהיו ישראל בגלות רגע אחד בלא השכינה, על כן הקדים בירידה את ירידת השכינה, ובעליה הקדים את עליית יעקב. וסיים הרב. וזהו ענין נכון ויקר.

"וְאֲנֹכִי אֶעֱלֶךָ גַם עִלְיָה" (מו, ד)

רמזים לעתיד לבא

"גם עלה" בראשי תיבות, גואל משה עתיד לגאול הישראלים, ועוד בראשי תיבות, גואל משיח עתיד לבנות המקדש, או, גואל מנחם עתיד לכלות האומות. אמן.

"וַיִּשְׂאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת יַעֲקֹב אֲבִיהֶם" (מו, ה)

כיצד ירד יעקב למצרים

במדרש הגדול (מובא כאן בתורה שלימה) מובא רבי אליעזר אומר, בשכר מעשיהם שעשו בכיאתן למצרים, זכו ועלו ממצרים. ומה מעשים עשו? אף על פי שנתן להם עגלות לשאת את אביהם, כדי שלא יצטער [אביהם מטורח הדרך], מה עשו [בני יעקב], נחלקו לשלש כתות, וישאו אותו על זרועותיהם, והיו אלו נכנסין ואלו יוצאין, מניין? שכן הוא אומר (בראשית מו, ה) ויקם יעקב מבאר שבע "וישאו" בני ישראל את יעקב. ויבואו בני ישראל אין כתיב, אלא "וישאו" בני ישראל, שנשאו אותו על זרועותיהן. עד כאן לשוננו.

"וּבְנֵי יִשְׂשָׁכָר תֹּלְעוּ וּפְנֹה" (מו, יג)

סוד שמות בני יששכר

המדרש מגלה שבשמותיהם של בני יששכר שנקראו "תולע ופנה", טמונים מהות שבט יששכר. שהנה שנינו במדרש הגדול (כאן) מה תולעת זו אין לה אלא פיה, כך שבטו של יששכר, אין להם אלא פיהם. ומה פואה זו מין צבע, וצובעת את הכל. כך שבטו של יששכר, צובעים את העולם כולו בתורה. ועוד עיין בזה להלן (ויחי מח, טז) על הפסוק ויקרא בהם שמי.

"ובני אשר... ושרח אהתם" (מו, יז)

יחוסה של שרח

מדוע נכתב, ובני אשר וכו' ושרח אחותם, והוא נראה לכאורה מיותר, הן ברור שאם היא בתו של אשר, היא אחותם של בניו? הרמב"ן (במדבר כו, מו) עמד על כך, ויישב וזה לשונו, היתה [שרח] בת אשתו [של אשר] מאיש אחר אשר לא היה לו בן וכו', ויהיה טעם "ושרח אחותם", כי היתה אחות בניו, לא בתו וכו'. עד כאן. הרי ששרח לא היתה בתו של אשר, אלא בתו של אשתו מנישואים קודמים, ולכך נכתב "שרח אחותם", כי היא אחותם החורגת של בניו, ולא בתו של אשר.

בעל העקידת יצחק (שער פ"ד) כתב על דרך "יתכן", כי אמא של שרח מתחילה היתה לאיש מבני השבטים, מאותן שמתו אחרי כן בלא בנים, [ואחר כך] ויצאה ממנו [ונישאה] והיתה לאשר. ולשבעה חדשים ללקוחיה, ילדה אותה, ולא נודע אם היא בת תשעה לראשון או בת שבעה לאחרון, ונמצאת קרחה לנחלה מזה ומזה [אינה זכאית לנחלה משום צד], מאשר [אינה יורשת נחלה] כי היו לו בנים, ומהראשון מפני הספק [אינה יורשת נחלתו אף על פי שאין לו בנים ואז בת יורשת, מפני הספק האם היא בתו, או לא]. ולזה נתיחסה מתחילה אל האחים ולא להאב, ולא נמנע הכתוב לומר (במדבר שם) ושם בת אשר שרח [ולא נאמר ובת אשר], מפני הספק, עד כאן, ועוד עיין שם (ועיי בהכתב והקבלה כאן).

ובאמת בת מי היתה שרח? בספר הישר (פרשת וישב) מבואר שהיתה בת מלכיאל בן עילם בן שם.

"ובני דן חשים" (מו, כג)

"חשים" מלשון יחשה, ואותיות משיח

נראה בסיעתא דשמיא לרמוז בפסוק, על פי מאמר חכמינו ז"ל (חולין פט.). על הפסוק (איוב כו, ז) תולה ארץ על בלימה, שהעולם קיים ועומד בזכות מי שבולם פיו בשעת מריבה. ולפיכך נאמר "ובני דן", רצונו לומר, אם הוא בין אותם שאחרים "דנים" אותו, ומבזים אותו, אזי ינהג מנהג "חושים", היינו שיחשה ולא יענה. או יתבאר על דרך זו, "ובני דן", כלומר על ידי שאנחנו בני ישראל הולכים ומקיימים את כל "דיני" התורה ועוסקים בתורה, "חושים", על ידי זה יבא "משיח" צדקנו, שמשיח הוא אותיות "חשים", שעל ידי מאור התורה נזכה למוטב, ונקרב את גאולתנו ופדות נפשנו. אמן.

"ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורות לפניו גשנה ויבאו ארצה גשן" (מו, כח)

בכל מקום שהיה יעקב הולך היה עוסק בתורה

מדרש רבה (פרשה צ"ה סי' מ"ו) מהו "להורות"? אמר רבי נחמיה, להתקין לו בית תלמוד שיהא מורה שם תורה, שיהיו השבטים קורין בו את התורה וכו'. ללמדך, שבכל מקום שהיה הולך, היה עוסק בתורה, כשם שהיו אבותיו עושין. עד כאן.

"ויאסר יוסף מרכבתו" (מו, כט)

שני אנשים קיבלו את הכבוד הגדול בעולם

מדרש תנחומא (ויגש סימן ז') אמר ר' יודן בשם ר' איבו, שני בני אדם ראו כבוד גדול, מה שלא ראה בריה בעולם, ואלו הן, יתרו ויעקב. יתרו כשבא אצל משה כתיב בו (שמות יח, ז) ויצא משה לקראת חותנו, מי היה רואה משה יוצא ואינו יוצא? [מי היה רואה] שרי אלפים ושרי מאות יוצאין, ולא היה יוצא? וכו', [לכן] התחילו כל ישראל יוצאין לקראת יתרו. ואף יעקב כשבא אצל יוסף מה כתיב בו, "ויאסר יוסף מרכבתו", מי היה רואה ליוסף יוצא לקראת אביו, יחד עם עבדי פרעה וזקני ביתו יוצאים, ולא היה יוצא, לקיים מה שנאמר (משלי ג, לה) כבוד חכמים ינחלו. (מוסר חכמים חלק א' עמוד שכ"ג).

"ויאסר יוסף מרכבתו" (מו, כט)

אסירה כנגד אסירה

"ויאסר יוסף מרכבתו", וכי לא היו לו כמה עבדים? אלא עשה כן לכבוד אביו. תבא אסירה של יוסף שאסר לקראת אביו, ותעמוד על אסירה של פרעה הרשע שהלך לרדוף את ישראל כמו שנא' (שמות יד, ו) ויאסור את רכבו ואת עמו לקח עימו (מוסר חכמים השלם חלק א' עמוד של"ב, ע"פ מדרש רבה פרשה נ"ה סי' ג').

יהודה מרוב שמחתו לא ביקש מאביו למחול לו על אותו נידוי

כאמור "ויאסור יוסף מרכבתו" שיוסף אסר את מרכבתו בעצמו, מרוב שמחה לכבוד אביו, ולא נטל גדולה באותה שעה, והשמחה חוטפת את הלב. ולמה שמח? שהיו המצרים אומרים, עבד ימלוך עלינו? וכן שבאו אביו ואחיו אמר, עכשיו הם יודעים שאני בן חורין. אף יהודה מרוב שמחתו לא בקש מאביו למחול לו על אותו נידוי ונידוי על תנאי צריך הפרה, ולפיכך היו איבריו מגולגלין עד שבא משה וביקש עליו רחמים (מוסר חכמים חלק א' עמוד של"ו).

יעקב עשה את כל עצות חז"ל לגבור על היצר הרע

כתב בספר מעיינה של תורה (פרשת ויגש) בשם רד"מ מטשורטקוב, הגמרא במסכת ברכות (ה). אומרת, לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע, נצחו, מוטב. לא נצחו, יעסוק בתורה. נצחו, מוטב. לא נצחו, יקרא קריאת שמע. נצחו, מוטב. לא נצחו, יזכור לו יום המיתה. עד כאן. דהיינו חכמינו זכרונם לברכה נותנים ג' עצות כיצד לנצח את היצר הרע, תחילה יעסוק בתורה, ואם עדיין היצר בוער בקירבו, יקרא קריאת שמע, ואם עדיין היצר בו, יזכור יום המיתה. והנה יעקב אבינו כשהגיע למצרים אל מקום טומאה, נתיירא מאוד שמא יתגבר עליו יצר הרע, לכן קיים את כל עצות חכמינו ז"ל, א. נאמר (בראשית מו, כח) ואת יהודה שלח לפניו להורות, ופירש רש"י, לתקן לו בית תלמוד. הרי זו עצת חז"ל שיעסוק בתורה. ב. קרא קריאת שמע, כמו שפירשו חז"ל (רש"י מו, כט), שקרא יעקב קריאת שמע בשעה שראה את יוסף. ג. ואף הזכיר לו יום המיתה, כמו שאמר (שם, שם, ל) ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם.

"וַיִּקְרָא אֵלָיו וַיִּפְּלַעַל צְוֹאָרְיוֹ וַיִּבְכֶּה עַל צְוֹאָרְיוֹ עוֹד" (מו, כט)

אפילו לא שאל לשלומו אלא קרא קריאת שמע

מבואר בפסוק, שיוסף נפל ובכה על צואריו של אביו, ברם על יעקב לא נאמר כן, וביאר רש"י (כאן) שאכן יעקב לא נפל על צואריו של יוסף ולא בכה עליו, היות ובעת המפגש היה יעקב קורא את שמע.

שמעתי בשם הגאון רבי יוסף כהנמן זצ"ל, בשם חמיו הגאון מוילקומיר זצ"ל, בעת שנפטרה זוגתו של החתם סופר, בתו של רבי עקיבא איגר, לא סיפרו את הדבר לאביה רבי עקיבא איגר [כדאיתא בשו"ע (יו"ד סי' ת"ב סעיף י"ב) מי שמת לו מת ולא נודע לו, אינו חובה שיאמרו לו, ואפילו באביו ואמו, ועל זה נאמר (משלי י, יח) מוציא דיבה הוא כסיל]. וארע שרבי עקיבא איגר נודמן סמוך לפרשבורג, והודיע שרצונו לשבות את השבת בבית "החתם סופר" שלא ראו זה את זה שנים הרבה. החתם סופר לא ידע היאך לנהוג, שכבר נשא אשה אחרת, ולפיכך התייעץ עם אשתו, והיא מצדה היתה מוכנה לעזוב את ביתם לשבת זו. ברם החתם סופר התישב בדעתו ואמר, לא, עליך להישאר בבית. בערב שבת הגיע רבי עקיבא איגר לבית החתם סופר, ומסרו לו שהחתם סופר נמצא בבית דין. הלך לשם, ובהגיעו תיכף ומיד שאל אותו "החתם סופר" בענין גט שהגיע לפניו, ודנו ופלפלו בדבר עד סמוך לכניסת השבת, ואחרי רחיצה וטבילה קיבלו את השבת. בסעודה המשיכו ופלפלו עוד, וכך היו שקועים בדברי תורה כל השבת, ומיד לאחר ההבדלה פנה הגאון רבי עקיבא איגר ללכת, ואמר שאין לו פנאי אפילו לדבר עם בתו ורק מבקש למסור לה דרישת שלום.

כשנתבונן בדבר נראה את גודל קדושת רבותינו אדירי התורה, שדברי תורה משכחים את כל ענייני העולם הזה, כי כל חייהם ורצונם הוא רק לעמול בתורה. וזה שמצינו אצל יעקב אבינו שלא ראה את יוסף בנו יותר מעשרים שנה, וחשב שבנו נהרג, ועתה כשראהו אפילו לא שאל לשלומו, אלא קרא קריאת שמע, שכל מטרתו היא ליחד את שמו של ה' בעולם. (חיים למוצאיהם עמוד קי"ח).

"וַיִּקְרָא אֵלָיו וַיִּפְּלַעַל צְוֹאָרְיוֹ וַיִּבְכֶּה עַל צְוֹאָרְיוֹ עוֹד" (מו, כט)

לא להביט אל העבר אלא על העתיד

מספרים שפעם נכנס בחור אל הרב הקדוש בעל הלב שמחה זי"ע, וקונן בפניו כי מצבו הרוחני גרוע עד מאד. נענה הרב הקדוש ואמר, הנה יוסף הצדיק היה נעלם מעיני אביו כ"ב שנה, עד שיעקב חישב ש"טרופ יוסף", ורק אחר כלות כ"ב השנים נפגשו יחדיו האב והבן, וראה זה פלא, לא מצינו ששאל יעקב את יוסף, איך עברו עליו כל כ"ב השנים, היכן היה ומה היו מעשיו. ולא עוד אלא שהרמב"ן (בראשית מה, כז) סובר (בשונה מרש"י הקדוש) שעד סוף ימיו לא ידע יעקב ממכירת יוסף. והנהגתו פלאית היא. שכך היא דרכם של אבותינו הקדושים, שלא לדבר ולא לחשוב כלל על העבר. כמו כן, אתה, תשכח מכל רוע מעלליך, והתחל בעבודת ה' מכאן ואילך בלא שום חשבונות, וה' יהיה בעזרך.

והוכיח הרב הקדוש הלב שמחה זי"ע זאת מדברי הירושלמי (פאה פ"ח ה"ה) שרבי יוחנן וריש לקיש הלכו לרחוץ בחמי טבריא, בדרכם פגע בהם עני וביקש מהם נדבה. אמרו לו, כשנחזור מהמרחץ ניתן לך. משחזרו מצאו אותו מת גווע מרעב. אמרו חכמים, לא זכינו לטפל בו בחייו, נטפל בו במיתתו. כאשר טיפלו בו, מצאו עליו כיס מלא דינרין, עיין שם. הבה ונתבונן, מה יעשה אדם מן השורה בראותו שגרם לעני למות, הרי היה מתמלא כולו צער ומכאובים, אבל ובכי על עוון הרציחה, וכולו היה אומר ייאוש, ובוודאי שלא היה יכול לטפל בקבורתו. לא כך היא דרכם של האמוראים, כי אינם מביטים על העבר, אלא על העתיד, על מה יש בידם לעשות מכאן ואילך. ועל כן מה שהיה היה, ועתה ניצבת לפנייהם מצות קבורת המת, על כן מיד עסקו בכבודו. והנה, אם לא היו מתחזקים לטפל בו לאחר המיתה, היו נשארים באבלם וצערם לעולם, כאילו שהם גרמו למיתתו, ובזכות הנהגתם שפנו לטפל בו במיתתו, זכו לגלות שבאמת לא היו הם אשמים במיתתו כלל, שהרי כסף לא היה חסר לו, שהנה תלוי עליו כיס מלא דינרין, והוא האשם בעצמו, שלגודל קמצנותו, העדיף למות כשכיס מלא מעות בידו... ומכאן נלמד שעבודת האדם היא להסתכל אך ורק על העתיד בלבד, ולא ירבה לחשוב ולהצטער על העבר, ואז יווכח שהכל לטובה.

"וַיֵּרָא אֵלָיו וַיִּפֹּל עַל צְוָאֲרָיו וַיִּבְכֶּה עַל צְוָאֲרָיו עוֹד" (מו, כט)

מהו "וירא אליו"

וירא אליו, פירש רש"י ז"ל, יוסף נראה לאביו. עד כאן. ודבריו צריכים ביאור. והנה תיבת "וירא" בראשי תיבות היא וקודם יוסף ראה אביו, ופירושו כאשר מובא בספר הישר, שיוסף מפני כבוד אביו, ירד ללכת ברגליו כחמישים אמה לפני שיגיע לאביו, ואז ראהו יעקב ונתפלא מהודו והדרו.

"וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף אֲמוֹתָהּ הִפְעַם אַחֲרַי רְאוֹתִי אֶת פָּנֶיךָ בִּי עוֹדְךָ חַי" (מו, ל)

לא אצטרך לשוב בגלגול ולמות פעם נוספת

מה פשר דברי יעקב "אמותה הפעם"? ביאר השל"ה הקדוש (תורה אור פרשת ויגש), הנה כתב האר"ז ל על הפסוק (לעיל מב, לו) "עלי היו כולנה", כי יעקב אבינו חשש שמאחר שיוסף איננו, הוא יצטרך לשוב ולבוא לעולם בגלגול, כדי להקים י"ב שבטים. לכן עתה, לאחר שראה את יוסף חי ועומד בצדקו ובטהרתו, למרות היותו במקום טומאה בארץ מצרים, אמר, "אמותה הפעם", ולא אצטרך לשוב בגלגול ולמות פעם נוספת, כי הרי ישנם לכל הי"ב שבטים.

"וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף אֲמוֹתָהּ הִפְעַם אַחֲרַי רְאוֹתִי אֶת פָּנֶיךָ בִּי עוֹדְךָ חַי" (מו, ל)

יעקב התפלל י"ח ונפילת אפים

כתב בילקוט ראובני (ויגש בשם ע"מ, הביאו במוסר חכמים השלם ח"א עמ' של"ב) כשפגע יעקב ביוסף קרא קריאת שמע, ובלי ספק שסמך גם כן גאולה לתפילה. ומיד שסיים תפילתו אמר "אמותה הפעם", כטעם נפילת אפים (וכמבואר בשער הכוונות דרוש נפילת אפים דרוש ב' דכל כוונת נפילת אפים היא למסור את הנפש) שהוא רז נגלה בכתוב. ומאמרו "אחרי ראותי פניך" יש סמך למה שכתב הרמ"א (בסי' קלא ס"ב), דבעינן מקום שיש בו ספר תורה [כדי לעשות נפילת אפים] ויוסף הוא ספר תורה, ונפילת אפים במקום ספר תורה, וזהו אחרי ראותי פניך.

"וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף אֲמוֹתָהּ הִפְעַם אַחֲרַי רְאוֹתִי אֶת פָּנֶיךָ בִּי עוֹדְךָ חַי" (מו, ל)

מעשה נורא במפגש נדיר

בספר נפלאותיך אשיחה (פרשת ויגש) על פסוק זה, מביא מעשה נורא וזה לשונו, אווירה של יום הדין נסוכה היתה על הבתים הירושלמים, הרחובות דממו, שום מכונית לא נסעה, ושקט קסום שלט ברחובות ירושלים. בתי הכנסיות מלאו במתפללים עטופים בטליתות. לאחר קריאת התורה, הכריז הגבאי על הפסקה בת רבע שעה קודם תפילת יזכור, כדי לתת שהות לאלו החפצים לומר תפילה מיוחדת זו, להגיע גם מקצוות השכונה שעדיין מדדים בדרכם לבית הכנסת. ר' יוסף שהיה לו מקום של קבע בבית כנסת הגדול שבשכונת קטמון הירושלמית. פשט את טליתו, ויצא לשאוף אוויר צח ברחובות הסמוכים לבית הכנסת. דמותו של האיש היושב על ספסל סמוך, לא הייתה מסיבה את תשומת לבו, אילולי עישן הלה סיגריה בפומבי. לא רק בפומבי, אלא כשראה "חרדי" מזוקן, הרים את הסיגריה גבוה יותר על מנת להקניט ולהרגיז. ר' יוסף כמעט הפנה את גבו לעבר המתרים כשלפתע תמונה הבזיקה במוחו, תווי פניו של האיש היו חקוקים בזכרונו. ר' יוסף זיהה את רוברט, ידידו הזמני מטיסת "בריטיש איירווייס" לניו יורק.

ר' יוסף ניגש אליו ואמר, שלום עליכם רוברט, תוך כדי שהוא מושיט לו שתי ידיים חמימות. כעת גם רוברט זיהה את העומד למולו, הוא שלח מבט מלגלג לעבר הסיגריה ולעברו של ר' יוסף, כאומר, נו מה יש לך לומר על זה... ר' יוסף התעלם מהמבט המופגן, ואמר ברגש פנימי לוהט, יום כיפור היום, אולי תכנס עימי לבית הכנסת לתפילת יום כיפור, הן זהו יום מיוחד בשנה, היום הקדוש ביותר. רוברט כמו המתין לדבר, אמרתי לך כבר, השיב בציניות, אני כועס עליו, על בורא העולם, ואיני רוצה עמו כל קשר. מאז שדיברנו, טרם השיב לי את איציק'ל בני היחיד שנלקח ממני בשואה. ניסה ר' יוסף לשכנעו בדרך עוקפת, אם אתה כועס על הקדוש ברוך הוא, זה עניינך, אבל כעת עומדים לפני תפילת "יזכור", ומזכירים את נשמותיהם של הנפטרים ההרוגים והחללים, מבקשים כי יהיה להם תיקון ומנוחה, בן היה לך יחיד ויקר, ארבעים שנה לא הזכרת את שמו בתפילה, אולי זהו הזמן להכנס ולומר תפילה קצרה של "יזכור" ו"אל מלא רחמים" לזכרו, ולו רק בכדי לעשות לו מנוחה ונחת בעולמות עליונים... דבריו ההגיוניים החלו להתקבל על דעתו של רוברט, ההגיון יחד עם רגש ילדות עמום, חוללו בנפשו מלחמה עזה, דקות ארוכות חלפו, ואז הוא קם ממקומו מבלי לומר מילה, שמט את הסיגריה והלך אחרי ידידו.

הכניסו ר' יוסף לבית הכנסת והושיבו על מקומו. ותיכף ניגש אל החזן שכבר תפס את מקומו על הבימה, וסיפר לו על האיש הנמצא כאן, ארבעים שנה הוא לא היה בבית כנסת, לא רצה לבוא, כעת הסכים להגיע בשביל להזכיר את שם בנו היחיד שנהרג בשואה, אנא ממך תאמר עבורו "אל מלא רחמים" מיוחד ומרגש, אולי תחולל אצלו משהו.

החזן הותיק הנהן בראשו כמבין עניין, כמו אומר אל תדאג יהיה בסדר, וכעבור רגע הרים קולו בסלסול בתפילת "אל מלא רחמים", ניכר היה כי הוא מיטיב לעשות מלאכתו, כי גם ר' יוסף עצמו השתאה לשמוע נעימה כה מרגשת ומתחננת לפני השוכן במרומים, ר' יוסף הבחין ברוברט העומד חיוור ונבוך כשהוא נתמך בשתי ידיו בסטנדר שלידו, ושמה כי הצליח להשפיע במשהו על ליבו של ידידו, ונתן לרגשותיו לזרום אל תוך נפשו פנימה.

כשהגיע החזן לתיבות שם הנפטר, סימן לעברו של רוברט, וזה מיהר לומר יצחק בן ראובן. החזן עצם את עיניו, וקולו הרעים "את נשמת יצחק בן ראובן", עוד רגע המשיך להנעים בקולו, כשלתע עצר לשנייה קצרה מפיוטו, העיף מבט נוסף בפניו של רוברט, אך מיד המשיך עד תום. עם סיום הזכרת הנשמות, ירד החזן מהבימה כשמחזורו בידו, ניגש היישר לרוברט שעמד בסמוך, כשפניו נרעשות, "איצקוביץ"? שאל במילה אחת. רוברט נתן בו מבט חודר, ומבלי משים הנהן בראשו לחיוב. "אבא"? שאל החזן. רוברט נרתע לאחור, הביט בעיניים קרועות בפניו של החזן, ואז הכירו, הכיר את איציק'ל אהובו, בנו היחיד שנספה כירי הרוצחים. "ווי, איציק'ל", צווח ראובן ונפל מתעלף בו במקום... לאחר שהתאושש התבהרה התמונה לפרטיה, איציק'ל סיפר לאביו שרק נפגע קלות מכדורי הגרמנים המרצחים, בעוד גורלה של אמו נחרץ, היא נהרגה בו במקום. ארבעים שנה היו השניים פרודים ורחוקים זה מזה, אב ובן, שני עולמות, שתי מדינות רחוקות. האב לא ידע מה עלה בגורלו של בנו האהוב, והבן לא מצא מעולם את עקבותיו של אביו, עד שה"מושך בחוטים" קישר ביניהם.

מי עושה טובה למי?

יש החושבים שבבואם לבית הכנסת, הם עושים בזה את הטובה הכי גדולה להקדוש ברוך הוא... ואילו דוד המלך ע"ה אמר (תהלים ה, ח) ואני ברוב חסדך אבוא ביתך, היינו, אתה השם יתברך מגדיל חסדך עלי, בזה שנותן לי את האפשרות לבוא לבית הכנסת. הגע בעצמך, בכל עת מאות אנשים רתוקים למטותיהם ללא אפשרות לזוז, וכמה היו אנשים אלה מוכנים לשלם רק עבור האפשרות לקום ממיטתם וללכת אפילו פעם אחת לבית הכנסת, האם אין זה חסד אל? (ר' יחזקאל אברמסקי זצ"ל - פנינים פרשת ויגש).

"וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת יַעֲקֹב אָבִיו וַיַּעֲמְדֵהוּ לִפְנֵי פְרַעֲהוּ וַיִּבְרַךְ יַעֲקֹב אֶת פְּרַעֲהוּ" (מז, ז)

פרעה תמה על עוג שסיפר לו שאברהם עקר

מדרש רבה (דברים פרשה א' סי' כ"ה) בשעה שנכנס יעקב אצל פרעה לברך אותו, שנאמר (בראשית מז, ז) ויברך יעקב את פרעה, היה עוג יושב שם אותה שעה. אמר לו פרעה לעוג, לא כך היית אומר, אברהם פרדה עקרה ואינו מוליד [ואיך אם כן נמצאים לפני...]. הרי זה בן בנו ושבעים נפש מירכו. אותה שעה התחיל עוג מכניס עין רעה עליהם. אמר לו הקדוש ברוך הוא, אוי רשע מה אתה מכניס עין רעה בבני, סימא את עינו של אותו רשע.

ובחומש תורה שלמה (כאן הגהה י"ט) יש גירסא, אמר לו הקדוש ברוך הוא, רשע מה אתה מכניס עין רעה בבני, תימס עינו של אותה האישה, עתיד אותו האיש ליפול בידו [וכפי שלבסוף משה הרג את עוג]. ומה הארון שלא נעשה בו מלאכה, לא לשכר ולא להפסד ולא היה בו אלא שבירי לוחות, נתברכו בשבילו, קל וחומר לצדיקים שיתברכו בשבילו. וכן אתה מוצא ביצחק, ירד לגרר ירדה ברכה. לבן אמר ליעקב נחשתי ויברכנו ה' בגללך. וכן אצל פרעה ויברך יעקב את פרעה, וכלה הרעב. יוסף, ויברך ה' את בית המצרי.

"וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת יַעֲקֹב אָבִיו וַיַּעֲמְדֵהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה" (מז, ז)

מלך בגובה טפח

לשון הפסוק "ויעמידהו לפני פרעה" צריך ביאור. והנה בעל הטורים (בראשית מז, ז) מבאר את הפסוק כפשוטו, שכיון שיעקב אבינו כבר היה זקן, לפיכך היה צריך יוסף לסומכו ולתומכו, כדי שיוכל לעמוד לפני פרעה מפני כבוד המלכות.

ובאור החיים הקדוש (מז, ז) פירש, כיון שפרעה היה נמוך עד מאוד, וגובהו גובה אמה בלבד (כדאייתא במועד קטן יח). על כן יעקב לא ראהו לפי שעה, כי הסתכל לפניו בגובה העינים כדרכם של בני האדם, ולפיכך הוצרך יוסף להראות ליעקב ולהעמידו לפני פרעה, כאומר לו, הנה הוא נמצא כאן.

אמנם צריך להבין, איך מינו המצרים כזה ננס להיות להם מלך, הלא מלך צריך להיות גבוה משכמו ומעלה? אלא כשהקדוש ברוך הוא רוצה, אזי לא רק בגובה אמה יוכל להיות מלך על כל העולם, אלא אף אדם בגובה טפח יוכל, כדמצינו בנבוכדנצר, שמלך על כל העולם, והטיל מורא בעולם עד כדי כך שאנשים פחדו לחיך, וכל גובהו היה לא יותר מטפח וכמו שאמרו חז"ל (עי' בילקוט דניאל סימן תתס"ב, ובש"ך על התורה במדבר יט, ו).

"וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל יַעֲקֹב כִּמָּה יָמֵי שְׁנֵי חַיֶּיךָ" (מז, ח)

כשבאו אברהם ויעקב לפני פרעה נעשה נס וגבה הפתח

הקשה בספר דולה ומשקה (פרשת ויגש), כיצד פרעה שואל את יעקב כמה ימי שני חיך, וכי זה מתאים שהפוגש אדם מבוגר, ישאל אותו לגילו, וזהו חוסר דרך ארץ?

אלא, ביארו המפרשים זאת על פי דברי הגמרא (מועד קטן יח). אמר רב פפא, פרעה שהיה בזמן משה, היה גובהו אמה ואורך זקנו אמה וכו', ועשה פרעה את פתח היכלו שיושב בו, בגובה אמה כפי קומתו, והוא היה יושב על כסאו כנגד הפתח, ועשה כן כדי שכל הנכנס אצלו, בעל כרחו יצטרך לכוף את ראשו ולהשתחוות לו, כיון שעשה עצמו אלוה, וכן עשו כל מלכי מצרים.

והנה בעבר כשנכנס אברהם אבינו אל פרעה הראשון, נעשה נס והוגבה השער כנגד קומתו של אברהם, ונכנס זקוף ללא צורך לכוף ראשו, ונס זה נכתב בספר דברי הימים למלכי מצרים. ואף עתה כשבא יעקב אבינו לפני פרעה, שב ונעשה נס זה וגבה הפתח, ונכנס יעקב זקוף ללא כפיפת ראש. לכן חשב פרעה, בוודאי זהו אותו אדם. והנה אז אברהם היה גילו קרוב לשמונים שנה, ומאותו הפרק עד עתה עברו קרוב לרמ"ו שנה, ולרוח מחשבתו זו של פרעה, גדלה תמיהתו עד מאוד על גילו המופלג, ולפיכך פרעה לא עצר בלשונו ושאלו "כמה ימי שני חיך", על אף חוסר דרך ארץ שבדבר.

"מַעֲט וְרַעִים הָיוּ יָמֵי שְׁנַיִי חַיִּי וְלֹא הִשְׁיֵגוּ אֶת יָמֵי שְׁנַיִי חַיִּי אֲבֹתֵי בְיָמֵי מְגוּרֵיהֶם" (מז, ט)

על כל תיבה ותיבה אגרע שנה משנותיך

שמעתי מקשים, מאחר שהמדרש (בראשית רבה פרשה ס"ג סי' י"ב) נותן טעם לכך שחי אברהם חמש שנים פחות מיצחק, כדי שלא יראה אברהם את נכדו עשו יוצא לתרבות רעה. אם כן מהו הטעם שיעקב חי פחות מיצחק בשלושים ושלוש שנה?

והנה עמדו על קושיא זו רבותינו בעלי התוספות (בדעת זקנים סוף ויגש) ויישבו זאת על פי המדרש, שהקפיד השם הרבה על דברי יעקב "מעט ורעים היו ימי שני חיי וכו'", שנראה כמתרעם על מדותיו, אמר לו הקדוש ברוך הוא, אני מלטתיך מלבן, אני הצלתיך מעשו, אני הצלתיך משכם, אני החזרתי לך את דינה, אני החזרתי לך את יוסף, ואתה אמרת מעט ורעים?! חיי, על כל תיבה ותיבה שאמרת, אגרע שנה משנותיך. צא וספור את מנין התיבות מויאמר פרעה אל יעקב, עד בימי מגוריהם, והנה הן שלושים ושלוש תיבות, וכנגדן חי יעקב פחות מאביו, שלושים ושלוש שנים.

"וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל פְּרַעֲהוּ יְמֵי שְׁנַי מְגֹנְרֵי שְׁלֹשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה מָעַט וְרַעִים הָיוּ יְמֵי שְׁנַי חַיִּי" (מז, ט)

יעקב גלגול אדם

האר"י הקדוש (שער הפסוקים ריש ויגש סי' מ"ז ובספר הליקוטם ויחי עה"פ ויכל יעקב) מגלה, שיעקב אבינו היה גלגול אדם הראשון, והיות ואדם הראשון הוליד מאה ושלושים שנים שידין רוחות ולילין, לפיכך יעקב שבא לתקנו, עברו עליו ק"ל שנים הראשונים ביסורין ובגלות. ולכן אמר לפרעה "שלושים ומאת שנה מעט ורעים", היינו שבהיותם רעים ביסורין, לכן נתקן עון מאה ושלושים שנה. עד כאן.

"וַיִּכְלָכֵל יוֹסֵף אֶת אָבִיו וְאֶת אָחָיו וְאֶת כָּל בֵּית אָבִיו לֶחֶם לֶפֶי הַטָּף" (מז, יב)

משל ממרן החפץ חיים

החפץ חיים (ברכת המזון במחיצת החפץ חיים עמוד 39) המשיל משל למלך גדול שהלך לבקר את חיילותיו, וכיון שמצאו חן בעיניו סדר תפקודם והנהגתם, שפר עליו רוחו וכה הודיע לכל החיילים, כל מי שיש לו בקשה, יבוא ויבקש. נגש אליו אחד החיילים ויאמר לו, אדוני המלך, להוי ידוע לך כי מסור אני לך בכל לבי ונפשי, ושאלתי ובקשתי היא שתנתן לי ארוחתי בכל יום, בלי הפסק. שחקו עליו חבריו, שוטה שכמותך שביזבזת את בקשתך מאת המלך, הלא ארוחתך ממילא ניתנת לך, כי על כן חייל אתה וכל החיילים ניוונים ומתפרנסים מקופת המלך בכל יום בלי הפסק.

כן הוא הדבר עם כל אחד ואחד, מבקשים אנו מהמלך מלכו של עולם במיוחד על הפרנסה, ואנו שוכחים לגמרי כי אין זה מענייננו, שהרי בין כה על הון ומפרנס לכל לזון גם אותנו. על כן עלינו להתפלל ולבקש על כבוד שמים וכבוד התורה.

"וַיִּלְכָּט יוֹסֵף אֶת כָּל הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ כְּנָעַן בְּשֶׁבֶר אֲשֶׁר הֵם שֹׁבְרִים וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת הַכֶּסֶף בֵּיתָה פְּרַעֲהוּ" (מז, יד)

יוסף החביא שלש אוצרות ומי מצאם

שנינו במסכת סנהדרין (ק.). שלוש מטמוניות הטמין יוסף במצרים, אחת נתגלתה לקרח, ואחת נתגלתה לאנטונינוס וסורוס, ואחת גנוזה לצדיקים לעתיד לבוא.

בספר בן יהוידע (שם, ד"ה שלש) מרחיב ומבאר את דברי הגמרא, שלושת המטמוניות שהטמין יוסף היו מן הכסף שקיבל ממכירת התבואה, ונתחלק הכסף לשלשה חלקים, כדלהלן:

מטמון ראשון, היה כסף שקיבל מעובדי עבודה זרה, שהיה ממונם מאוס ומשוקץ שאינו ראוי לבא בחלק הקדושה, וכל הכסף של עובדי עבודה זרה שהובא למצרים, נכנס בהשגחת שמים למטמון זה, כי בידי שמים ביררו כן בדרך נס, ומטמון זה נתגלה לקרח, ובסוף ירד לטמיון, כי בלעתו הארץ.

מטמון שני, היה כסף שקיבל מאנשים שאינם עובדים עבודה זרה, אבל היה בידם גזל וגניבה, וכסף זה אינו מאוס כל כך כמו הכסף של עובדי עבודה זרה, ולכסף זה עשה יוסף מטמון שני, כדי שעל ידי שמים יהיה ברירה לכספים של מין זה אשר כולם יבואו לאוצר זה. ומטמון זה נתגלה לאנטונינוס מלך רומי, והביאו לאוצר הממשלה שלו.

מטמון שלישי, היה כסף שקיבל מאנשים טובים שהיו שומרים על שבע מצוות בני נח, שכספם נקי מאיסורים, וראוי הוא לבא לחלק הקדושה, לכסף זה עשה יוסף הצדיק מטמון שלישי, ועל ידי שמים נבררו כל הכספים של מין זה ובאו למטמון השלישי, ומטמון זה גנוז לצדיקים לעתיד לבוא אחר ביאת המשיח במהרה בימינו, אמן.

והסיבה שקראה הגמרא למטמוניות אלו על שמו של יוסף, ולא קראתם על שם פרעה, שהיה מלך מצרים ואם כן הוא הבעלים עליהם, מפני שהסיבה שהתבואה נתקיימה באוצרות של יוסף הצדיק ולא נתקלקלה כשאר התבואות בעולם, היא על ידי שפע עליון וקדוש הנשפע מלמעלה בזכותו של יוסף הצדיק ע"ה, ועל כן שייך כל העושר ליוסף הצדיק, ולא לפרעה. (אוצר פלאות התורה פרשת ויגש).

"וַיִּלְכָּט יוֹסֵף אֶת כָּל הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ כְּנָעַן בְּשֶׁבֶר אֲשֶׁר הֵם שֹׁבְרִים" (מז, יד)

יוסף דרש מהמצרים לבטל את הע"ז החקוקה על הכסף שהביאו לו

יש לדעת, למה נאמר בשבר אשר הם שוברים, ולכאורה היה צריך לכתוב, בשבר אשר הם קונים? ונקדים את דברי המדרש, שעל הכסף של המצרים היה צורת עבודה זרה של מצרים, ואם כן קשה איך לקח יוסף כסף זה, הן עבודה זרה אסורה בהנאה? ויבואר על פי מאמר רבותינו ז"ל שאם ישראל משבר ומבטל עבודה זרה, היא אינה בטילה, אבל

אם הגוי מבטל את העבודה זרה, אז היא בטלה. ולכן גם אנשי מצרים בטרם שיתנו את הכסף ליוסף, היו משברים ומבטלים העבודה זרה שעל הכסף, וזהו שכתוב "בשבר" אשר הם המצרים שוברים, ולכן לא היה איסור בדבר על יוסף לקחת את הכסף (ר' אשר זעליג מרגליות ב"ר צבי מזידיטשוב זצ"ל).

"לְמָה נְמוֹת לְעֵינֶיךָ גַּם אֲנַחְנוּ גַּם אֲדַמְתָּנוּ קָנָה אֶתְנוּ וְאֵת אֲדַמְתָּנוּ בְּלַחֵם וְנִהְיָה אֲנַחְנוּ וְאֲדַמְתָּנוּ עֲבָדִים לְפָרְעָה וְתֵן זֶרַע וְנַחֲיָה וְלֹא נָמוֹת וְהֲאֲדַמָּה לֹא תִשֶׁם" (מז, יט)

"תשם" בגימט' פעמיים "שע", ובר"ת מ'פני ש'יבה ת'קום

כתב רבנו הארי"י ז"ל בשער המצוות (כי תצא סי' כ"ג), שעל ידי ש"ע רבוא נהורין שיש בקדושה, נעשה מזה חשמל שהוא מלבוש [ולכן בסיום תפילת שמונה עשרה אומרים, המברך את עמו "בשלום" שהן אותיות מלבוש, ובגימטריא חשמל]. וכמו שיש בקדושה ש"ע נהורין, כך הם בחיצונים, וזהו סוד, והאדמה לא "תשם", העולה בגימטריא פעמיים ש"ע, שכשישנה הארה זו, האדמה לא תשם. וגם (שער המצוות ריש פרשת קדושים) במצות הקימה מפני זקן, "תשם" בראשי תיבות מפני שיבה תקום, ולכן יש לכוון במצוה זו אותיות "משת", עיין שם.

"דק אדמת הכהנים לא קנה" (מז, כב)

הכהנים היו פרשי המלך

בתוספות השלם (כאן) מבארים מי היו כהנים אלו? "כהנים" האמור כאן, המה מלשון שררה ומלכות, כמו שנאמר (שמואל ב, ח, יח) ובני דוד כהנים (ובתרגום, רברבין הו), והם היו פרשים שהמלך צריך להם למלחמה ולרכב, ולכן לא רצה פרעה להורישם מארצם, ונתן לכל אחד ואחד ספוק מזון.

"הא לכם זרע" (מז, כג)

האות ה' סגולתה לזרע

לפי שאברהם ושרה לא יכלו לזרוע זרע, עד ששינה הקדוש ברוך הוא את שמותיהם, לאברם קראו אברהם, ולשרי קראה שרה, הרי שהוסיף לכל אחד את האות ה', לפיכך היו מזריעים זרע והיה להם בנים. והיינו דאמרה רחל (בראשית ל, א) הבה לי בנים, כלומר תשנה גם את שמי ותוסיף את האות ה', ואז יהיה לי זרע כמו לאברהם. אמר לה יעקב (שם שם ב) התחת אלהים אנכי? כי לאברהם, הקדוש ברוך הוא הוסיף לו ה', אבל לי אי אפשר לשנות את שמך וליתן לך ה'. אמרה רחל (שם שם ג) הנה אמת בלהה בא אליה, היינו שבשם בלהה יש שתי ההיין, ואז ה' אחת תהיה לה ושניה תהיה לי, אולי אבנה ממנה. לפיכך אמר כאן יוסף "הא לכם זרע", כי על ידי האות "הא", יהיה "לכם זרע", והאדמה תזרע. (מוסר חכמים השלם חלק א' עמוד שכ"ד).

"וּנְתַתֶּם חֲמִישִׁית לְפָרְעָה וְאַרְבַּע הִיְדֹת יִהְיֶה לָכֶם לְזֶרַע הַשָּׂדֶה" (מז, כד)

חמישית חייו לפרעה, ליצה"ר, וארבע ידות ליצה"ט

שמעתי מפי מורנו ורבנו חכם יוסף עדס זצוק"ל פירוש נפלא בזה הפסוק. ימי שנותיו של האדם בדרך הרגילה הם שבעים שנה, כנאמר (תהלים צ, י) ימי שנותינו בהם שבעים שנה. ועד גיל שלש עשרה שנה, שזה כבר תחילת ארבע עשרה שנה, היצר הרע שולט על האדם, ורק מכאן ואילך, נכנס באדם היצר הטוב. והנה שבעים לחלק לחמש, יוצא ארבע עשרה, כמנין "יד". וזה שאמר הפסוק "ונתתם חמישית לפרעה", כי כידוע פרעה הוא יצר הרע, אם כן חמישית מחייו של האדם, שהם ארבע עשרה שנים, שייכים עדיין ליצר הרע, ולכן את "חמישית" החיים "ונתתם לפרעה". אבל מכאן ואילך, הן ה"ארבע הידות" היתרות, העולות חמישים ושש שנים, שהרי "יד" היא ארבע עשרה, וכפול ארבע, שווה חמישים ושש, ולכן "וארבע הידות", "יהי לכם", בשביל "לזרע השדה", כדי לעבוד את ה' יתברך.

"וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וַיֵּאָחֲזוּ בָהּ וַיִּפְּרוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד" (מז, כז)

נקראת גושן מפני ש"ניגש" פרעה לשרה

שנינו בפרקי דרבי אליעזר (פרק כ"ו) אמר רבי יהושע בן קרחה פרעה הראשון מרוב אהבתו את שרה, כתב לה בכתובה כל ממונו, בין כסף בין זהב בין עבדים וקרקות, וכתב לה ארץ גושן, לפיכך, וישב ישראל בארץ גושן, שהיתה של שרה אמנו שנתן לה פרעה.

ובשל"ה הקדוש (מסכת פסחים מצה שמורה אות קפ"ו) כתב בשם כנפי יונה (ה"ד סי' ס'), ארץ גושן היא רעמסס, ונקראת גושן, לפי שמתנה היתה מפרעה לשרה, על "שניגש" אליה שלא כדין, ולכן דינו כדין המזיק שעליו לשלם במיטב "הארץ", לפיכך משלהם זכו בה ישראל.

בתרגום יונתן כאן מתרגם, ויטיב ישראל בארעא דמצרים ובנו להון בתי מדרשין [ובנו להם בתי מדרשות] ופלטין בארעא דגושן, ואחסינו בה אחסנת חקלין וכרמין ונפישו וסגיאו לחדא.
("ויפרו וירבו מאד" (מו, כז))

כמה היה מניינם

נאמר לקמן (שמות א, ז) ויעצמו במאד מאד, הנה שנאמר שם "מאד" שתי פעמים, והם היו אז ששים רבוא, כאשר מונה שם התורה. ולפיכך כאן שנאמר "מאד" פעם אחת, הם היו שלושים רבוא. וזה מה שאמרו חכמים (בראשית רבה פרשה ע"ט סי' א') שלא נפטר אבינו יעקב מן העולם עד שראה שלושים רבוא מבניו.

ביאור ההפטרות

הקשר בין ההפטרות לפרשה

בהפטרות: מסופר על מלכות יהודה ויוסף שיתאחדו, וזה מעין הפרשה המדברת על יהודה שנלחם להצלת אחיו בנימין ולבסוף התאחדו עם יוסף.
ועוד טעם מפני שבה מחלק הנביא כל שבטי ישראל ליהודה ויוסף לענין הגאולה, כמו שבפרשה זו יהודה ויוסף הם העיקרים בכל מעשה ירידתם לגלות מצרים.

תוכן ההפטרות

הקדמה: במוות המלך שלמה, מלך רחבעם בנו תחתיו, אך שלא כבימי אביו, החלה בקרב בני ישראל התנגדות נגד העול הכבד שהטיל שלמה על העם למימון מפעליו הכבירים. אנשי ישראל ניסו לדבר על ליבו לצמצם את נטל המיסים. אך רחבעם לא נענה לבקשה, וגרם למרד גלוי ולפירוק הממלכה. ירבעם הובא ממצרים והומלך למלך על ישראל.

העם התפלג. ביהודה הוקמה ממלכת יהודה, ששלטה על שבטי יהודה ובנימין ועל אדום שנכבשה על ידי דוד. יתר חלקי הממלכה היו בשלטון מלכות ישראל.

וכאן מתנבא הנביא שלעתיד לא יהיו עוד שתי ממלכות אלא השבטים יהיו נכנעים ליהודה ולמלכי בית דוד. ומצינו הרבה פעמים שהנביא מכנה את כל עשרת השבטים בשם אפרים על כי מלכם הראשון היה מאפרים. ה' אומר ליחזקאל הנביא שיקח עץ אחד ויכתוב עליו את המילים: "ליהודה ולבני ישראל חברו".

ויקח עוד עץ אחר ויכתוב את המילים: "ליוסף עץ אפרים וכל בית ישראל חברו".

אחר כך יקרב את שני העצים אחד אל אחד ויהיה נס שיתאחדו לעץ אחד וקאשר ישאלו אותך בני עמך ויאמרו: "מה אלה לך?" תגיד להם שהעץ הראשון מסמל את מלכות יהודה עם חבריו בני בנימין.

והעץ השני מסמל מלכות אפרים שבא מיוסף עם חבריו שהם עשרת השבטים, שלעתיד יתאחדו למלכות אחת ולא יחצו עוד לשתי ממלכות, אלא כולם יקבלו עליהם מלכותו של מלך המשיח שיבוא מזרע דוד המלך.

ומלכותו לא תיפסק לעולם, ואז יטהר ה' את לבם של ישראל, שכולם יעבדו את ה', יבנה המקדש, וה' ישרה שכינתו בתוכם וישבו לבטח בארצם, ואז ידעו כל הגוים ששמו יתברך שוכן בתוך עמו ישראל.

יחזקאל פרק ל"ז מפסוק ט"ו עד סוף הפרק

טו וַיְהִי דְבַר-יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר בנבואה הקודמת לזו ביאר את ענין תחיית המתים העתידה ובנבואה זו בא להודיע שקודם התחיה יהיה קבוץ גלויות ויתאחדו מלכויות יהודה וישראל: **טז וְאַתָּה בֶן-אָדָם יחזקאל הנביא [א] קַח-לָךְ חתיכת עֵץ אֶחָד [לפי שהאדם עץ השדה לקח משל העצים לנבואה] וּבְתָב עָלָיו את ארבע המילות דלהלן שהם לַיהוָה וּלְבָנֵי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרֹו (חֲבֵרֹו קרי) לרמוז על שבט לוי ובנימין שיתחברו ליהודה וּלְקַח עוד עֵץ אֶחָד וּבְתָב עָלָיו את שבע תיבות אלו לְיוֹסֵף שהוא ראש השבט (מלבי"ם) עֵץ אֶפְרַיִם שבא מיוסף וְכָל-בֵּית יִשְׂרָאֵל חֲבֵרֹו (חֲבֵרֹו קרי) לרמוז על שאר תשעה השבטים שהתחברו עמו להיות תחת ממשלתו (מ"ד): יז וְקָרַב אֲתֶם תִּקְרַב את העצים אֶחָד אֶל-אֶחָד להיות נראים לָךְ לְעֵץ אֶחָד וכשתעשה כן, אעשה נס וְהָיוּ לְאַחֲדִים בְּיָדְךָ [ב] באמת (מ"ד): יח וּבְכַאֲשֶׁר ותכף כאשר יראו את הנס הזה (מלבי"ם) יֹאמְרוּ אֵלֵינוּ בְנֵי עַמְּךָ לֵאמֹר הֲלוֹא-מֵהָרְאִי שִׁי מֵהָרְאִי לָנוּ מָה-אֵלֶּה לָךְ מֵה תרמוז בזה (מ"ד, מלבי"ם): יט דַּבֵּר אֲלֵהֶם כֹּה-אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה אֲנִי לֹקַח אֶת-עֵץ יוֹסֵף אֲשֶׁר בְּיַד-אֶפְרַיִם וְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרֹו (חֲבֵרֹו קרי) וְנָתַתִּי אוֹתָם עָלָיו אֶת-עַם עֵץ יְהוּדָה וְעַשִׂיתֶם לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ אֶחָד בְּיָדֵי אעשה עץ יוסף ועץ יהודה לעץ אחד שכולם יתאחדו (מ"ד): כ וְהָיוּ הָעֵצִים ההם אֲשֶׁר-תִּכְתֹּב עֲלֵיהֶם הדברות האלה, תאחזם בְּיָדְךָ לְעֵינֵיהֶם והוא משל שאח"כ יתחברו שנית תחת דגל מלכות בית דוד (מלבי"ם): כא וְדַבֵּר אֲלֵיהֶם בעת שתאחזו העצים בידך תפרט הדברים בפרטות (מ"ד) כֹּה-אָמַר אֲדֹנָי**

עיונים והארות

דמגילה (יד/ב) דירמיה החזיר מעשרת השבטים ומלך עליהם יאשיהו, וזה שכתוב 'ולבני ישראל, דיש בכללם קצת מהשבטים.

ואמר 'חברו' כתיב 'חבריו' קרי, שיחשב כאילו כולם איש אחד, והוא 'חברו', אף שלפי האמת הם רבים, יהיו בעיניו כאיש אחד. 'ולקח עץ אחד וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים וכל בית ישראל', דרוב השבטים עמו. 'וקרב אתם אח"ד' גימטריא י"ג, 'אל אח"ד' גימטריא י"ג, ושניהם גימטריא שם הוי"ה. וכשיש סימן מתקיימת הנבואה.

ב. כלומר באחרית הימים יתקבצו עשרת השבטים האובדים והנדחים, תחת דגל יוסף שהוא משיח בן יוסף אשר יאסוף הנדחים, שזה היה משל העץ השני ליוסף עץ אפרים וכל בית ישראל שיתחברו עליו בעת קץ, ואח"כ יתאחדו גם בני יהודה הנקבצים כבר, להיות תחת שבטו וממשלתו.

א. כתב הגאון חיד"א: אמרו גורי האר"י זצ"ל דיחזקאל היה גלגול קין, והיה ברפיון ונתחזק, ולכן נקרא יחזקאל. ולכן נאמר לו תמיד 'בן אדם', שהוא בן אדם הראשון ממש. וכתב בספר אהבת יונתן, דלכך מתה אשתו, לתקן מה שהרג הבל על התאומה. וכתב עוד שם, דיוסף גלגול קין. וידוע דחטא עץ הדעת היה, ע"י שנתקנא הנחש באדם וחווה, ואחר כך נתקנא קין בהבל, ואחר כך היו שנתקנאו השבטים על יוסף הצדיק, דשמא גרים יוסף גימטריא קנא"ה, וגם חורבן בית שני היה על שנאת חנם. ועתה כדי שבעזרת השם יתברך יגאלנו במהרה בימינו ה' ברחמיו, צריך לבטל קנאה ושנאת חנם.

וזה שכתוב 'ויהי דבר ה' אלי' דייקא, שאני משרש קין המקנא, וכן יוסף היה מקין, ולזה יחזקאל גימטריא יוסף וגימטריא קנאה, ולכן דבור זה מתייחס אלי. 'ואתה בן אדם' קין, 'קח לך עץ אחד', רמז לעץ הדעת שבא החטא בו מחמת קנאת הנחש, 'וכתב עליו ליהודה ולבני ישראל חברו', דאמרו פרק קמא

יְהוָה הִנֵּה אֲנִי לִקְחַת אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּין הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִלְכוּ־שָׁם וּנְתַפְּזוּ אֹחֶיךָ
 אֶל הָאָרְצוֹת מִסְבִּיב (מלבי"ם) וְקִבְּעֵתִי אֶתְּם מִסְבִּיב הוא קיבוץ גלויות וְהִבֵּאתִי אֹתְּם אֶל־אֲדָמְתְּם
 לָאָרֶץ יִשְׂרָאֵל: כב ובעת שיהיו בארץ וְעָשִׂיתִי אִתְּם שִׁיחִיו לְגוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ שִׁיתֵּאָחְדוּ תַּחַת מֶלֶךְ אֶחָד וַיְהִיו
 מִמְּלֹכָה אַחַת בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל וּמֶלֶךְ אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם לְמֶלֶךְ וְלֹא יִהְיֶה (יְהִיו־קרי)
 עוֹד לְשָׁנֵי גוֹיִם כי כולם יעבדו את ה' יתברך וְלֹא יִחַצּוּ עוֹד לְשִׁתֵּי מַמְלָכוֹת עוֹד בין בזמן
 שִׁמְלוֹךְ מִשִּׁיחַ בֶּן יוֹסֵף שִׁמְשֹׁךְ יְהוּדָה אַחֵר אַפְרַיִם, וּבֶן אַחֶיךָ שִׁמְלוֹךְ בֶּן דָּוִד שְׁכֹלֶם יִמְשֹׁכוּ אַחֵרָיו, וְלֹכַן אָמַר "עוֹד" פַּעַמִּים (מלבי"ם): כג וְלֹא
 יִטְמָאוּ וְלֹא יִהְיוּ נִטְמָאִים עוֹד בְּגִלּוּלֵיהֶם בַּעֲבוּדָה זָרָה כְּבִימֵי בֵּית רֵאשׁוֹן וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם תּוֹעֵבוֹתֵיהֶם וּבְכָל
 פְּשָׁעֵיהֶם כְּבִימֵי בֵּית שֹׁנִי וְהוֹשַׁעְתִּי וְאִפְדָּה אֶתְּם מִהַטּוֹמָאוֹת שֶׁנִּדְבַקוּ בָהֶם מִכָּל מוֹשְׁבֵי־הָאֱלֹהִים בְּגִלּוֹת
 אֲדוּמִים שֶׁגָּרוּ בֵּין הַגּוֹיִם אֲשֶׁר חָטְאוּ בָהֶם וְלָמְדוּ מִמַּעֲשֵׂיהֶם, וְלֹכַן לְעֵתִיד וְטָהַרְתִּי אֹתְּם עַד שְׁעִיז וְהִיוּ־לִי
 לְעָם לְהֵאמִין בִּי וְלִשְׁמוֹר מִצְוֹתַי וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לְאֱלֹהִים וְאֶתְנַהֵג עִמָּם בְּהַשְׁגָּחָה נִסִּית (מלבי"ם): כד וְעַבְדֵי
 דָּוִד מֶלֶךְ הַמִּשְׁחָה הַבָּא מִזֶּרַע דָּוִד יִהְיֶה מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם (רד"ק) וְרוּעֵה וּמְנַהֵג אֶתְּם יִהְיֶה לְכֻלָּם וּבְמִשְׁפַּטֵּי
 יִלְכוּ וְחִקְתִּי יִשְׁמְרוּ [ג] בְּלֵב שָׁלֵם וְעָשׂוּ אֹתְּם מִטַּעַם בְּפֹעַל (מ"ד): כה וַיֵּשְׁבוּ עַל־הָאָרֶץ אֶרֶץ
 יִשְׂרָאֵל [ד] אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדֵי לִיעֶקֶב [ה] כַּעֲשֵׂן שֶׁנִּתְּתִיהָ לִיעֶקֶב נַחֲלָה בְּלֵי מִצְרַיִם אֲשֶׁר יֵשְׁבוּ־בָהּ
 אֲבוֹתֵיכֶם קוֹדֵם הַגִּלּוֹת וַיֵּשְׁבוּ עָלֶיהָ עֵתָה הִנֵּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם עַד־עוֹלָם וְדוֹד
 עַבְדֵי נְשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם וְלֹא תִפְסַק הַמְּלוּכָה מִזֶּרַע דָּוִד (מ"ד): כו וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית שָׁלוֹם שְׁלֵא
 יִחַטְּאוּ עוֹד וַיֵּשְׁבוּ לְבִטָּח בְּאַרְצָם בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אִתְּם עִמָּם וְנָתַתִּים ר"ל שֶׁנִּתְּתִי לָהֶם אֶת הַבְּרִית שְׁלוֹם,
 [שְׁבִרִית הַנִּכְרַת מִחַוִּיבִים בַּה' ב' הַצְּדִידִים, אֲבָל בְּרִית הַנִּתְּנָה חַיִּבָּה רַק מִצַּד הַנּוֹתֵן בְּכָל אֹפֶן וּבְלֵי תִנְאִי, וְכַךְ אֶתָּן לָהֶם אֶת בְּרִיתִי] (מלבי"ם)

וְהִרְבִּיתִי אֹתְּם וְנָתַתִּי אֶת־מִקְדָּשִׁי אֲשֶׁר שָׁכַנְתִּי בְּתוֹכְכֶם לְעוֹלָם: כז וְהִיָּה מִשְׁפַּנִּי

עיונים והארות

לבקעה וגו". ואז יהיה ניכר עוצם אורכה ורוחבה של ירושלים וארץ ישראל, וזה שכתוב (פסוק כ"ב) 'ועשיתי אתם לגוי אחד בא בהרי ישראל'.
 עוד נראה, שע"י רוחניות התורה, מתרחבת הארץ, והדברים קל וחומר שנזכה אז ללמוד תורה מפיו יתברך, וע"י זה תתרחב מאוד.
 ה. לעבדי ליעקב - פירש רש"י שאצל יעקב [קיפל כל א"י תחתיו] והתאחדו האבנים להיות כאחד, כך כאן העצים נהפכו לעץ אחד, והוא לרמז שלעתיד יתאחדו ויהיו עם ישראל לגוי אחד ואז ינחלו נחלה בלי מצרים יעקב. (מלבי"ם).

ג. הכתוב אומר לנו שלעתיד כולם יתעוררו בתשובה ולא ישאר שום רושם מהחטא, אלא שישראל יתביישו לעשות תשובה על כל המעשים הרעים אשר עשו, ולכן אמר: "ועבדי דוד מלך עליהם". כי ידוע מאמר רבותינו (עבודה זרה ד:), שלא היה דוד ראוי לאותו מעשה אלא להורות תשובה, והוא יהיה להם למופת ולדוגמה, ללמוד ממנו שהתשובה מועילה לכל (אהבת יהונתן).
 ד. והיינו שאמרו רז"ל (פסיקתא רבתי פ"א א') שעתידיה ירושלים להיות ככל ארץ ישראל, וארץ ישראל תתרחב בכל העולם. כי כל ההרים הרבים אשר בארץ ישראל יהיו מישור, כמו שאמר הכתוב (ישעיה מ"ד) 'והיה העקב למישור והרכסים

השראת שכינתי **עליהם והייתי להם לאלהים** לעזור ולהושיע **והמה יהיו לי לעם** יאמינו בי וישמרו מצוותי (מ"ד): **כח וידעו הגוים** [קדושת ישראל תהיה כ"כ חזקה עד שתתפשט גם לעמים לקבל באמצעותם האמונה (אברבנאל)] **כי אני יהוה מקדש את ישראל** ועזור להם להיות עמי וצאן מרעיתי **בהיות מקדשי בתוכם** [ו] בתוך ליבם (ע"פ האלשיך, עיין בהערה) **לעולם:**

שאלות ברש"י על הפרשה

- א. ועזב את אביו ומת - מדוע ימות אם עוזב את אביו?
..... תשובה
- ב. וקרה אסון - מדוע שיקרה לו אסון?
..... תשובה
- ג. והורדתם את שיבתי ברעה שאולה - מדוע?
..... תשובה
- ד. ישב נא עבדך תחת הנער - במה רצה לשכנעו שיסכים לכך?
..... תשובה
- ה. הסבר: ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו.
..... תשובה
- ו. כי נבהלו מפניו - מדוע?
..... תשובה
- ז. מהרו ועלו אל אבי - מדוע אמר עליו?
..... תשובה
- ח. מדוע אמר עיניכם רואות ועיני אחי בנימין?
..... תשובה
- ט. טענו את בעירכם - במה יטענו?
..... תשובה
- י. הסבר: וידברו אליו את כל דברי יוסף.
..... תשובה
- יא. מה למד יעקב מהמלים: ואנכי אעלך גם עלה?
..... תשובה
- יב. אלה בני לאה ואת דינה בתו - מדוע הזכרים אמר בני לאה והנקבה אמר בתו?
..... תשובה
- יג. שלשים ושלוש - אבל כשאתה סופר אותם מוצא רק 32? ומהיכן לומדים זאת?
..... תשובה

עיונים והארות

1. **יש** לפרש את הפסוק על פי דברי האלשיך הקדוש, על הפסוק (שמות כה/ח) "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" "בתוכו" לא נאמר אלא "בתוכם", בתוכו של כל אחד ואחד מישראל. למדנו מכאן שהשם יתברך שוכן בתוך כל אחד ואחד מישראל, ומקדש אותו על ידי כן.

וזוהו שאומר הכתוב: "וידעו הגויים כי אני ה' מקדש את ישראל" השם יתברך מקדש את ישראל, וראה לכך

"בהיות מקדשי בתוכם לעולם" שכתוב בתורה ושכנתי "בתוכם" ולא כתוב "בתוכו", ומכאן ראייה שהשם יתברך שוכן בתוך כל אחד ואחד מישראל.

ומו"ר האדמו"ר ר' דוד אבוחצירא הי"ד הסביר על הפסוק ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ר"ת של התיבה בתוכם" בתי כנסיות ובבתי מדרשות וגם כאן יבא על נכון.

תשובה

י"ד. בני רחל אשת יעקב - מדוע לא אמר בשאר האמהות אשת יעקב?

תשובה

ט"ו. הסבר: אמותה הפעם.

תשובה

ט"ז. היכן היא רעמסס?

תשובה

שאלות מספר בן איש חי שנה א'

א. מדוע כופלים את הפסוק: ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד? ומה טעם שעומדים בפסוק זה? ועד היכן נשארים עומדים?

תשובה

מה דעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה בעניין זה?

תשובה

ב. בשבת נוהגים שהילדים קוראים הזמירות - האם מותר לילדים לומר ה' מלך וכו' וברוך שאמר?

תשובה

ג. איך צריך לומר את המזמור: אלהים יחננו ויברכנו? והאם צריך לומר מזמור: השמים מספרים כבוד אל גם בחול המועד?

תשובה

ד. כמה פסוקים וכמה מלים יש בכל אחד מפרקים: רננו וכו' בשנותו וכו'? וכמה הויות יש בפרק רננו וכו'?

תשובה

ה. מה הן שתי הכוונות שצריך לכווין בפסוק "יהי נועם"?

תשובה

ו. מה אומר רבנו על אמירת מזמור של החג באמצע הזמירות?

תשובה

ז. כמה תיבות יש ב"ברוך שאמר"? ומי תקן אותו? ומאין ידעו הנוסח? ומה צריך לעשות כשאומרים ברוך שאמר?

תשובה

ח. מה צריך לעשות אם סיים האדם ברוך שאמר קודם שסיים החזן?

תשובה

ומה דעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה בענין זה?

תשובה

ט. מה הדין אם שמע קדיש וקדושה וברכו באמצע ברוך שאמר לפני שאמר ברוך אתה ה' ולאחר שכבר ברך את הברכה באמצע?

תשובה

ומה דעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה בענין זה?

תשובה

י. מה מותר לענות בתוך פסוקי דזמרה?

תשובה

מה דעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה בענין קדיש שתקבל ויהא שלמא?

תשובה

יא. כמה פסוקים יש ב- "יהי כבוד"? וכמה אזכרות יש בו ולמה הם רומזים? וכמה צריך להזהר כשגומר אותו?

תשובה

מה דעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה בענין ההפסק בין סוף יהי כבוד ואשרי?

תשובה

יב. מה צריך לכווין בפסוק: פותח את ידיך? ומה הדין אם לא כיוון?

תשובה

יג. מה יעשה כשמגיע ל"ואתה מושל בכל" שבויברך דוד? ואיך יעשה זאת בדיוק?

תשובה

יד. מה צריך לכווין בשירת הים? ולמה זה מועיל? ובאלו מלים צריך להזהר לומר נכון?

תשובה

ט"ו. כמה שבחים יש בברכת ישתבח? וכנגד מה הם? ומה הדין אם הפסיק באמצע לענות קדיש או קדושה?

תשובה

מה דעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה בענין שהפסיק לענות באמצע ישתבח?

תשובה